TARTU ÜLIKOOL RAAMATUKOGU 1632 ASUTATUD

O. TOOMING

Metsade raamat

Inimene kannab kokku kive, ehitab linnu ja ärpleb iga uue majakorrusega, mille võrra ta maapinnalt kõrgemale tõuseb. Inimene kardab üksindust, sest üksi on ta abitu ja väeti. Ta harjub kivi ja asfaldiga, lepib loomaaia ja dendraariumiga. Ning ehitab uusi närvihaiglaid, sest senistes jääb kitsaks.

Maailmas on palju neid, kes oma kivisest labürindist pole välja pääsenud. Kuhu tal olekski minna, kui ehtsat loodust pole sadade miilide kauguses leida. Sest inimene mõjutab ja muudab loodust. Lakkamatult, igal sammul. See on paratamatus, sest inimkond kasvab kiiresti ja igaüks tahab süüa, riietuda, soojas toas istuda. Kõik, mida me tarvitame, on aga loodusest võetud. Ka sünteetika ei tee midagi mitte millestki.

Eesti on selles mõttes veel mahajäänud maa. Tasapisi ja visalt rühime aga järele. Tehismaastikud Alutagusel, Maardus ja mujal laienevad jõudsasti. Uudismaa-massiivid tõrjuvad metsa sinendava viiru üha kaugemale. Jõed voolavad uutes sirgetes sängides...

Uhkustame sanatooriumide, kuurortide ja puhkekodudega. Et ikka küünarnukk puudutaks küünarnukki, et naabri hääl vähemalt läbi seina kuulda oleks. Kõige odavama ja kõigile kättesaadava kuurordi — looduse, metsa unustame seejuures sageli ära.

Unustame sõbra, kes alati vaikib, iial pealetikkuvaks ei muutu ja igaühe avasüli vastu võtab.

O. Tooming.

OSVALD TOOMING · METSADE RAAMAT

A-29962

OSVALD TOOMING

METSADE RAAMAT

„EESTI RAAMAT" · TALLINN 1969

E
T 66

Kujundanud R. Koik

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
74569

KULDNE LINN

1

Su-Su laiskles kolmandat päeva järjest. Ta leidis ülal lae all vaikse nurgakese, kus juba enne teda oli mesilasi summas koos, ja aina tukkus. Vaid korra käis majakese avause juures, seisis seal hetke, liigutas loiult oma vetruvaid tundlaid ja pöördus tagasi — isegi põldude ja niitude avarused olid kaotanud oma salapärase ning meelitava külgetõmbejõu.

Su-Su polnud haige. Ka väsinud mitte. Ta oli alles nõnda noor, et isegi häbenes oma hallikat kehakatet, mis teda eraldas vanadest töömesilastest. Kõigest tosina võrra päevi oli sellest möödunud, kui ta koos naabri, väikese Pi-Piiga oma kandilisest kambrikesest välja ronis. Paar päeva toibunud ja jõudu kogunud, asus ta tööle — puhastas kärgi ja tuulutas majakest, käis lennuava juures valvekorras, muutis korjemesilaste poolt toodud nektarit meeks ja ventileeris sellest vett välja, toitis valgeid tõugukesi, kellel polnud veel midagi sarnast mesilastega, ja hakkas siis vahast uusi kärjekuubikuid voolima. Viimane töö meeldis Su-Sule eriti. Ta ehitas hoolega ja kõik kannukesed said ühesuurused, olid täpselt kuuekandilised ja tõusid vaevumärgatava kallakuga ülespoole, et neisse kogutud mesi välja ei nõrguks.

Aeg-ajalt lipsas Su-Su uksele, väristas siin suve soojas ja uimastavas õhus rõõmsalt tiibu, kuni edasi-tagasi ruttavad lennumesilased ta kõrvale lükkasid. Kuidas ka tema lennata igatses! Kaugele ja kõrgele, kas või otse päikesesse, mille kiired teda ärritavalt ja kutsuvalt kõditasid. Igatses nii väga õhku tõusta, kuid kartis ka. Ta ei usaldanud veel oma tiibu, ääretu avarus kohutas teda ja Su-Su pöördus tagasi oma poolelijäänud ehituse juurde.

Seesama virk ja väsimatu Su-Su ei töötanud juba kolmandat päeva. Ka päikesevalgusest ülekallatud kaugused olid kaotanud külgetõmbejõu. Su-Su aina tukkus ja tukkus...

Õieti öelda polnudki enam, mida ehitada, sest kogu vaba ruum oli kärgi täis. Ka kõik vanad kärjed olid lapitud ja parandatud. Igav oli. Lisaks sellele veel umbne ja kitsas. Ja aina kitsamaks jäi, sest iga päevaga puges kannudest välja uusi ja uusi mesilasi, kõik alles vesihallid, naljakalt kohmakad ja aeglased. Isegi Su-Su tundis end nende seas täiskasvanuna, ja kui vastsündinud teda uudishimutsevalt kompama kippusid, pöördus üleolevalt kõrvale.

Kui ta kord oma tukkumisnurgast lahkus, sattus ta vastamisi erutusest lausa võbiseva Pi-Piiga. Pi-Pii tagumisi jalgu ehtisid paksud helekollased püksid ja Su-Su mõistis, et sõbratar saabus oma esimeselt korjelennult. Su-Su tõstis kadedusest tiivakesi, temas liigatas tahe lennata, ent koos Pi-Pii kaugenemisega kustus tärganud sädemeke ja ta pöördus tagasi oma nurka.

Pere sumises ühtlaselt ja tasakesi, nagu lauldes tuhandeile kannudes magavaile noortele hällilaulu. Ainult kohmakad ja laisad lesed askeldasid rahutult ringi, tõuklesid ja ronisid üle teiste, justkui oleksid nemad maailmas kõige tähtsamad.

Su-Sust allpool tekkis liikumine. Mesilaste rahulikest ning leplikest häältest ja lõhnast tundis Su-Su, et läheneb Piia, nende kõikide ema. Su-Su vabastas jalad ja nihkus kõrvale. Piia peatus aeg-ajalt ja kobas tundlatega kärjekannude sisemust. Tühje kanne ta ei leidnud, igaühes oli kas mesi või kõvasti kinnitambitud õietolm. Piia järel käis vaid üksikuid mesilasi ja see imestas Su-Sud, sest mitte kunagi varem polnud ta näinud Piiat saatjate tiheda pärjata. Oli nagu unustatud puhastada ja toita Piiat, kes kõhnununa liikus vilkalt ja müksas närviliselt mesilast, kes küllalt kiiresti ei suutnud teelt kõrvale tõmbuda.

Tusane Piia lipsas üle teisele kärjele ja Su-Su haakus taas vana mesilase külge.

Ka järgmisel hommikul magas Su-Su. Sedamööda, kuidas läbi lae ja seinte õhkus sisse järjest rohkem soojust ja avausest sissemurduva valguse helk jutustas

südapäeva lähenemisest, paisus tarus sumin valjemaks. Ja siis tundis Su-Su, kuidas erutatud värin läbis tihedasti kokkusurutud mesilasi. Algul oli see vaid võbin, nagu tekib viljaväljas, millest esimene varahommikune tuuleiil üle libiseb. Siis see tugevnes, paisus, voogas lainetena alt üles. Rahutus haaras ka Su-Su, ta ärkas tardumusest, miski seletamatu meelitas ja kutsus teda. Su-Su vabastas jalad ja surus nokakese kõige lähemas kannukeses hiilgavasse meesse ja jõi, jõi täie sõõmuga. Temast mööda ja üle vajus mesilaste lõputu laviin, tõmmates ka Su-Su endaga. Ta ruttas nagu palavikus, vastupandamatu jõud viis teda välja avaruste poole.

Su-Su möödus kaksikõest Pi-Piist ja puudutas teda kutsuvalt tiivaotsaga. Ent Pi-Pii ei mõistnud teda, vaid klammerdus kärje külge, et laine teda kaasa ei kannaks. Su-Sul polnud aega teda rohkem ahvatleda, ta ruttas kaasa hoovusega, mis liikus alla, majakese ainsa ukse poole. Mesilased marssisid nagu sõdurid väravast läbi ja tõusid õhku. Ka Su-Su lendas. Ta tundis end äkki vabana ja kergena, nii et oleks jätkunud jõudu tõusta kas või ülal helendava pilveni. Esimese hooga kruviski ta end nõnda kõrgele, et avanes vaade kaugele üle puude, üle majade, üle metsatukkade ja põldude. Nii kõrgel lendas vaid üksikuid tuisupäid ja ka Su-Su laskus varsti madalamale, tiireldes koos teistega õunapuude, marjapõõsaste ja sirgetes ridades seisvate tarude kohal. Päike paitas ta läbipaistvaid tiibu, lehed vaevu kiikusid soojas tuules, oi kui kerge ja lõbus oli tiirelda! Mis sest, et mesilasi oli ühekorraga nõnda palju õhus, nagu tahaksid nad päikest kinni katta. Kahju, et Pi-Pii maha jäi, nad vuhiseksid praegu kõrvuti. Miks küll Pi-Pii kaasa ei lennanud?

Su-Su ei teadnud seda, nagu ta ei teadnud, miks tema koos rohkem kui neljakümne tuhande mesilasega jättis maha niisama palju kaaslasi, miks lahkus kodust, mida nad kõik üheskoos olid nõnda suure hoole ja usinusega ehitanud ja mille kaitsmisel neist igaüks oli valmis kõhklematult ohverdama oma elu.

Su-Su möödus Piiast, tundes ta otsekohe ära häälest ja saledast pruunikast kehast. Su-Sule näis, nagu oleks ta kogu aeg just Piiat otsinudki, ja hoidus nüüd tema lähedale, kuigi Piia ümber tiirles mesilasi nõnda tihe-

dasti, et lennata sai vaid tõugeldes ja üksteisega kokku põrgates. Äkki hakkas Piia tõusma, spiraalikujulisi ringe joonistades kruvis ta end kõrgele ja maandus siis vahtra ladvaoksale. Mesilaste pilv järgnes talle, nad laskusid Piiale ja lähedastele okstele ning lehtedele, moodustades tasakesi laulva ja kihiseva mütsaku, mis kiiresti paisus ja oma raskusega oksa allapoole koolutas.

Su-Su tundis alt üles hoovavat nõrka tubaka, vaha ja veel millegi seletamatu lõhna, mis alati kuulutas väikese tutt-lõuahabemega inimese lähedust. Kui Su-Su oleks mõistnud inimese keelt, oleks ta kuulnud vana mesiniku pahast torinat:

«Vaenlasenahad... ma pole orav, et teile sinna järele ronida...»

Puu oli kõrge, ta tüvi oksteta, liiati rippus sülem ladvatipus, mis oli inimese kandmiseks liiga peenike ja habras. Piia oli noor ema, alles mullu ronis ta oma kupust välja, ta tiivad olid terved ja lihased täis jõudu, sellepärast ta oma pere nõnda taeva lähedale viis.

Taevas oli sinine ja selge, vaid üksikud pilvekahlud libisesid aeg-ajalt päikesele. Puhuti üle puulatvade libisev nõrk tuul kiigutas oksi ja äiutas Su-Su tukkuma. Suigatas ka pingil valvav tutthabemega inimene. Nii Su-Su kui tutthabeme äratas sumin, mis aina paisus ja kasvas. Vahtra latv oli mähitud nagu tumedasse keerlevasse pilve, mis kiiresti tihenes. Ka Su-Su vabastas end ja tõusis õhku. Veidi aega keerelnud, venis elav pilv koonlakujuliseks, suundudes peaga aia taga algava uudismaa kohale.

Mesinik jooksis värava kaudu heinamaale, püüdis kaugeneva sülemiga sammu pidada, ent juba esimesel põikkraavil prantsatas kõhuli. End istuli ajades manas ta:

«Röövlinäod! Kuidas ma teid poputasin. Ise elusad olevused, aga ei tänuraasu...»

«Röövlinäod» ei tundnud mesiniku vastu tänu ega vaenu. Palju aastaid, kümneid ja kümneid sugupõlvi olid nad elanud inimeste juures, neile mett, vaha ja mesilasema piima kokku kandnud, kuid mitte vabaduse ja sõltumatusetunnet kaotanud. Kui kõik kodustatud elusolendid omapead jäetuna, ilma inimese toe-

tuse ja hooleta hukkuvad, siis mesilased mitte. Praegu järgnesid nad oma luurajaile, kes olid uue elukoha valmis vaadanud.

Selleks oli vana õõnes haab, mis elas vaid tänu oma viletsale mädanenud südamele. Kui siinne haavik maha võeti ja tikuvabrikusse veeti, kopsas praaker vastu kõige jämedamat tüve ja läks põlglikult käega lüües edasi. Nüüd klõbistasid ümbruses juba noored haavad oma läikivaid lehti. Kuidas nad aga ka kas või kikivarvuli ei küünitanud, ei unatunud nad vanaonule esimese oksatüükanigi. Haava harulistel okstel käisid meikaparved puhkamas, temal istus ja valvas teravsilmne hiireviu, talvel lipsas mõnikord õõnsusse tuisuvarju nugis; kunagi pesitses temas kirjufrakiline rähn, kuid nüüd lendas ta siia ainult auke uuristama ja kuival oksal trummeldama, sest eluasemeks oli tüvi liiga pikalt õõnes.

Sellesama hiiglase poole tüüris Piia pere pikaks veninud pilvekoonal. Kui Su-Su tüvele laskus ja pooleldi kinnikasvanud lõhest sisse lipsas, sumises õõnsus juba koduselt vastu. Ka Su-Su võristas tiibadega, et õhku pehkinud puu ja hallituse lõhnadest puhtaks ventileerida. Tihedasti külg külje vastu surutuna liikus mesilaste kangas ülespoole. Seinad nõuavad kõikjal puhastamist, kärgede ehitamisega tuleb päris otsast peale alata — oi-oi, kui palju siin tööd on!

Ka Piia oli siin, ta liikus aeglaselt, kombates tundlatega ümberringi. Keha pakitsemas uuest elust, otsis Piia läikivpuhtaid kärjekannusid, et nende põhja kinnitada tibatillukesi mune.

Su-Su keerles kärsitult ringi. Millest küll alustada? Kas kärgi ehitama? Mett on kaasas, mitmed töömesilased ühinesid sülemiga otse korjelennult tulles, õietolmu kollased tombud jalgade ümber. Nii et alguseks on ehitusmaterjal olemas. Või jääda ava juurde valvesse? Ei, Su-Su tiivad on juba küllalt tugevad, ta tahab lennata, tahab koguda mett, palju-palju mett.

Su-Su libises mööda mesilastest, kes juba kinnitasid esimesi vahasuutäisi puu krobelisele pinnale, ja ruttas alla. Valgus pimestas silmi. Su-Su silus end jalgadega ning tõusis õhku. Pea taru poole, alustas ta üsna tillukeste ringidega. Kord-korralt lennukaari laiendades õppis ta tundma uue kodu ümbrust, et tagasilennul

mitte eksida. Ta oli unustanud vana kodu, ta ei tundnud enam igatsust Pi-Pii järele.

Uus kodu. Meie ehitame selle kiiresti valmis, täidame kärjed mee ja õietolmuga, kasvatame palju-palju uusi mesilasi! Ja Su-Su tõusis kõrgele õhku, otse päikesele vastu, ning lendas otsima meest lõhnavaid lilli.

2

Päevast päeva lõõskas päike pilvitust sinitaevast ja kastetud ööd tõid vaid vähe jahutust. Maa õitses ja lõhnas. Tuul puhus laisalt, nagu väsinult, ta hingus oli leitsakuline ning liiga jõuetu, et haava nahkseid lehti lõbusalt plagisema panna.

Nelikümmend tuhat väikest tiivulist linnukest töötas ööd ja päevad. Puu pehkinud pehmed osad jahvatati peeneks ja kanti välja, õõnsus täideti õrnkollaste ja õhkkergete kärgedega. See polnud lihtne, sest ehitusruum oli sopiline, ebaühtlase kujuga, kärjed tuli aga kinnitada nõnda, et nad hiljem haudme ja mee raske koorma all lahti ei käriseks. Töö nõudis meistrimehe kätt. Kedagi polnud õpetamas, kedagi polnud käsutamas, igaüks töötas justkui omaette, ent samal ajal ometi üheskoos. Sadade sugupõlvede kogemused juhtisid mesilaste jalgu, katsesarvi, teravaid lõualuid. Kärjekannudes läikis mesi, neis oli hoolikalt kinnitambitud kollast suira ja esimesed munad paisusid juba väikesteks komataolisteks vakladeks.

Su-Su kandis mett. Ta lendas välja varahommikul ja lõpetas hilisõhtul, kui osa õisi oma silmad sulges, teised aga nektarieritamise lõpetasid. Ümbrus oli talle juba hästi tuttav. See kunagine heinamaa oli aegade jooksul enamasti niivõrd tihnikusse kasvanud, et siia nüüd veel vaid lehmi karja aeti. Madalad lodupealsed, mis kevaditi lõid kollendama varsakapjadest, vaheldusid sarapuupõõsastega kaetud kruusavoorendikega, kus õitsesid hiirehernes, karukollad, kurekellad ja uhkeldasid oma lillakate õienuttidega ohakad. Visa võililll tungis pea kõikjale, kohati värvis ta maapinna kollaseks. Su-Sul jätkus tähelepanu ainult neile lilledele, mille õiekannude põhja oli peidetud tilgake mett. Kõige rohkem

armastas ta valget ristikut. Seda ei tulnud kaugelt otsida, algul tungis ristiku meelõhn otse elamusse, sest lagendik haava ümber oli nende õite valge mantliga kaetud. Ent päikeselõõsk ja kuivus vähendasid pikkamisi nektarisaaki ja Su-Sul ning teistel korjemesilastel muutus täiskandami kogumine aeganõudvaks ja väsitavaks.

Uue kodu idapoolsel küljel tõkestas mesilastel tee kuusiku tihe, tume müür. Ka kõige heledama päikesepaiste ajal valitses kuusiku all hämarus, ja ehkki kohati roheline sammal valendas jänesekapsa õrnalehelistest õitest, ei meelitanud need mesilasi siia — neis puudus nektar, seega olid nad surnud lilled.

Kuldne linn vana haava südames kasvas jõudsasti, siin oli juba palju keerukaid tänavaid ja käike, nii et võõras oleks selles labürindis hõlpsasti ära eksinud. Miski ei häirinud rahulikku elu, kuni äkki ühel ööl juhtus midagi kohutavat.

Päev oli pikk ja töökas nagu kõik eelmised. Su-Su pöördus viimaste hulgas korjelennult tagasi, nõristas kogutud nektari tarumesilasele ümbertöötamiseks ja klammerdus juba tukkuvate mesilaste külge. Ta ei näinud, kuidas tuhmkollane põuane kuu end nagu täispuhutud õhupall metsa kohale upitas, ta ei näinud, kuidas puude ja põõsaste kohmakate varjude hulgas üks tume kogu edasi liikus. Alles siis, kui liikuv vari lagendiku veerele jõudis ja end kahele jalale püsti ajas, võis selles karu ära tunda.

See oli vana isakaru. Ehk küll suur ja tugev, tugevam kui ükski teine loom metsas, piinasid teda ometi kõhumured. Elusad olevused olid kõik väga ettevaatlikud, neid oli kohmakavõitu pätajalal raske tabada. Liiati polnud ta eriti lihamaias. Marju veel polnud, sipelgatega muutus aga lugu aasta-aastalt kehvemaks — maitsvate nukkudega pesakuhilaid leidus haruharva. Ka kaer oli alles veriroheline. Toiduotsingud sundisid oti pikkadele rännakutele, mis tõid ta lõpuks metsalagendikule, mille ääres kasvas meie üksik õõnes haab.

Öö oli vaikne, kuid nõrk õhuhoovus kandis karuni ometi meeliärritavat lõhna. Tugevamat, kui on ühelgi lillel. Need lilled, need petlikult ahvatlevad lilled! Vihmajärgseil sumedail päevil levitavad nad mõnikord

nõnda tugevat meelõhna, et noorukina karu neid ahnelt suhu toppis. Et jalamaid välja läkastada, sest magusa asemel muutus keel mürkvihaks. Nüüd ta end muidugi petta ei lase, ta päterdab oma lapajalgadel lilledel, lõhnaku need kui magusasti tahes.

Kord paremale, kord vasakule taarudes peilis karu õige suuna välja. Pikkamisi tatsates jõudis ta haavani, käis selle ümber tiiru ja, kindlaks teinud, et siin meelõhn kaob, istus maha ning, end külitsi vastu tüve surudes, kuulatas.

Puu sumises.

Karu patsatas käpaga tugevasti vastu puud.

Sumin paisus valjuks ja ähvardavaks.

Mesikäpp takseeris puud. See oli ronimiseks jämedavõitu, kuid õnneks krobelise ja pakatanud koorega, ka ei puudunud üksikud varisenud okste kühmud. Onuke oli soliidses eas, ronimine ei valmistanud talle ammu enam lõbu, kuid mee pärast oli ta valmis kas või tiritammi kasvatama.

Ott äsis puutüve sülle, surus teravad küüned kooresse, kobas oksakühmudest tuge ja kord üht, kord teist käppa tõstes hiivas end pikkamisi ülespoole.

Mitmel korral libises üks või teine käpp lahti ja siis urahtas päntajalg pahaselt. Ta ei hoolinud vaikusest, vaid tegi tõsiselt nohisedes oma rasket ronimistööd.

Küünte kraapimine ja pehmed matsatused vastu seinu äratasid Su-Su. Valvurid ava lähedal sumisesid ähvardavalt. Võõras, tundmatu oht lähenes ja Su-Su ühines ärevil mesilastega, kes kiirustasid lennuava poole. Neid oli siia juba nõnda palju kokku kuhjunud, et Su-Su alles pärast rüselemist välja pääses ja õhku tõusis.

Ta polnud kunagi öösel lennanud. Ümbrus näis võõrana, vaevaliselt eraldas ta lähemate puude kontuure. Vaenlase tume kogu oli aga juba üsna nende koduni roninud, teda polnud raske leida. Su-Su tundis mürgi kibedat lõhna, see ärritas teda veelgi, ta tiivad hakkasid kiiremini liikuma, hääl muutus kõrgemaks, pirisevamaks, õelamaks.

Su-Su sööstis vaenlasele. Ta sattus karu turja paksule karvkattele. Ta nõelas, nõelas viha ja tigedusega, teadmata, et kord oma astla vaenlase ihhu surunud,

on see tema enda elu lõpp. Ent kuidas ka Su-Su pingutas, nõel oli liiga lühike ega ulatunud karu nahani. Su-Su kiskus end küüru ja surus keha alumise osa hästi tugevasti vastu sissetungijat, ent ikka ja jälle libises nõel siledaid karvu mööda kõrvale.

Su-Su tõusis uuesti õhku. Instinktiivselt otsis ta looma silmi, suud, nina. Ent sama tegid ka teised mesilased, nad tunglesid tiheda pilvena karu pea ümber, laskusid mütsina sellele ja nõelasid, nõelasid, nõelasid...

Karu urin paisus vihaseks möirgamiseks. Ühe käpaga kaitses ta nina ja silmi, kuid ainult kolme päta abil muutus enda ülesrebimine raskeks ja aeglaseks. Koos mesilastega paiskus aga puuõõnsusest värske mee uimastav hoovus. Unustades valu, ronis karu edasi, kuni jõudis rähni taotud auguni. Ta pistis nina avasse, kuid tõmbus kähku tagasi, sest otsemaid oli nina mesilastekuhilaga kaetud. Tigeda õhinaga hakkas karu auku suuremaks kangutama. Seejuures jäi aga silmnägu kaitseta...

Su-Su ei leidnud ikka veel kohta, kust karu rünnata saaks. Ta oli kuri, oli meeleheitel, sest midagi ei näinud aitavat. Too tume mütsakas kisub varsti õõnsusest välja nende värsked, lõhnavad kärjed, purustab pesa, tambib puruks noored vaglakesed, tapab ema Piia...

Mõned mesilased tabasid röövli silmalauge, teised tungisid avatud suhu ja ninasõõrmeisse ning tühjendasid seal oma mürgipaunad. See oli kannatamatult valus, karu unustas end ja äigas ka teise käpaga üle nina, et mesilasi minema pühkida. Sealjuures kaotas aga tasakaalu ja prantsatas nagu jahukott alla.

Poolpime, kurk allaneelatud mesilastest paistes, silmad õhetamas, tundis mesikäpp enda võimetust. Tigedalt ning valjult möirates jooksis ta raginal lähemasse võssa, jättes taha laia vao. Põõsastest läbi jõudnud, viskus ta pikali ja rullis end rohus ringi, lömastades karvadesse takerdunud mesilasi. Ja punus siis jälle edasi.

Mesilased tiirlesid kaua ümber puu. Ent vaenlane ei pöördunud tagasi ja nad rahunesid pikkamisi. Su-Su laskus sissepääsu äärele, kohendas tiibu, silus käppadega üle pea ja lipsas sisse. Surmani väsinud, roomas ta vaevu nurgakeseni kärgede vahel, haakis end kinni ja jäi magama.

Pikkamisi suikus kogu pere. Ainult alt maast kostis veel kaua vigastatud mesilaste kaeblikku pirinat.

Hommikul vara tõusis Su-Su taas õhku, et lennata meekandami järele. Paljusid kaaslasi polnud enam ta kõrval, mahatallatud rohi vana haava ümber mustas puruksmuljutud mesilaste kehadest.

3

Kui suur ka meeisu oli, pidas karuott valusat õppetundi meeles ja ei korranud rünnakut. Üksikud magusat näppama kippuvad herilased, kimalased ja sipelgad tõrjuti kerge vaevaga eemale ja nõnda veeresid päevad rahulikult.

Igaüks teadis oma kohta tarus. Neil oli suur eelis: nad ei kulutanud aega õppimisele, vaid kõike, mida elu neilt nõudis, oskasid sündimisest peale. Igaüks töötas. Igaüks oli kõhkluseta valmis ründama ükskõik kui ohtlikku vaenlast. Kodu, oma puu vajadused kaalusid üles kõik muu, nende järgi korraldas igaüks oma töö.

Esimesed haudmekärjed olid juba kaanetatud, varsti ronisid neist välja noored mesilased. Oli ka aeg, sest pere kuivas tasapisi kokku: võitlus karuga hävitas palju kõige tugevamaid töölisi, samuti nõudis vanus oma osa — lennuretkedelt ei pöördunud paljud tagasi.

Su-Su oli juba vana mesilane. Karvad ta kehalt olid enamasti maha hõõrdunud, nii et ta näis tumedana, peaaegu mustana. Päevast päeva lendas ta haavaõõnsusest välja, otsima vastpuhkenud õisi. Päevast päeva muutus iga korjelend pikemaks, sest õied närbusid ja olid nektari eritamisega väga kitsid. Su-Su pidi laskuma sadadele õitele, enne kui oma meepauna täis kogus ja tagasiteele asus. See oli väsitav ja kurnav.

Aga päike aina lõõskas, taevas oli hommikust õhtuni põuavines ja ainult mõnel harval ööl langes veidi kosutavat kastet, mis aga esimestes päikesekiirtes kiiresti haihtus.

Paljud töömesilased konutasid kodus. See oli mõistlik jõutagavara hoidmine. Nad kobardusid mõnesse kõrvalisemasse soppi ja rippusid seal üsna liikumatult, tarvitades niiviisi vähe toitu. Nad ootasid luurajailt sig-

naali, et on avastatud korjemaa, millele tasub lennata. Meevarud kahanesid, Piia kõndis ärritatult ringi ja, aimates katastroofi, poetas puhtaks lakitud kannudesse üha harvemini mune. Justkui oleks ta kaotanud oma lõppematu munemisvõime, kuigi oli alles noor ja tugev ema. Üksnes aplad lesed tatsasid endise laisa agarusega ringi, puukisid end täis ja käisid väljas puutüvel päikesevanne võtmas. Leski tuli tarust ülearu palju kaasa, töötamise ja lendamisega härrad end ei kulutanud, neil jätkub elupäevi sügiseni...

Ühest säärasest tüüakast vedelvorstist möödudes vallutas pahameel niivõrd Su-Su, et ta haaras hammastega lese tiivanukist kinni ja hakkas teda avause poole sikutama. Lesk põrises algul üllatunult, pärast tigedalt vastu. Ta toetas harkis jalad kärjekannule, ja kuidas Su-Su ka ei sikutanud, ei jaksanud ta paksukest paigast nihutada. Su-Su ei jätnud jonni ja, tiibadele kiirust lisades, püüdis muidusööjat lahti kangutada. See oleks jäänud asjatuks endakatkestamiseks, kui mitte äkki kaks töömesilast poleks Su-Sule appi asunud. Kolmekesi läks kõik kähku, lesk lohistati avani ja lükati välja.

Su-Su oli nagu andnud märguande. Juba lähenesid uued kobarad, kahe-kolmekesi kambas sikutati leski sissepääsu poole. Nad kippusid muidugi tagasi, ent töömesilased moodustasid lävel nende ette tõkkevööndi. Kes jõu või osavusega läbi lipsas, tassiti varsti uuesti välja.

Võitlus leskedega kestis hilisõhtuni. Tundes enda võimetust, loobusid lesed lõpuks tagasitungimise katseist, jäädes kuhugi oksale, lehele või puutüvele konutama. Seal nad kangestusid ja hukkusid.

Muidusööjaist vabanemise arvel suurenes tagavarade väärtus, ent oli selge, et veel mõned päevad, ja viimane töömesilane, kellel selleks jõudu jätkub, ulatab Piiale viimase tilgakese mett... Siis on lõpp.

Hommikul ärgates tundis Su-Su nii suurt väsimust, nõrkust ja tülpimust, et jäi paigale. Esimest korda sellest ajast, kui nad uude kodusse jõudsid. Polnud ju, kuhu rutata, polnud, mida korjata. Kui keegi toob rõõmuteate, eks siis lenda...

Piia jalutas mööda. Ta ei peatunud enam ühegi kannu

juures, ei uurinud, kas see on puhastatud ja munemiseks korras. Mõni üksik mesilane järgnes talle. See oli nagu matuserongkäik. Kuigi Su-Su ei teadnud midagi matuserongkäikudest, aimas ta ometi, et Piia, see tähendab kogu pere on hukkumise lähedal. Aga miks peaks ta surema pimeduses? Kui siiski lennata, võibolla õnnestub kas või üksnes Piia jaoks midagi leida?

Su-Su läks lennuavale, proovis paaril korral tiibu ja tõusis õhku. Ilm oli tuulisem, ent säärane kuum tuul kuivatas veel hirmsamini kui lämmi vaikus. Su-Su ei peatunud lähedal, siinsed õied olid kõik palju kordi läbi proovitud. Kõrgematel küngastel oli valge ristik pruuniks kõrbenud ja inimeste ning loomade jalajälgedes tuhaks pudenenud. Karukollad rippusid ninapidi vastu maad, justkui oleksid nad närtsinud.

Kui Su-Su üle noore kaasiku lendas, haaras äkki tuulispask ta enda võimusesse. See sööstis kohale nagu maruhoog, nagu hiiglaslik taeva poole väänlev sammas, kandes endaga kaasa kõike, millest jõud üle käis. Ta hullutas ja keerutas Su-Sud nagu tolmukübemekest, nii et mesilane nägemise ja kuulmise kaotas. Näis, et selles kaoses, selles hullumeelses nõiasabatis hukkub iga elus olevus, ent äkki muutis tuulispask suunda, paisates endast välja kõik, mis oli teel kaasa kahmanud — lehed, vitsaraod, tolmu, liblikad, kärbsed, Su-Su.

Uimane Su-Su maandus saleda putke laial, pitsmustrilisel õiel. Siin oli mitut liiki tiivulisi juba ees, kõige keskel kõigutas kuningliblikas edvistades oma sametisi tiibu. Su-Su konutas kaua liikumatult, nagu oleks surnud. Kuni ta lõpuks rahutuks muutus. Päike ergutas teda, ent veel rohkem häiris tuttav lõhn. Juba palju päevi polnud ta nii selgesti tundnud värske nektari lõhna. See ei vooga kaugelt, mitte kuigi kaugelt... Kusagil siinsamas õitseb valge ristik, mis pole veel ära kõrbenud.

Su-Su unustas väsimuse. Ta tõusis koerputke laialt õisikult ja minut hiljem laskus valge ristiku vaibale. Õied polnud siin närbunud. Tuulispask kandis Su-Su üle kõrge kuusiku. Maa oli siin niiskem, kuivatavate tuulte mõju tänu varjavale kuusikule väiksem, seepärast oli õites veel nektarit. Mitte küll palju, ent ometi oli!

Su-Su asus tööle.

Ta lendas õielt õiele. Lendas aeglaselt, raskelt, sageli kauem peatudes kui vajalik. Praegu polnud aega puhata, Su-Sud piitsutas vaid üks teadmine: rohkem, rohkem nektarit ja siis nõnda ruttu kui tiivad kannavad tagasi koju. Rõõmsa uudisega. Hea uudisega. Elu uudisega.

Kuidas ka tuul oli Su-Sud keerutanud ja väntsutanud, teadis ta täpselt, kuhupoole lennata. Ainult et teekond oli raske. Ülal kuusiku kohal lõõtsus tugev tuul otse vastu. Mitmel korral puhkas Su-Su kuuse läikivatel okastel, enne kui vana haraliste okstega haavani jõudis. Su-Su jõutagavarad olid nõnda otsas, et ta künnisel kaua aega hinge tõmbas, enne kui sisse lipsas. Ta läks tukkuvate mesilaste summa juurde ja hakkas keha vibutades tantsima. Joonistas ringi, teise, iustkui kirjutaks kärjele suurt kaheksakujulist numbrit. Alustas siis otsast peale, liikus ikka kiiremini, kiiremini . . .

Mesilased virgusid. Nad pöördusid Su-Su poole, puudutasid teda tundlatega. Nagu vastu tahtmist kiskus Su-Su rütm neid kaasa. Tasane sumin saatis mesilaste tantsu, kandus kärjelt käriele, erutas, ärritas, kutsus kaasa. Uus kaheksa, uuesti koordinaadid, uuesti suund, uuesti rõõmus sõnum: lennake, seal on nektarit!

Mesilased, kes olid Su-Sule kõige lähemal, ruttasid juba avausele, tõusid õhku ja lendasid kõhklemata üle kuusiku, mis seni oli sünge tõkkena nende teel seisnud.

Su-Su rahunes ja tilgutas kogutud saagi juba ootavale noorele mesilasele ümbertöötamiseks suhu. Tundis küll, et on väsinud, on hirmsasti väsinud, kuid pere rahutu ning rõõmus lennusumin kiskus teda kaasa ja ta ühines teistega, et taas üle kuusiku lennata.

Kuusikust jõudis ta üle, leidis ka õie, mis oli täis mett, siis aga ei kuulanud tiivad enam sõna. Su-Su haakis end õie külge ja kangestus pikkamisi . . .

Üks maadligi tuhisenud tuuleiil raputas ta õielt maha ja Su-Su mustjalt läikiv keha veeres alla rohusse.

Nõnda lõppes elu, mis kestis kolmkümmend viis päeva. Ta oli tavaline, päris igapäevane mesilane, samasugune nagu miljonid temataolised. Keegi ei mäleta Su-Sud. Keegi ei tea, et elas kord väike mesilane Su-Su.

Kuid tuhanded ja tuhanded uued mesilased lendavad iga päev tarudest välja.

ÜKSILDANE URR-MURR

1

Ühel õhtueelsel tunnil tuiskas metsavaht Ambose köögiuksest ilma koputamata sisse Võõsiku Tiiu, vara leseks jäänud üksik naine, ning potsatas jõuetult pliidi ette järile. Alati nii teos kui sõnas ülemäära kräbe ja kraps, oli ta seekord nõnda ära aetud, et aina puhkis ja hingeldas ega saanud sõna suust.

«Mis koolja sind nii kohutas?» ulatas Ambose Miili Tiiule kopsikuga külma vett. Ambose Mihkel sihtis üle labidavarre, mida ta akna all klaasitükiga silus, ootamatut külalist ja ei lausunud musta ega valget, kuigi vaikiv Tiiu oli küllaltki kummaline nähtus. Tavaliselt paristas ta alati nagu kuulipritsist, ja polnud ei Tõrakveres ega kogu maamunal asju, mille kohta tema poleks osanud kõige viimast ja lõplikku sõna öelda.

Mihkel lausa võpatas ootamatusest, kui Tiiu esimese valangu tema pihta tulistas.

«Sa korja see silt oma väravast ära... et Tõrakvere metsavaht 0,2 km... Muidu peksan mina ta puruks...»

See oli nii rumal jutt, et sellele oli kahju sõnu kulutada, ning Mihkel laskis klaasikillul kõõts-kõõts, kõõts-kõõts edasi-tagasi käia.

«Vaeste jäneste ja linnupoegade peale olete küll kanged mehed püsse paugutama, aga vähe suurema looma eest poete peadpidi põõsasse. Vedelpükside polk, aga mitte jahimehed, vaat seda ma ütlen sulle suu sisse.»

Tiiu ahmis jälle õhku, aga kui metsavahi naine proovis rahustamiseks sõna sekka paotada, heitis käega:

«Ah, sina ära sega... Kuula nüüd, metsavaht, mis ma sulle praegu ütlen... ja suisa suu sisse. Kaeban su kohtusse. Sa pead mu pohlad kinni maksma, viimase kui iva. Missugused ilusad marjad olid, küpsed ja suured nagu valitud herned. Terve kuhjaga korvitäis läks

selle peletise peesse. Lihtsalt ime, kuidas ma küll ise tervelt pääsesin!»

«Oi taevas!» lõi Miili käsi kokku. «Kas vana ott on jälle välja ilmunud? Polnud teisest ammu kippu ega kõppu kuulda...»

Ah siis selles on lugu! oli Mihklile nüüd kõik selge. Möödunud sügisel sai üks vana isakaru korra maigu suhu ja aina kippus naisi kollitama. Need pistsid kahel jalal ümisevat karu nähes plagama, jättes korvid kus seda ja teist. Eks karuonu siis istus ning maiustas ja ajaviiteks muljus korvidel ribid sisse. Metskonnas peeti juba aru, et peab karutapmise loa hankima, aga vanamees oskas õigel ajal silmapiirilt kaduda. Kas nüüd kipub uuesti nahka turule tooma?

«Mis sa oma karumõmmist mulle topid!» pahandas Tiiu. «Ei mina karu karda. Tema noolis ainult marju, aga naisterahvast ei puutund. Aga täna... Las ma räägin otsast peale, kuidas kõik juhtus ja oli. Ma trehvasin heale marjakohale ja tõmbasin korvi käbekähku täis ning pistsin tulistvalu kodu poole, et viskan kanadele teri ja põrsale veidi lobi ette ning lidun metsa tagasi. Vudin tulla ja ise vahin jala ette maha, et mõnele kihvtiussile otsa ei jookseks. Äkki kuulen, et keegi justkui räägib minuga. Jään seisma ja vahin ringi, et küllap mõnel võõral marjulisel on ilmakaared sassi läinud ja otsib teadjat, kes õigele teeotsale juhataks. Näha pole kedagi, kuid jälle toriseb keegi. Justkui oleks inimese hääl, aga justkui poleks ka, umbes nagu «urr-urr, urr-urr-urr, murr-murr-murrr». Vaatan siia, piilun sinna — no mitte hingelist, ainult pasknäär prääksatab oksalt oksale. Poisikesed vist püüavad mulle kolli teha, mõtlesin, ja ei tea mis võim või vägi mul pilgu ülespoole kiskus. Nii kui üles vaatasin, jooksis tuline jäätjutt kogu kehast läbi. Seal on üks vana mänd kallakil üle tee — eks sa, Mihkel, tead küll, just Koldriku nõmme hakatuses. Männi jämedamal oksal lamas mingi loom. Eks sa näe, kui kaugele Luumardi vana isakass hulkuma tulnud, imestasin. See on ju igavene täpiline volkam ja aina luusib metsa pidi. Siis ajas elukas suu ammuli, näitas mulle oma kihvu, mis läikisid nagu elusad mõõgad, ja silmade välkudes urises urr-murrr. Oi jeerum, küll kohkusin: nüüd see röövel mulle kaela

hüppab ja ongi lõpp mu marjakorjamistel! Ma pole küll ilvest oma ihusilmaga mujal kui pildi peal näinud, kuid ometi teadsin, et see on tema. Ta urises otse mu pea kohal, no nii kaugel kui see kell seal seinal, nii et nägin iga ta vurrukarva ja karvatupsu kõrvade otsas.»

Mihkel tõusis, võttis ämbri kõrvalt veekopsiku ja ulatas Tiiule.

«Rüüpa veel üks lonks, see rahustab... Eks see ikka Luumardi vana kõuts oli...»

«Ah mine oma jutuga... Luumardi isakass on suur volkam küll, aga see seal männi otsas oli kümme korda suurem. Pikem kui sinu pliit ja silmad põlesid hullemini kui tulised söed.»

«Ja muudkui urr-murr ja urr-murrr...»

«Kuule, Mihkel, kas sa õite naerad mu üle või? Sa ju tead, et vale pole eluilmas üle mu huulte tulnud, langegu ma siinsamas pidalitõves kokku...»

«Kas ma ütlesin, et sa valetad? Mine'nd... Selgituseks olgu vaid niipaljukest lisatud, et kui elukas männi otsas tõepoolest ilves oli, kartsid küll ilmaaegu, sest ilves inimesele kallale ei hüppa.»

«Ja seda räägid sina, metsavaht? Tõsijutt, too silt sealt värava kõrvalt ära ja peida kuhugi, et keegi ei näeks. Kas sa siis ei kuulnud, et mullu talvel sõi ilves Pärnu kandis lapse nõnda ära, et ainult väikesed saapad jäid järele? Või see, mis Võtikvere naisega juhtus...»

Tiiul lugusid jätkus, üks jubedam teisest. Mihkel hakkas uuesti labidavart kõõtsima, kuigi see oli juba sile küllalt. Tõkesta allika voolu või Võõsiku Tiiu jutuvokki, kui sel kord tuurid peal! Osa lugusid oli habemega, osa uued. Varem liikus neid huntide, nüüd ilveste aadressil. Alati kinnitati neid kümnekordse vandega, et kõik on sulaselge tõsi, nii et Mihkli raamatutest kogutud tarkus, nagu ei ründaks ilves kunagi inimest muidu kui haavatuna ja viimses surmahädas, lõi kõikuma. Pole ju esimene kord, kui selgub, et raamat kinnitab üht, aga elu tõestab hoopis vastupidist.

«Aga sina oled siin,» ütles Mihkel oma kõikuma löönud usu turgutamiseks. «Tähendab, ta ei hüpanud ega söönud sind ära. Või põlgas liiga kondiseks?»

«Mina — ja kondine! Sa vaata minu... ah, mis sina, metsatoi, ka naisterahvast tead. Aga eluga pääsesin see-

pärast, et pistsin nagu nool jooksma. Ise ka ei tea, kust see imejõud mu jalgadesse tuli, aga äkki lendasin nagu lingust lastud kivi paigalt. Korvi viskasin kus seda ja teist, susi söögu marjad, kui ainult elu sisse jääks. Kuid seda ütlen ma sulle, et kui metsade valitsus mu kahju välja ei maksa, kaeban kohtusse. Mis see's olgu, hoiate ja kasvatate igasuguseid peletisi, inimene ärgu enam metsa põõsa taha kükkamagi mingu.»

«Nii et Urr-Murr,» ümises Mihkel ja rüüpas ise kopsikust mehise sõõmu. Hirmul on suured silmad ja muidugi vassib Tiiu mis kole, aga loom haralise männi otsas võis tõepoolest ilves olla. Kellelegi ta seda ei kuulutanud, ent Mihkel teadis, et Tõrakvere vahtkonnas hulgub see tähniline kass juba mõnda aega ringi. Ärasöödud jänese riismed, purustatud kitsekorjused jutustasid sellest. Ja ümmargused pehmed jäljed tasasel nõmmeliival. Urr-Murr, kutsumata külaline. Ebameeldiv, soovimatu külaline. Metsad on suured ja laiad, nemad pakuvad varju ja kaitset igaühele, tulgu ta heade või halbade kavatsustega. Mine püüa seal üht kiskjat, kes ei kuulu just rumalate ja ettevaatamatute kilda.

2

Võõsiku Tiiu ja Tõrakvere metsavahi Ambose poolt niiviisi Urr-Murriks ristitu roomas tuulest murtud kuuse juurte alusest koopast välja ja jäi liikumatult kuulatama. Päike oli loojunud, tiheda segametsa all sulasid tüved juba hämarusega ühte. Hilinenud käbilind naksutas kuuse otsas, kõrgel lendas üle latvade oma öökorteri poole rongapaar, aeg-ajalt valjult ja kõlavalt kraaksatades. Päeval raevukalt puid sasinud tuul oli raugenud, aga mets kohises veel tasakesi nagu pikkamisi rahunev meri.

Kõik need olid tuttavad ja ohutud hääled, nii nagu olid tuttavad ja ohutud kõik lõhnad, mida nõrk õhuvoolus Urr-Murrini kandis, ning suur kass sirutas ja ringutas pikast lesimisest kangestunud keha. Tema siledakarvalise pruunikashalli naha all liikusid tugevad lihased ja küüned vajutasid maasse sügavad jäljed. Harva näeb ilvesel nõnda selgepiiriliste laikudega kirjatud,

nagu kunstniku pintsli ja silmaga kujundatud nahka kui Urr-Murril. Põskhabe oli kohev ja kerge, tutid kõrvadel pikad ja tihedad. Ilule ja graatsiale liitusid jõud, tugevus ja osavus. Metsas ei korraldatud iludusvõistlusi, ka rahulikke jõutšempionaate mitte, muidu oleks Urr-Murr tingimata mitmekordse laureaadi võidupärga kandnud. Üksnes lühike saba, justkui oleks keegi selle kirvega pooleks nalpsanud, rikkus veidi üldilmet, kuid Urr-Murr ei teadnud endale ka paremat lipuvarrast tahta ja hoidis oma juppi uhkelt püsti.

Urr-Murr oli ehteks ilveste soole.

Ta ei teadnud, et on suurem ja ilusam teistest, küll aga teadis, et on tugevam kui ükski teine ilves, on tugevam kui ükski teine loom kõikides metsades, kuhu jahiretked teda olid viinud. Kui mitte arvestada vana isakaru, kes päterdas mõne kilomeetri kaugusel, aga oli nii rahuliku ja lepliku loomuga, et ei tikkunud kunagi Urr-Murriga jõudu katsuma. Võib-olla kartis isegi tema ilvese halastamatut iseloomu, tugevaid küüsi ja helevalgeid hambaid?

Kõht tuletas end meelde ja hääletult nagu vari libises Urr-Murr põõsaste ning pika rohu sisse.

Tõrakvere metsadesse tuli Urr-Murr kevadel. Varem elas kaugel, Alutaguse südames, kus oli ta sünnikoht ning esimeste jahiretkede äpardumiste ja õnnestumiste paigad. Metsad olid seal avarad, kuid saaki oli aasta-aastalt raskem tabada. Ja peaasi — puudus rahu. Alatasa ristusid Urr-Murri jahirajad teise isailvese omadega ja see pani pahaselt turtsuma. Talvel ta isegi kakles selle tüütu naabriga. Emailvese pärast. Urr-Murr võitis, vastane põgenes, aga nagu kiusuks jäi lähikonda. See oli talumatult ebameeldiv, sest Urr-Murr armastas üksildust. Ta ei oodanud kelleltki midagi, kuid polnud nõus ka midagi jagama. Ei saaki, ei jahimaid, ei vabadust.

Naaber hoidus aupaklikku kaugusse, nii et riiuks polnud võimalust, kuid emailves kõndis ülbe rahulikkusega seal, kus talle meeldis, ja enamasti just Urr-Murri parematel saagimaadel. Pärast veebruarikuu metsikut, kurnavat, hullunud pulmatrama Urr-Murr teeskles, nagu ei tunnekski teda, aga mingi seletamatult rumal tunne ei lubanud ometi emailvest oma piirkonnast

välja kihutada. Nagu poleks häirijaid juba niigi kuhjaga, tassis emailves ei tea kust välja kolm hoopis lolli, kohmakat ja ülbelt uudishimulikku kutsikat, kõik liiga jõuetud ning armetud, et nendega kihvu või küüsi proovida. Urr-Murr ei tundnud jõmpsikate vastu mingit sugulaslikku sümpaatiat, ka siis mitte, kui need kippusid hullama ning teda põskhabemest sakutasid, ja et pealetükkivast seltskonnast vabaneda, rändas oma põlistelt jahimaadelt ära. Hulkus lähedal ja kaugel, kuni jõudis Tõrakverre.

Tõrakvere meeldis Urr-Murrile. Loomad ja linnud olid siin lollilt muretud ja kõht oli alati täis maitsvat ning värsket liha. Siin oli palju tihedaid segametsi, mäeseljandikke ja nende vahel lodupealseid, kus vaarikad, angervaksad ja mitmesugused põõsad kasvasid tihnikuna, milles isegi temal, ilvesel, oli raske edasi liikuda. Oli paiku, kus tuulest murtud puud lamasid nagu sõdurid pärast ägedat lahingumöllu maas. Urr-Murri rõõmustasid eriti väljakangutatud kuused, sest nende laialihargnenud juured rebisid üles laia mätta, mille all sageli leidus nõnda toredaid urkaid ja koopaid, et koli aga sisse. Oli metsalagendikke, millel kitsed hommikuti rohuliblesid nälpsisid, oli männinoorendikke ja pajuvõsastikke, kus põdrad endale koort kaapisid, oli noori haavavõserikke, kust ettevaatlik jahimees alati võis mõne valge jänese kinni napsata. Mustika- ja pohlavartes rabistasid õrna lihaga laanepüüd, paristas õhku tedrekana, ning kui olid eriti hoolikas ja tähelepanelik, võisid tabada tugeva ja vihaselt rabeleva metsisekuke.

Urr-Murr muidugi ei vaaginud niiviisi Tõrakvere metsade kasulikkust, ei pannud hoopiski tähele siinse looduse mitmekesisust ja omalaadset võlu. Kuna aga Tõrakvere mail puudusid tülikad sugulased, kuna inimene ja tema rumal kaaslane — koer — harva ringi liikusid ning väikest vaeva mitte põlates kunagi päris tühja kõhuga ei jäänud, asus ta siia elama. Ja polnud näha põhjust, mis sunniks teda oma elupaika uuesti muutma.

Eile murtud metskitsest jäi Urr-Murril pool järele. Ta teadis täpselt, kus see asub, nagu ta alati võis eksimatult minna paika, kus kord oli olnud. Ent ta ei läi-

nud otsesuunas metsalagendiku poole, mille veerele kitsekorjuse oli jätnud, vaid hakkas lähenema suure kaarega. Nõnda õpetas iidne ettevaatus. Liiati võis teel sattuda mõnele elusale saagile. Urr-Murr eelistas aga alati süüa värsket, hammaste all veel tukslevat, sooja liha.

Metsas, kus üksteisesse põimuvad oksad moodustavad pea kohal tiheda katuse, on pime isegi siis, kui kuu oma kooljavalgusega maad elustada püüab. Inimene oleks siin vaid kobamisi ja alatasa vastu puutüvesid põrgates edasi jõudnud, Urr-Murr läks aga ühtki oksa riivamata. Mets ümberringi oli kõnekas ja elav. Rohkem kui silmad aitasid teda kõrvad ja nina. Meetrit paar eemal piiksus hiir. See loomake kõlbab süüa. Kui ta oleks haardeulatuses, tõmbaks Urr ta samblapesast välja, aga nii väikese loomakese pärast ta oma rajalt kõrvale ei kaldu. Kuusiku veerel, kus kasvas jämedaid ja seest õõnsaid haabu, karjus öökull. Lärmakas ja tige lind, vaat et nokib silmad peast, kui tal pojad lähedal kükitavad. Urr-Murr põikas veidi kõrvale. Ta põlgas kõiki, kes kisasid ja kärasid, vadistasid ja lobisesid.

Aah, jänes! Jälg polnud päris värske. Too pikakoivaline argpüks, kes keksutab põõsaste vahel sinna-tänna, nagu oleksid ilmakaared peas sassi läinud, võis olla juba kaugel ja pikaks jahiks polnud Urr-Murril praegu lusti.

Äkitselt Urr-Murr peatus ja liibus vastu maad. Keegi lähenes. Jah, nüüd kuulis ta selgesti sammude solksumist kraavipõhjas, okste raginat ja varsti ka hingamise nohinat. Nõnda ettevaatamatult tammuvad ringi ainult põdrad. Neid on seal mitu. Siinkandis juhib karja vana tige pull, kelle laiadest sarvedest ja jalalöökidest on targem kõrvale hoiduda.

Urr-Murr libises hääletult edasi. Ta harjus juba mõttega, et ka eelmisel päeval murtud loom maitseb veel hästi, ja hakkas pikkamisi ümber panipaiga ringi koomale tõmbama.

Siis peatus ta uuesti. Lihased tõmbusid pingule nagu vedrud. Ülahuul kerkis veidi, paljastades tugevad hambad. Ta oli valmis hüppeks. Kuid ühtlasi ka põgenemiseks.

Urr-Murr tundis inimese lõhna.

Nagu kõik ilvesed, usaldas Urr-Murr hästi kõrvu, mis püüdsid juba kaugelt väiksemagi krabina. Ka silmad ei petnud teda kunagi. Nagu kõikidel kassidel, polnud ta nina nõnda palju väärt kui teistel metsloomadel, aga ometi küllalt tundlik ja täpne, et jutustada, kes oli metsas kõndinud, mis suunas läinud ja kui palju sellest aega oli möödunud. Lõhnade järgi liigitas Urr-Murr kõike elavat, keda ta kohtas. Nina teatas, kas jälgede omanik kõlbab süüa, kas tema pärast tasub peatuda ja aegaviitvat hiilimist ette võtta. Nina hoiatas, kui lähikonnas tuhnis vana metskult, kellest oli mõistlik aupaklikus kauguses mööda minna.

Igal lõhnal oli oma väärtus.

Inimese lõhn tekitas Urr-Murris jälestust, ning samal ajal manitses ettevaatusele. Mitte ükski lõhn metsas polnud nõnda vastik, nõnda kohutav, nõnda eemaletõukav. Ja nüüd hoovas seda lagendiku poolt, mille ääres oli tema pooleldi söödud metskitse korjus.

Seda lõhna Urr-Murr tundis. See polnud nende lärmakate inimeste oma, kes sügiseti mööda metsa kolasid ja end vastikutest marjadest ja veel vastikumatest seentest toitsid. Nõnda ei lõhnanud need kahejalgsed, kes kolistades ning paugutades suuri ja väikseid puid maha murdsid. See oli mehe lõhn, kes liikus vaikselt, ettevaatlikult ja enamasti üksinda. Viimasel ajal kohtas Urr-Murr aina sagedamini seda lõhna oma jahiradadel. Nagu püüaks too üksildane inimene teda, Urr-Murri oma piirkonnast eemale hirmutada.

Vastu maad liibudes hiilis Urr-Murr tagasi. Ta läks tükk maad oma jälgi mööda, sest see oli kindlasti kõige ohutum tee, hüppas siis kõrvale ja suundus hoopis teisele poole uut saaki otsima.

Metsavaht Ambos aga varitses kitsekorjuse lähedal kahara kuuse okste vahele põimitud väikesel laval. Ootas, tukkus, kohendas end mugavamini istuma ja ootas jälle. Hommiku eel uinus ta kauemaks, ja kui silmad avas, kumasid kuuseladvad juba tõusvas päikeses ja mets oli end päevastele toimetustele seadvate lindude sidinat-sädinat täis.

Ambos ronis alla, sirutas kangestunud luid-liikmeid ja laskus samblamütsiga kaetud vanale kännule, et rahumeeli sigaretti pahvida.

Kitsekorjus oli puutumatult oma kohal ja Ambos mõtles: kaval on ta, kaval ja ettevaatlik.

Ning läks koju. Hõbehalli kastega kaetud pikka rohtu jäi temast tumedalt vonklev vagu.

3

November pidas pikalt külma, nii et maa kompsus jalge all nagu kont ja lombikestest võis otse üle minna. Pärast sellist ettevalmistust mätsis kaks päeva järjest paksu lund alla ja teadjamad inimesed ütlesid: see lumi jääb talve põhjaks.

Kolm meest istusid metsavaht Ambose toas ja arutasid, kuidas tappa Tõrakvere metsade õel vaim — Urr-Murr. Kõik senised katsed ilvest varitsemise ja raudade seadmisega üle kavaldada olid tühja jooksnud, oli tarvis mõni tõhusam sõjaplaan välja mõelda.

Habemes lõuaga Torni Juhan oli mees, kellel iga elunähtuse kohta, olgu see siis rauakarastamine või reaktiivlend, kapsaistutamine või kuu peale pehmelt maandumine, oli oma kindel ja kõigutamatu arvamus. Ilmeksimatu ja ainuõige, millele vasturääkimine kutsus esile väheldaste silmade üleoleva muige ja halvustava kinnituse:

«Mis sa puhud, mina tean seda asja täpselt.»

Praegu kiitis ta õhinal oma koera nagu iga mõistlik jahimees.

«Minu Sultan võtab ükskõik mis looma, elagu ta maa all, maa peal või õhus. Tal on säärane nina, et kärbse hais ka ei jää märkamata.»

«Kärbsel nüüd ka haisu!» põlastas Mihkel ja vaatas mõtlikult aknast välja, kus üksikuid laiu lumeräitsakaid aegamisi, nagu väsinult alla keerles. Metsavahi pilk peatus nukralt koerakuudil, mille ümmargusest avausest paistsid Sulla poolkikkis kõrvad, tõntsakavõitu nina ja unised silmad. Torni Sultan on hea koer, mõtles ta, kuigi Juhan teda ilmaaegu nii taevani ülistab. Sulla on aga segavereline krants, kelle ammu oleks pidanud «metsa jätma». Kuid kahju oli, ikkagi oma käe ja silma all suureks kasvanud. Mihkli Bella oli tõepoolest kõige parem hagijas kogu metskonna ulatuses, ent metsa-

ülema Laika oskas aega varitseda ja narris koera ära. Üks kutsikas jäeti kasvama, et oleks, kes ema udara tühjaks lutsib. Kui aga Bella autorataste all õnnetut surma sai, jäi kutsikas kuudi ainsaks elanikuks. Varjatud lootus, et mõnestki segaverelisest on tubli jahikoer kasvanud, ei pidanud Sulla juures paika: metsa kippus küll kui pöörane, askeldas ja tuhlas seal ringi nagu meeletu, aga jänese jälgedelt pöördus juba esimese haagi juurest tagasi...

«Mida sa seal na üksisilmi sihid, vist ei kuulegi mind?» äratas Juhani vali hääl Mihkli mõtteist. «Ma ütlesin, et minu Sultan kisub selle täpilise eluka kirtskärts tükkideks ja oleme vaevast lahti.»

«Urr-Murr pole küla kass...»

«See ei loe. Ükskord võitles Sultan karuga. Oi sa põrguline, kus oli möll ja trama. Terve ööpäeva madistasid ühe koha peal, nii et maa oli must nagu tantsupõrand. Enne ei jätnud, kui võitis.»

«Murdis karu maha?» imestas kolmas sõjanõukogu liige Jurru Raivo, kes esimest aastat jahimehepiletit kandis ja oma eelkäijate tegudesse suure aukartuse ning imetlusega suhtus.

«Kurnas mesikäpakese nõnda ära, et see selili prantsatas, jalgadega mõned korrad sipa-sopa tegi ja hinge heitis. Niisugune vaim on Sultanil, et tormaks lõvile endale kallale.»

«Sa's arvad, et võiks proovida sinu Sultaniga?» küsis Mihkel, pilk ikka veel õues Sulla kuudil. Ta ei iitsatanud kellelegi, et võttis Sulla metsa kaasa ja viis ta ilvese värsketele jälgedele. Sulla nuusutas, niuksatas haledasti ja järgmisel hetkel oli Mihkli jalgade vahel. Seal ta urises ja turritas karvu, ent peremehe jala kõrvalt kaugemale ei läinud. Lõö või maha.

«Kindel pauk,» kinnitas Juhan. «Praegu on värsket lund kui merd, iga jälg nagu trükirida piiblis. Homme hommikul kaome varakult metsa. Mehi pole tarvis hunnikusse kokku ajada. Sultan ajab selle asja üks-kaks-kolm joonde. Niisugused röövlinäod nagu see ilves on enamasti suured argpüksid, küll lidub koera eest puu otsa. Sealt me ta siis nagu maasikmarja ära nopime.»

Mihkel meenutas kitse- ja jänesekorjuseid, meenutas

laanepüüde ja metsiste suletorte, mis tähistasid Urr-Murri jahiretki, mõtles magamata öödele, mida oli söötade juures valvates raisanud, ja raudadele, mis alati olid tühjad; tal helisesid kõrvus marja- ja seenenaiste tänitamised, milles jahimehi ja ennekõike teda kui metsavahti tögati, ning lõuga siludes arvas ta, et kuigi ühest koerast on ilvesejahiks vähevõitu, võiks Sultaniga proovida, kui ta tõepoolest säärane koerte maailmaime on.

4

Urr-Murr magas kaks ööpäeva. Värske lumi kohutas teda nõnda, et ta kartis iseenda jälgi. Jälgi mööda jõuab tema oma saagini, kuid ta enda jäljed võivad olla heaks teejuhiks vaenlasele — seda tarkust oli elu talle ammu õpetanud.

Nälg on iga elusolendi kõige karmim käskija, tühi kõht sundis ka Urr-Murri koopast välja. Lund enam ei sadanud, õhk oli selge ja puhas, kõik hääled ja lõhnad kaugele kuulda ning tunda. Urr-Murr kuulatas kaua, astus mõne ettevaatliku sammu, kuulatas taas ja kadus siis mõne pika hüppega puude vahele.

Ka teisi metsloomi hirmutas üleöö tekkinud reetlik lumekate, nad ei lahkunud oma peidukohtadest, ja ilves kõndis peaaegu puhtal vaibal. Ta turtsus vihaselt, kui valge jänes nina alt üles volksas ja nõnda kavalalt vinkadi-vonkadi eemale kargles, et Urr-Murri välkkiire hüpe teda ei tabanud. Looma, kelle turja Murr kord oli hüpanud, ta uuesti ei jälitanud. Argpüksid liduvad kilomeetri või rohkem, enne kui peatuvad, ja on siis nii ergud ja tähelepanelikud, et neile harva uuesti hüppekauguseni jõuab hiilida.

Kaua luusis Urr-Murr ringi. Täpsust armastavad inimesed oleksid öelnud, et ilves sooritas ligi kahekümne kilomeetri pikkuse matka, kuid peale paari hiire polnud midagi hamba alla saanud. Siis sattus ta üksiku põdra jälgedele. Ta teadis otsekohe, et see on karjast mahajäänud noor mullikas. Põtradega oli alati tülinat palju, Urr-Murr pöördus tavaliselt nende radadelt kõrvale, ent praegu oli ta kõht tühi ja jäljed lõhnasid erutavalt värskelt.

Põdramullikas liikus pikkamisi, aeg-ajalt mõnelt pajupõõsalt latvu nälbates või pihlakalt koort kaabates. Põder on rahulik ja leplik loom, ta ei tungi kellelegi kallale ja on liiga suur ning tugev, et mõni metsaelanikest julgeks teda rünnata. Noor mullikas oli harjunud vana põdrapulli ja oma ema rahu ning julgusega ega tundnud seepärast eriti muret, mis tema ümber toimub. Ta ei märganud alttuule hääletult lähenevat ilvest enne, kui see võimsa hüppega nagu hall keeris tema poole lendas. Põder oli liiga kohmakas, et kõrvale põigata, ja ilvese hüppehoog paiskas ta põlvili. Ta krapsas küll kohe jalule, keerles, rabeles ja tagus jalgadega, kuid kõik sõrasähvatused, igaüks võimeline ilvest poolitama, vihisesid tühjalt läbi õhu. Lumi keerles, võsa ragises, mullika hirmunud nohin kostis nõnda kaugele, et lähikonnas hommikueinet lõpetav põdrakari rahutult pead tõstis. Nad kuulatasid, valmis ohu lähenemisel põgenema, kuigi nad mullikale appi rutates oleksid võinud ilvese minuti jooksul süldiks tampida.

Urr-Murri küüned oli sügavalt põdra külgedesse surutud, hambad nihkusid halastamatu järjekindlusega kõrile lähemale. Küljele langenud põdramullikas rapsis veel, kuid need olid rohkem surmaeelsed tõmblused kui endakaitselöögid . . .

Urr-Murr kuulis küll, et vere lõhna peale juurdehiilinud rebane ringi luusib, kuid ei võtnud vaevaks peadki tõsta. Kõht täis, tõusis ta, võngutas lühikest sabajuppi ja nurrus mõnutundest ning heameelest nagu kass. Hommikupoolne taevas kumas veretavalt, kuulutades lähenevat päikesetõusu, ja see meenutas ilvesele, et on aeg rahulik pöönamispaik leida.

Sörkinud kolm-neli kilomeetrit, pöördus Urr-Murr oma jälgi mööda tagasi, traavis umbkaudu pool kilomeetrit, paiskus siis kuuemeetrise hüppega rajalt kõrvale, ja veel veidi maad edasi liikunud, lipsas noorte kuuskede läbipääsmatusse tihnikusse.

Varsti ta uinus.

Urr-Murr magas, kuid ühtlasi kuulis iga krõbinat. Polnud veel keskpäev, kui ta pead kergitas. Mitte kaugel klähvis koer. Neid lärmakaid neljajalgseid Urr-Murr väga ei kartnud, sest tavaliselt jahutas kisakõride vaprust üksnes ilvese lõhn ja nad pöördusid tema jäl-

gedelt haledasti niutsudes kõrvale. Koos koertega ilmus sageli aga metsa ka inimene, ja see manitses ettevaatusele.

Helisev ja rütmiline kliuh-kläuh lähenes. See koer tuli otse tema, ilvese jälgi mööda... Ta jõudis kohani, kus Urr-Murr oli tagasi pöördunud, ta ees oli äkki puhas ning puutumatu lumi, ja koer vaikis. Küllap keerutab veidi ringi — jälitatav on nagu õhku lennanud — ja sörgib pettunult minema...

Urr-Murr laskis juba pea käppadele, kui kilkamine uuesti algas. Seekord just seal, kus Murr hiiglasliku hüppega kõrvale oli sööstnud. Urr-Murr libises urust välja ja põgenes. Juba välgatas koera pruunikas selg puude vahel. Metslooma lähedust tundes sööstis Sultan suure hasardi ning valju kisaga edasi.

Inimeste lõhna õhus polnud, koeri oli aga ainult üks ja Urr-Murr ei kiirustanud. Ta püüdis tihnikuis ja paksus kuusikus, kus lund oli vähe, jälitajat petta, ent see ei õnnestunud. Urr-Murrile säärane kiire jooksmine ei meeldinud ja ta tüdines varsti põgenemisest. Nähes tugevat poollängakil puud, tahtis ta sellele hüpata, et ülal okste vahel nii kaua oodata, kuni koer all karglemisest tüdineb, kuid mingi oks takistas teda ja ilves kukkus maha. Torni Juhani Sultan oli lähedal, ta nägi kukkuvat ilvest ja tormas valju lõrinaga juurde. Urr-Murr pööras ringi, tegi välkkiire hüppe, ja ohutu jänese- ning rebasejahiga harjunud Sultan üksnes niuksatas haledasti...

5

Võõsiku Tiiul oli nii suur uudis, et sõnad jooksid rabinal üksteisele selga ja ta pidi mitmel korral otsast alustama, enne kui metsavaht Ambos ja ta naine jubehirmsast loost umbkaudse pildi said.

Võllaveres — see küla asus siit ligikaudu kaheksa kilomeetri kaugusel teisel pool metsi — hüpanud ilves õhtuvidevikus ühele naisele puu otsast selga ja purenud ning küünistanud nagu metsaline. Imekombel pääsenud hullusti räsitud ja räditud naine jooksma, küllap ta hele kiljumine metskassi ära kohutas.

Urr-Murr oli Ambose vaenlane. Ainuke vaenlane vahtkonnas. Kui palju oli metsavaht selle kiskja pärast saapataldu kulutanud, kui mitmeid öid ja veel rohkem päevi tema jälitamisele ning varitsemisele raisanud! Kõhkluseta tõuseks püss ilvese pihta, kui see vaid end laskeulatusse unustaks. Võõsiku Tiiu jutt oli aga solvav ja Ambos astus oma vaenlase kaitseks välja.

«Naiste jama...»

«Mi-is?» ajas Tiiu end kohevile. Tema on aus naisterahvas, kannab inimestele metsast marju ja seeni ja talviti kõrtsib luudi kokku, ning ei luba end teotada. «Kui sa oleksid näinud, kui katkutuna ja kriimulisena too Võllavere naine inimeste hulka jooksis...»

«Kas sina nägid?»

«Mulle rääkis inimene, kes ise juures oli. Tutt ilvese karvu oli naisel veel siis peos, kui külasse jõudis.»

«Võib-olla olid koera karvad,» ümises Ambos, kelle enesekindlus kõikuma lõi, sest karvatutt on konkreetne tõend, mida ei saa naiste fantaasiaks lugeda.

«Sina kasvataksid tollele metsalisele kas või tallekese villa selga. Seda ütlen ma sulle suu sisse, et nii kaua sa seda mõrtsukat oma metsas soendad ja sossutad, kuni ta sul kaela murrab.»

Ambos sai aru, et Tiiu ei mõelnud kaelamurdmist otseses, vaid piltlikus mõttes, ja kui suur latatara ta ka oli, kopsas ta seekord naelapea pihta. Kes siis teine kui metsavaht vastutab murtud loomade ja lindude eest! Varem rahulikult toitu otsinud kitsed põgenevad nüüd iga krõpsu ja krõbina peale nagu tuul, küllap nad lõpuks siitmailt hoopis lahkuvad. Kui Urr-Murr oma jahiretkega kaugemale rändab ja nädalaks või isegi paariks kaob, loodab Mihkel alati, et ta Tõrakverre enam tagasi ei pöördu, kuid nagu kiusuks ilmub ilves jälle. Ka praegu on ta kadunud, tema saabumist tervitavad aga ümbruskonna kütid suure ajujahiga. Kõik ettevalmistused on tehtud, tarvitseb vaid anda signaal...

Seekord pandi Tõrakvere jahimeeste kannatus pikale proovile. Urr-Murriga toimus midagi kummalist: omataoliste eest põgenenud üksiklast haaras jaanuaris seletamatu rahutus ja igatsus sookaaslaste järele. Veebruaris ei suutnud ta kiusatusele vastu panna ja suundus oma noorusmaile. Kaua ringi hulkunud, kohtas ta ema-

ilvest. Sellega sõrkisid kaasas kaks uudishimulikku jõmpsikat, kellele Urr-Murr ainust pilku ei raisanud. Samasse piirkonda oli aga ilmunud teine isailves, niisama suur ja tugev kui Urr-Murr. Ta oli enne siin ja kohe esimesel kohtumisel näitas Urr-Murrile hambaid. Neid oli kaks, emailveseid ainult üks.

Arengult ainult loomad, ei osanud nad ette kujutada, et ühel pruudil võiks kaks peigmeest olla, ja kuna nad muud lahendusviisi ei tundnud kui küüned ja hambad, oli kahevõitlus möödapääsmatu. Mõlemad tugevad ja osavad, võitlesid nad metsikult ja halastuseta, nii et nende urisemisest ja turtsumisest kajas mets kaugel ümberringi. Kõik loomad hoidusid tapluspaigalt aupaklikku kaugusesse, ainult emailves lamas längakil puul, pilutas justkui ükskõikselt silmi ja võngutas oma lühikest sabajuppi.

Urr-Murr võitis. Kriimustatud, puretud ja katkutud, seisis ta vaevu jalul, kuid veelgi rohkem lõhutud võistleja põgenes. Kahevõitluses võidetu ei pöördu kunagi tagasi ja Urr-Murr laskus kõhuli, toetas pea käppadele ja vedas mõnuga ninna sabavõngutava emailvese kiuslikku lõhna...

Sellepärast Urr-Murr tookord nõnda kauaks ära kadus. Ent metsavaht Ambose lootus, et röövel Tõrakvere mailt lõplikult lahkus, jooksis liiva: märtsis sattus ta uuesti ilvese jälgedele ja, veidi maad neid mööda edasi liikunud, ka pooleldi ärasöödud metskitse korjusele.

Küttidele anti signaal: esimese värske lumega koguneda ajujahiks.

See päev ei lasknud end kaua oodata. Õhtupoolikul raputas paraja korra maha, nii et kattis kõik vanad jäljed, öösel pudenes veel pisut kirmetist, hommik aga oli selge, vaikne ja külm. Liiga vaikne ja liiga külm, loomad on seesuguse ilmaga ergud ja iga krõps ning lumekrudin kostab kaugele, ent enam polnud aega viita.

Metsa tagant piiluv päike polnud veel õieti und silmist saanud, kui Ambos juba jahimehed metsa viis. Lubajaid oli palju, kogunes aga vaid pisut rohkem kui tosin meest — vähevõitu küll, ent jahile minnes peab ju ka õnnele lootma.

Sumati kaua, enne kui luure tõi sõnumi: ilvese värsked jäljed. Uue uhina ja innuga marsiti edasi, ikka kahelt poolt ümber kvartali, kuid kohtudes venisid meeste näod üha pikemaks, sest Urr-Murri jäljerida näis olevat lõputu. Nad olid Mihkli vahtkonnast ammu väljas, ilves aga ei mõelnudki puhkama jääda.

«Teeme veel kaks ringi ja siis lõpetame,» ergutas Mihkel mehi. «Ees on kõige sobivamad ilvese puhkepaigad.»

Juba esimesest haardest ei olnud ilves enam väljunud. Ent see oli suur kolmnurkne maa-ala ja neil polnud nõnda palju mehi, et seda igast küljest ahelikuga piirata. Torni Juhan andis nõu minna mees mehe kõrval läbi metsa, ilves hakkab siia-sinna visklema ja jookseb mõnele mehele toru ette. Tema olla niiviisi ei tea mitu ilvest lasknud. Oli ka teisi nõuandmisi, sest igaüks pidas ennast kõige targemaks, ja niiviisi läks päris ägedaks mokalaadaks, mis küll vist oleks õhtuni välja kestnud, kui metsavaht poleks võimu haaranud ja mehed laiali saatnud: Juhan ja Raivo sinna, kustkaudu ilves metsa läks, ülejäänud mehed alttuule külge varitsuspositsioonidele. Aga tema, metsavaht, läheb üksinda jälgi mööda Urr-Murrile järele ja püüab teda küttidele ette hirmutada.

6

Urr-Murr oli öise jahi ja tubli kõhutäie peale esimese une ammu ära maganud, kui inimeste hääled sundisid teda pead tõstma. Nii summas koos käratsesid peale inimeste vaid harakad, kui Urr-Murr või rebane nende pesa lähedusse sattus. Lärmasid, sõimasid ja ähvardasid nii, et mets rõkkas, kuid Urr-Murr tundis pikasabaliste pettekavalust ja jätkas rahulikult oma teed. Aga miks need inimesed praegu niiviisi kisavad, seda Urr-Murr ei taibanud. Kuna need kummalised olevused teda aga alati ettevaatusele manitsesid, lipsas ta varjupaigast välja ja hüppas mahalangenud puutüvele.

Lõpuks sumin vaibus ja Urr-Murr kuulatas tähelepanelikumalt. Hääled ei kaugenenud, järelikult on inimesed veel siin. Nad tüürisid sinnapoole, kuhu puhus tuul. Inimeste kohta liikusid nad kahtlase ettevaat-

likkusega. Tuulealust poolt Urr-Murr kartis, sest see oli elutu ja pime maailm. Ta libises puutüvelt maha ning kogu aeg teraselt kuulatades hakkas kahtlasest suunast kaugemale hiilima. Ta astus vastutuult ja varsti peatus nõksatades: inimese lõhn! Seekord tuttav lõhn, seesama, mis metsas nõnda sageli tema jälgi mööda liikus. Mees, selle lõhna omanik, lähenes endamisi ümisedes ja klõpsutas aeg-ajalt kepiga vastu puutüvesid. Tagasi pöörduda ei võinud, seal ootasid inimesed, ning Urr-Murr põikas kõrvale, et oma hommikusi jälgi mööda põgeneda, kuid peatus varsti uuesti.

Seekord tõi tuul otse eest ninna kibedat sigaretivingu. Urr-Murr muidugi ei teadnud, et see tuli Torni Juhani «Parašütistist». Pahaselt torisedes kuuletas Juhan metsavahti, et temal tuleb pealttuule varitsuspaigale jääda. Siia see kavalpea oma sabajuppi ei näita, kinnitas ta elutargalt ja seesama elutarkus lubas tal ka vastu igasuguseid jahipidamisreegleid sigaretti süüdata...

Urr-Murri rahutus kasvas. Inimesed ümberringi ja üks neist käib kiirustades tema kannul. Urr-Murr oli veel noor, kui inimesed ta koos ema ja teise samasuguse kutsikaga sisse piirasid. Siis aeti neid niisamuti taga, nad sattusid liiga lähedale inimesele, kes kärgatas nagu äike taevas, niites justkui kaikalöögiga ta venna jalust maha. Siputas ja nuutsus, kuid tõusta ei jaksanud. Ema paiskus põõsastesse ja põgenes. Ka teda, noort ilvesehakatist, haaras kohutav hirm ja ta tormas teisele poole. Jooksis kõigest jõust, hüpates üle kändudest ja mahalangenud puudest. Lagendiku nurga ületamisel sähvis uuesti välk inimese käes, ta tundis teravat valu kintsus, kuid jooksis, jooksis... Ning pääses eluga, kuigi kints veel kaua valutas ja nii kangeks muutus, et raske oli liikuda.

Kõike seda mäletas Urr-Murr, nagu ta ei unustanud väiksematki elukogemust. Ta kõndis nüüd ringikujuliselt ja jõudis inimese jälgedeni. Urr-Murr surus maha vastikuse- ja hirmutunde ning hakkas minema neidsamu jälgi mööda. Nii käisid nad ringi mööda, ilves ja mees, ja varsti oli võimatu öelda, kumb kõndis ees ja kumb järel.

Ringi läbi käinud, taipas Mihkel, et ta on jälitajast muutunud jälitatavaks. Ta torises pahaselt, kuid selles

torinas kõlas austust ja lugupidamist. No-oh, eks kaeme, kumb kumma kavalusega üle trumpab, mõtles ta ja hakkas peaaegu joostes tagasi minema. Läks sadakond sammu ja tõmbus siis põõsa varju.

Nad nägid teineteist korraga. Mõlemad tegutsesid instinktiivselt, välkkiirelt: Mihkli vana belglane haugatas kahel korral, Urr-Murr sööstis võimsa kaarhüppega noortesse kuuskedesse. Looma reageerimine oli kiirem, lumi aina tuiskas selja taga, kuid ükski kartetš teda ei kriimustanud.

Vaevalt oli Mihkel uued padrunid rauda lükanud, kui sealtpoolt, kuhu ta jättis Juhani ja Jurru Raivo, lajatasid paugud. Ah-haa, vanal kassil oli tuli nõnda rummus, et unustas ettevaatuse ja tormas omaenda jälgi mööda piiramisrõngast välja. Küllap on siruli, va kitsemõrtsukas!

Nii kiiresti kui põõsad ja lumi lubasid, rühkis Mihkel paukude suunas. Kui ta metsasihile jõudis, ronis Torni Juhan parajasti ähkides ja kirudes puu otsast alla.

«Varesepesi otsid või?» imestas Mihkel.

«Ma niisama... Kõrge kuusk, mõtlesin, et eks tema ladvast ulatub kaugele vaatama...»

Juhan oleks ehk oma valet ühtesoodu edasi raiunud, kui kollanokast Jurru poiss poleks irvitades jutustanud, kuidas Torni Juhan mõlemad paugud ilvesest mööda sumatas ja, kuna loom ühtevalu aina edasi, otse Juhani poole tormas, kuuse otsa ronis.

Kuuse tüvi oli kõrgelt ilma oksteta ja Mihkel vangutas pead:

«Mis imeväel sa enda küll sinna hoovasid...»

«Ei mäleta...» näitas Juhan salamahti Raivole rusikat. «Äkki leidsin, et istun ülal okste vahel nagu tugitoolis...»

Ilvese jälgi uuriti hoolikalt — Juhan laskus isegi käpuli ja hõõrus lund sõrmede vahel —, ent ainustki verepiiska ei leitud. Pääses terve kasukaga, otsustati. Väsimus ning tüdimus olid aga nagu pühitud ja kogu kodutee sadas Juhani aadressil nöökavaid vaimukusi. Ja ega Mihkelgi neist ilma jäänud.

Ebaõnnestunud ajujaht tõi küttidele kaasa nöökamisi ja pilget, ent Mihkel talus kõike muheleva leplikkusega. Tema oli jahiga rahul: ilves sattus haardesse, neli korda raksatas tema pihta püss, esimese hirmuvaluga pistis ta joonelt oma kümme või rohkem kilomeetrit edasi ja vaevalt siinseile jahimaadele enam tagasi pöördub.

Võllaverest tõi Mihkel Võõsiku Tiiule Urr-Murri rehabiliteeriva uudise. Tõsi jah, too naine jooksis kriimus silmadega ringi, ka ilvese karvatutt oli tal küünte vahel, kuid hiljem selgus, et ta oli ühe Alfonsi pärast teise naisega käsitsi kokku läinud. Naised purelesid, küünistasid ning hammustasid teineteist nagu tigedad metskassid, ja kuna vastasel trehvas olema ilvesenahkse kraega kasukas, siis sealt see karvatups küünte vahele jäigi. Silmad häbi täis, mõelnud ta kodukandi rahva petmiseks välja loo metsikust ilvesest. Algul leidunud uskujaid kah...

Päike surus jõudsasti lund koomale ja üksikud kõrgemad mättad lõid mustendama. Okstelt oli lumi alla potsatanud ja puud näisid värsketena, nagu pestuna — igal sammul oli lähenevat kevadet tunda.

Mihkel pistis mõne padruni taskusse, et oleks, millega kulli või rebast hirmutada, ja viskas üheraudse ametipüssi õlale. Sulla klähvis ja ragistas ketiga, et tedagi kaasa võetaks, kuid metsavaht käratas ta kuuti tagasi. Sa äpardunud värdjas, loomade lõhnad kütavad sinugi vere kuumaks!

Mihkel läks mööda Räädismäe veerust, kus iidsest ajast oli suur uruelanike asula. Siin elas paar mägraperekonda, siin okupeeris endale nurgakese rebane, siia lipsasid üürilisteks kährikkoerad. Kanavargaid on liiga palju siginenud, mõtles Mihkel, peab kevadel mõne pesakonna hävitama.

Päike soojendas, rähn toksis kuivanud männi ladvas ja oma mulluseid toiduvarusid otsiv orav tuhlas lumes — kõik see oli nii tuntud, kodune ja mõnus, et aina astuks, vaataks ja kuulataks...

Räädismäe urukoloonias kollendasid juba kaugele värskelt väljakaevatud liivakuhilad. Ah-haa, reinuvaderil korteriremont käsil, muheles Mihkel, unimüts mäger ju nii vara kaevuritööd ei tee.

Lumi ja väljakaevatud liiv olid nõnda tasaseks ja kõvaks tambitud, et raske oli eraldada, kes siin end päikese käes soojendamas oli käinud. Kährik on kerge unega, esimesed soojad virgutavad ta hulkuma... Ennäe, ka mäger on end tühjendamas käinud... Rebase jälgi on kõige rohkem... See siin pole aga ei rebase ega kähriku pitser, liiga suur ja ümar...

Vähem tallatud liival oli jälg selge, nagu Mihklile vaatamiseks ja imestamiseks välja pandud.

Siin oli ilves kõndinud! Ta oli hulkumiselt tagasi jõudnud ja otse metsavaht Ambose naabrusse peatuma jäänud.

Ja mina, tola, astusin su hea nime kaitseks välja, vangutas Mihkel tusaselt pead. Kas kõik algab jälle otsast peale? Varsti on maa must ja otsi teda siis.

Veider, mis ta siin aukude juures ringi luusis, ururahva peres temale ju suupärast pole? Üks auk on laiemaks kaevatud, — kas Urr-Murr proovis endale maaalust varjupaika ehitada?

See oli rohkem naljaks mõeldud, sest Mihkel ei kujutanud ette, et ilves võiks magada koopas nagu mõni kährik või mäger.

Käeulatuses lamas pikk latt, küllap sellega oli mõni optimistlik jahimees proovinud rebast või kährikut maa alt välja togida. Katsub õige, kui kaugele ja mis suunas see värske auk jookseb.

Nii kui Mihkel lati maa alla torkas, volksas teiselt poolt suur hallikaspruun loom välja. Tutid kõrvadel ja saba nagu äranarritud koeral. Urr-Murr! Mõistus ja külm kaalutlus jätsid Mihkli maha, ta kahmas puutüvele najatatud püssi ja tulistas otse õlaleviskelt.

Vahemaa oli lühike ja seekord Mihkel mööda ei lasknud. Ent haavlid olid liiga peenikesed, et ilvesetaolist looma tappa. Kuid küllalt jämedad, et teda raskesti haavata, liiati tungis laeng poolpõiki kõhukoopasse. Löök oli nii tugev, et Urr-Murr komistas ja lendas ülekaela. Vaid hetkeks, siis hüppas ta jälle jalule. Valu ja viha pimestasid looma, ta pööras ümber ning kihvu

paljastades ja tigedalt kähisedes tormas otse metsavahi poole.

Üheraudse ametipüssi uuesti laadimiseks polnud mahti. Kõik toimus nõnda kiirelt, et ei jäänud aega järelemõtlemiseks, ja metsavaht tegutses rohkem endakaitseinstinkti kui mõistuse ajel. Millegipärast ei käskinud instinkt teda pöörduda ja põgeneda, mis oleks olnud kõige halvem võimalus. Kuid Mihkel ei teinud ka ühtki sammu lähedal kasvava puu poole, mille maadligi ulatuvad oksad nagu pakkusid end ülesronimiseks. See oleks olnud kõige kindlam pääsetee. Mihkel jäi paigale, ta nägi ilvese viimast hüpet, kallutas keha veidi kõrvale ja torkas püssitortsu nagu täägi ette. Metall kõlksatas vastu hambaid, püssiraua ots tungis ilvesele suhu. Metslooma hüppe hoog oli nii tugev, et paiskas metsavahi pikali ning ilves prantsatas poolenisti temale.

Kui Mihkel poleks suutnud püssirauda ilvesele kihvade vahele pista, oleks kiskja teda esimesel hüppel oma hammastega tabanud ja lool oleks arvatavasti olnud punkt. Nüüd tungis raua ots loomale suulakke, see oli valus ja vastik, seda enam, et kõikepurevad hambad ainult jõuetult krigisesid. Metsavaht haaras ilvesel kõri ümbert kinni ja heitis end kogu oma raskusega loomale, et see ei saaks teda küüntega lõhkuda. Hirm andis Mihklile jõudu juurde ja ta kägistas nõnda, et sõrmedesse lõi kramp. Haavatud Urr-Murr oli oma jõust ja osavusest palju kaotanud, kuid ta oli endiselt tugev, sealjuures surmani kohutatud ja ärritatud kiskja, kes alati ja igas olukorras võitleb viimse hingetõmbeni. Metsavaht tundis, kuidas vonkleva ja rabeleva ilvese tagumiste jalgade küüned ta riideid käristavad, tundis ka, et sõrmede haare nõrgeneb, et ta ei suuda seda vihast kassi surnuks kägistada, ei suuda...

Metsiku klähvimisega tormas mingi karvane elukas nagu tuulispask nende juurde ja lõi hambad ilvesele kõrva. See oli valus, oli ärritav, ja järsu tõmbega kiskus ilves end metsavahi kätest lahti. Koer, see kõige vastikum kõikidest loomadest maailmas! Ilves unustas inimese ja tungis oma uuele vaenlasele kallale.

Sulla, rumal segavereline Sulla oli end lahti kiskunud ja peremehele jälgi mööda järele hiilinud. Ehk küll

rumal ja segavereline, oli üks käsk temas tugevam kõigest: kui peremees hädas, mine appi! Sulla, kes ilvese jälgedel värisema hakkas ja peremehe jalgade vahele peitu puges, ründas nüüd kõhkluseta. Ta isegi ei iitsatanud, kui ilvese käpahoop ta eemale paiskas. Osavasti hüppas ta kiskja hammaste haardest kõrvale ja ründas omakorda. Tahtis ilvesele kõrri karata, aga tabas vaid õlanukki. Kuid lahti ei lasknud, vaid surus hambad üha tugevamini kokku ja rebis ja sikutas ja urises...

Metsavaht oli jalul. Käed küll värisesid, kuid hetk hiljem oli padrun salves. Ta nägi, kuidas ilvese küüned Sulla küljelt naharibasid kuni ribikontideni maha koorisid. Mihkel sihtis, kuid keerlevate ja visklevate loomade puntras võis kergesti tabada koera. Siis surus ilves Sulla enda alla ja samal ajal metsavaht tulistas Urr-Murrile otse kõrva alla. Kolmelt sammult. Ilves sirutas end pooleldi püsti ja prantsatas siis küljeli.

Sulla püüdis tõusta, kuid ei jaksanud. Kõhuli olles urises ta ilvese peale, kui aga nägi, et vaenlane elutult maas lamab, laskis pea jõuetult käppadele. Ta tundis, kuidas peremehe käsi üle kukla libises, liigutas nõrgalt saba ja niutsus tasakesi. Nagu väike kutsikas.

Urr-Murr kaalus 44 kilogrammi, oli üks meeter ja kakskümmend kuus sentimeetrit pikk ning seitsekümmend seitse sentimeetrit kõrge. Kes ei usu, võib metsavaht Ambose diivani ees naha üle mõõta.

MÕURA

Palginõmme metsavahi Mihkel Sõstra kaks hagijat tõstsid valju lärmi, kui sinakashalli kirju buss nagu suur mardikas põrisedes õuele roomas. Selle üksiku metsamaja neljajalgsed olid küll juba ammu mootorimürina ja bensiinivinguga harjunud, kuid säärast tõmbininalist kasti polnud nad veel näinud ja käratsesid seepärast ning kolistasid kettidega, nagu keerleks parv jäneseid otse nina ees.

Juhikabiinist hüppas välja noor mees ja heitis ukse tagantkätt laksatades kinni. Kõrvikmüts kuklas, jopihõlmad lahti, randitud taldadega kummikud läikimas, ruttas ta kindlal ja kodusel sammul maja poole. Trepil tuli talle vastu metsavaht ise, hall, nõelutud küünarnukkidega kampsun seljas ja vanad kalossid villastel sokkidel.

«Tere varahommikust, Mihkel.» Aastate jooksul oli suur kujur Aeg Mihkli näo kallal hoolikalt oma voolimistööd teinud, tema kõrval torkas eriti silma, kui sile ja roosapõseline, kui vilgas ja kärsitu, kui noor ja poisikeselik näis veel Andrus Pangodi, Rimmeldi metsaülem, vana Mihkli ülemus. Üks oli juba küps meistriteos, millesse veel vaid väheseid joonekesi juurde tõmmatakse, teine suures loominguhoos kujundatud visand, mille kallal hoolikas ja pikk viimistlustöö ees seisab. Mis seal imet, oli ju Mihkel oma eluteel Andrus Pangodist rohkem kui poole maad ette jõudnud, samblahallidesse silmadesse rahuliku elutarkuse ning näkku sügavad vaod kogunud ja turjast veidi, tõepoolest ainult üsna veidi kühmu vajunud.

«Tere, metsaülem.»

Mõlema mehe käesurve oli tugev ja kindel. Metsaülema salli alt piilus edevalt välja tähniline lips ja metsavahi käsi tõusis ning kõristas kampsuni tõmbeluku kandilise kõrisõlmeni kinni.

«Tõin sulle jahimehi pealinnast,» ütles metsaülem, püüdes tahtmatult madalama kurguhäälega endale

mehekaalu ja aastatekoormat juurde manada. «Paberidload neil kõik tipp-topp korras, ma vaatasin järele.»

«Põdrale?»

«Jah. Nagu meil juba jutt oli, teeme tänavu Mõurale ja tema tempudele lõpu. Kurat, ühe põdrapulli pärast närv nõnda must, et... Oled sa viimasel ajal teda näinud?»

«Alles eile ragistas Käänisjärve tammikus.»

«Üksi?»

«Lehm kahe mullikaga sõrkis kannul.»

«Vasikate juurest lehma muidugi mitte puutuda. Noh, sind pole tarvis õpetada, mida ja kuidas.»

«Kas sa ise ei jäägi?»

«Pole aega, Lillikveres jõuab täna kuivenduskraav otsapidi jõkke, pean kohal olema. Linnameeste buss viib mu edasi, teie lähete ju siit jalgsi. Niisiis Mõura peale — kivi kotti!»

«Seda pole ma veel kuulnud, et põdrad kohe nimepidi kirjas!» naeris pikka kasvu linnamees, kellel oli saarmanahast kraega palitu seljas ja kes toimetamist-talitamist mööda näis olevat kogu selle seltskonna ninamees. «Meil, tõtt öelda, ükskõik, kas Mõura või Jõura, peaasi, et oleks rohkem sarvi.»

Ja rohkem liha, sügelesid Mihkli sõnad keeleotsal, kuid ta surus hambad õigel ajal kokku ja pöördus tuppa tagasi. See oli lameda pilpakatusega, väikeste akende, madalate, kuid avarate tubade ja suure kiviahjuga vana maja, nõnda vana, et teda enam ei lapitud ja paigatudki, sest tuleval suvel ehitatakse Palginõmme metsavahile tee äärde uus, kõrge viiluga ja suurte akendega maja. Kojauksel põrkas Mihkel kokku oma Miiliga, kes, nagu naised ikka, paokil ukse vahelt meeste juttu pealt kuulas.

«Kellele meie Mõura jalgu jäi, et ta tapaloomaks märgiti?»

Miili ei püüdnudki häält tasandada, nii et teda ka võõrad kõrvad kuulsid.

«See meie Mõura koos oma karjaga on istandikes nagu kits kärneriks,» surus Mihkel vana pragulise nokatsiga vormimütsi pähe.

«Metsloom silte lugeda ei oska, kust tema teab, mida sina istutasid või mida jumal kasvada lasi.»

«Perenaisele põdrad armsad kui omad koduloomad,» naeris linnamees ja kolksatas tüüaka pudeli lauale.

«Milleks see!» kurjustas Mihkel.

«Et pärast jahti oleks külmarohuks võtta...»

Mihkel kohmis pikkamisi end riidesse. Uuris kaua säärikutalda, mis ühest kohast oli justkui irvakil, sorteeris kapiriiulil kindaid, mis kuidagi ei sobinud paariviisi kokku, ning ka nagi juures nõudis arupidamine aega, kas vattkuub või kergest villasest riidest palitu on tänase ilma jaoks see õige. Lõpuks jäi Mihkel põdrasarvede alla seisma. Metsavahi arsenalis kõlkus kolm müristajat, kuid Mihkel ei kaalunud, millist võtta, peamurdmist valmistas hoopis, kas üldse end relvaga koormata. Üheraudne põdrajahile ei kõlba, kaheraudne, ramp, väsitab õla ära, kuigi see õhukeseks kulunud raudadega belglane on praegusaegsete püsside kõrval kerge nagu kuivanud pajukoor. Nooremad jahimehed mõnikord nokkisid Mihklit selle vana loksu pärast, sest ajahammas oli isegi rauda närinud, kõnelemata laest, mis oli mustunud, kulunud ja kriimuline. Mihkel ei pahandanud, narritagu peale — ta ise ka vana, lähevad koos hauda. Ei tea, mis näo linnamehed teeksid, kui läheks nende moodsate kahe- ja kolmeraudsete iselaskjate hulka koguni oma eestlaetava tortsuga?

Mihkel muheles ja jätkas arupidamist, kas võtta püss või minna niisama.

«Suur valge juba käes...» kiirustas õuest tagasipöörduv linnamees viisakalt metsavahti. Too oli juba täies lahinguvormis — saarmanahast kraega palitu asemel roheline presentkuub seljas, nikerduste-nakerdustega kaunistatud kolmeraudne õlal, välkuvate silmaaukudega kiiker kaelas ja viimase kui auguni padruneid täistuubitud vöö üle kõhu. «Meil on kõik kombes, mehed instrueeritud ja küttideks ning ajajateks jaotatud, hakka kas või seesama minut jahiga pihta...»

Mihkel võttis püssi, libistas kolm kuuliga laetud padrunit taskusse ja läks välja.

Metsavaht astus ees, mehed hanereas tema järel. Pikk linnamees kalpsas kõrval, kuigi rada oli kitsas ja mät-

tad ning kännud püüdsid alatasa teda jalust maha tõmmata.

«Nii et põtru ikka liikvel on?»

«Eks ikka ole kah...»

«Peatumiskohad teil muidugi teada?»

«Ega nad köies ole, kord siin, kord seal.»

«Aga see Jõura, kellest metsaülem rääkis?»

«Mitte Jõura, vaid Mõura. Tema samasugune metsade loom...»

Linnamehe pärimised tüütasid Mihklit ja ta lisas sammule kiirust. Milleks rutata, jahipidamine pole tamkamäng, et ruudud kõik ette joonistatud, aina tõsta nuppe. Metsloomad on osavad, kavalad ja väledad. Kui oled neist osavam ja kavalam — väledam pole sa iialgi —, jääd võidumeheks, muidu vantsid niikuinii pika ninaga koju tagasi.

Pikksäär tõlgendas metsavahi tõrksatoonilisi vastuseid ja visa vaikimist omamoodi.

«Ma saan aru küll — teile ei meeldi, et teie vahtkonnas loomi kütitakse. Ma olen palju metsamehi näinud, enamasti on nad kõik nagu ühe vitsaga löödud. Mõni ütleb, et kadedad, hoiavad enda jaoks, aga mina seda küll ei usu. Igaüks tahab teistest rikkam olla, muud midagi. On ju pagana tore uhkeldada, et minu vahtkonnas elab kakskümmend põtra, kolmkümmend kitse, viisteist siga, kuuskümmend jänest. Psühholoogiliselt on looduse vara nagu iseenda oma hoidmine usutav ja arusaadav, sellele ei vaidle ma üldsegi vastu, kuid meie peale pole siiski põhjust viha kanda — surmatunnistus on välja kirjutatud, jätame meie paugu tegemata, tulevad teised mehed ja itsitavad: küll olid lollid.»

Mihkel kuulatas ühe kõrvaga metsahääli, teisega enda kõrval kalperdava mehe jutujuga ja mõtles: küllap vaesekesel on linnas niisuke amet, et ei saa keelt pruukida. Võib-olla teadusemees, võib-olla suurte ehituste plaanide joonistaja, võib-olla oskab koguni savist niisuguse kuju välja voolida, et igaüks imestab: Mihkel mis Mihkel, ah mis ma nüüd, — hoopis rohkem kui Mihkel, lausa ime. Ainult miks ta mulle kõrvale tikub, murrab räsmus veel oma peened sääretorud, tassi teist siis...

Siht puuris end läbi noorest segametsast. Suvisest harvendusraiest mustas siin veel okstehunnikuid ja käevarrejämeduste kaigaste riitu. Nagu pestud tüvedega kased, oma edevusekoormast juba vabanenud hallikad haavad ja morn-tõsised sanglepad seisid justkui noored tüdrukud, kes orkestrilt esimest tantsutakti oodates on kohtadele tardunud.

Linnamees lahkas ikka veel metsameeste ja metsloomade hingeelu.

«Vaadake!» viipas Mihkel kõrvale.

Ta mõtles noori haabu, milledest paljud olid kõrgemalt kui inimene kollakalaigulised. Nagu oleks keegi läinud läbi metsa ja suure lusikaga tõmmanud kaaps ja kaaps üle pehmekooreliste tüvede. Kui oli viitsimist ja suutäis maitsev, kaapis puu koguni ümberringi paljaks, lõigates läbi magusate mahlade ringvoolu.

«Ohhoo!» justkui rõõmustas naaber.

«Seal tagapool, kus lagendik kumendab, on noor männiistandik. Neli aastat tagasi pistsime pisikesed taimed vagudesse, praegu on nad juba ilusad nagu kohevil rebasesabad. Ainult et igal neljandal-viiendal on latv kärbitud.»

«Põdrad!» noogutas linnamees teadjalt.

«Noneh. Pole ju peale põdra teist looma, kellele noored männikasvud oleksid kompveki eest.»

«Küll on parasiidid! Ise ei külva ega istuta, aga mekkima on usin poiss. Mittetöisest tulust elava inimese paned kinni, aga mis sa sarvekandjaga peale hakkad!»

«Kihutasin neid istandusest kaikaga välja. Selleks korraks sõrkisid eemale, järgmisel ööl olid aga jälle platsis. Mõura muidugi ninamehena ees.»

«Mõura nime kuulen juba mitmendat korda. Kuidas te üht põtra teisest eraldate?»

«See pole raske. Mõural on turjal suur hele laik. Juba kaugele paistab silma. Ta on tugev, julge ja kaval. Justkui mõistusega. Ta teab, kus on suupärast võtta, ja juhib oma karja alati sinna.»

«Oo, lihtsalt verivaenlane. Too Mõura on palga kuhjaga välja teeninud.»

Linnamees püüdis Mihkli poolehoidu ja soosingut võita. Metsavaht võib kütte päev läbi mööda metsi jõl-

gutada, nii et ei näe põtrade pabulahunnikutki, võib aga juba esimese ajuga karja keskele juhtida. Linnamees teadis seda, ta oli igasuguseid metsavalvureid näinud. Jäägu vanamehele tema usk, kuid jutt põdrapulli erilisest kavalusest ja mõistusest on muidugi tühipaljas fantaasia. Ta oli meeste juures, kelle elukutse neid aastateks metsaga paari pani, varemgi tähele pannud kalduvust anda loomadele, lindudele ja isegi puudele-põõsastele inimlikke jooni. See on ju väga kaunis, poeetiline ja romantiline, kuid . . . lapsik.

Mihkel ei vaadanud tagasi. Ta ei näinud, kuidas kändudel ja mätastel hüplemisest väsinud binoklikandja tema selja taga hõlmad avas ja salli kaela ümbert lahti keerutas, ei näinud, et mõnigi mees karvamütsiga otsmikult higi äigas. Mihkel läks oma tavalist käiku ja mõtles põtradele, kes kusagil väikesel lagendikul või tihnikus puhkavad ja midagi ei aima. Metsade uhkus, kes on paiguti muutunud metsade nuhtluseks, nagu ütleb metsaülem Pangodi. Tal on õigus. Õigus nagu alati, sest metsaülem on õpetatud mees, kes palju teab. Ja ka palju teeb, et metsad kasvaksid.

«Kas on veel kaugel?»

«Tühiasi.»

«Kui vähendaks kiirust . . . Vanemad mehed ei jäksa sammu pidada.»

Mihkel peatus. Piki sirget ja laia sihti lookles hõredalt meesterivi, viimased järgmise kvartaliposti juures. Keegi hõikas midagi ja Mihkel krimpsutas nägu.

«Justkui jänesejahil . . .»

«Jutt jätta!» andis ninamees summutatud häälel käskluse.

Nad seisid ja ootasid. Maapind oli siin kõrgem, ümberringi kössutas kivimürakaid, paljud neist tumeda samblakasuka all peidus. Otse pea kohal laiutas väänlevaid oksi tamm, millel lipendas kollasekskuivanud sakilisi lehti. Kirjusulelised, nagu end peole ehtinud pasknäärid lendasid ärevalt krääksudes ringi. Siin-seal olid metssead maapinna pahupidi sonkinud. Mihkel rääkis nagu iseendale:

«Sellel künkaveerel kasvas kunagi tammik. Kui ma karjapoisipükse kandsin, käisime siin tõrusid korjamas. Sõja-aastail tegid saag ja kirves oma töö. Proovi-

sime siia uut tammikut rajada... Kas teate, kui palju vaeva on tõrust noore tammekese kasvatamisega? Seda peab ise proovima, ega muidu aima. Mitmel aastal istutame siia noori tammi, kuid ikka tuleb Mõura oma kambaga ja kärbib puukesed nüdiks...»

Meestesaba oli end kokku kerinud ja Mihkel liikus edasi.

Mihkel Sõstra sündis Palginõmmel, sirgus siin noormeheks, võttis isalt üle metsavahimütsi. Seda kandis ta juba kolmkümmend üheksa aastat. Kõik siinsamas, Palginõmmel. Pärast sõda, kui kaader oli pilla-palla, pakuti Mihklile metsniku kohta. Ta ei võtnud järelemõtlemiseks aegagi, vaid ütles jalamaid ära.

Mihkel mäletas päikeserikkaid raiestikke, kus ta poisikesena korjas suuri lõhnavaid maasikaid ning tappis kerrakiskunud usse. Veel paarkümmend aastat ja sealtsamast kostab taas langevate mändide tumedaid mütsatusi. Jah, suur osa Palginõmme metsadest on kasvanud koos Mihkliga, suure osa külimisel ja istutamisel oli tema juhatajaks, õpetajaks ja kättenäitajaks. Kui paljusid neist, uhketest mändidest ja kuuskedest, mis juba seinapalgi jämeduse välja andsid, olid tema sõrmed mulda pistnud, ettevaatlikult ja hellalt, nagu istutab aednik roose, liiliaid ja käokanne. Mihklilt küsida, kas ta oma hoolealust metsa tunneb, oleks vana metsavahi solvamine — ta tundis iga puud. Ta teadis, kus hiilisid ringi väsimatud nugised ja millises metsatukas võis kohata kergejalgseid kitsi. Ta teadis, kuhu kogunesid kevadiseks pulmatralliks tedrekuked ja kuhu kippusid pesa ehitama kullid. Ta teadis täpselt, kui palju põtru elas vahtkonnas ja mitu vasikat oli ühel või teisel põdralehmal. Ning nüüd läks ta otse ja kõhklematult Käänisjärve poole, sest just seal ja ei kusagil mujal puhkab Mõura oma tänavuse abikaasa ja kahe mullikaga...

Ajajad pandi piki sihti liinile, äärmistele meestele näidati suund kätte, lepiti kokku kellaajas, millal mehed liikuma hakkavad, ja Mihkel ruttas ülejäänud meestega vastaspoolele. Mees mehe haaval pudenes nüüd ka küttiderivi lühemaks. Mihkel läks kõige ees, ta teadis, et tema varitsuskohaks jääb kultuurheinamaa

nurk, kuhu põtru oodata pole. Võib muretult istuda, oma mõtteid heietada, salamahti isegi piibu tühjaks popsutada, kuigi see on patustamine jahireeglite vastu. Ja oodata, oodata, kuni kõlavad paugud...

Ainult pikakoivaline linnamees oli veel ta kõrvale jäänud. Sooh, tema pugegu sellesse kuusesäbrikusse.

«Nii et pullil on valge laik küürul?» sosistas kütt.

«Valge laik küürul, paistab juba kaugele.»

«Tulgu vaid, vabastan teid sellest egiptuse nuhtlusest.»

Metsavaht noogutas tummalt ja marssis üksinda edasi.

Kidur mets lõppes ja algas uudismaa, millest põikasid üle kraavikaldaile kokkulükatud mulla, kändude ja juurikate vallid, nagu valmistutaks siin tankivastaseks lahinguks. Mihkel polnud põllumees, sellepärast ei tõmbunud ta süda valust kokku raisatud maa pärast, — siin oli tema kuningriigi piir, teisel pool oli juba kolhoos peremeheks. Kännuräsmust oli vaid nõnda palju halba, et nende eest tänasid rebased ja kährikkoerad, kelledel oli siin mõnus koopaid uuristada ja oma noori kiskjanägusid üles kasvatada...

Veel viis minutit. Mihkel seadis end põõsa taha, nii et linnamees teda ei näinud, ja toppis aegamisi piibu täis. Kodus popsis ta enamasti paberossi, sest Miili ei kannatanud piibupigi haisu, metsas tossutas aga kõveravarrelist tobi, mida oli mugav ka kustunult hambus veeretada. Esimesed mahvid pärast pikka pausi maitsesid mõnusalt, ent mingi seletamatu rahutus, imelik kibelemine rinde all ei andnud ometi järele. Nagu oleks midagi tegemata jäänud või koguni valesti tehtud. Just selles Käänisjärve tukas, mille ta meestega sisse piiras, peaksid põdrad täna puhkama, just seda lodupealset mööda, kus on mudaletallatud põdratrepid ja kuhu ta käskis jätta kindlama käe, täpsema silma ja paremate püssidega kütid, peaksid põdrad välja tulema. Kõigega oli arvestatud, mitte midagi ei jäänud kahe silma vahele, ring Mõura ümber oli sulgumas. Nii nagu käskis metsaülem, nii nagu too sarviline paharet on ammu ära teeninud...

Ja ikkagi ei kustunud kibelus rinde all...

Egas ometi Miili, oma naise pärast? põikasid Mihkli

mõtted kodustele radadele. Miili on isekas naine, ta ei mõelnud Mihkli kui ametimehe väärikusele, kui hommikul võhivõõraste meeste kuuldes virama pistis. Küllap need nüüd usuvad, et Palginõmme metsavahil on tulehargist naine majas. Uskugu, ega nemad tea, et paremat naist kui Miili pole maailmas olemas. Ta on vali ja tragi, mõnikord krillib ja lõikab terava keelega, kuid ometi on nad ligi nelikümmend aastat üksmeeles ja teineteise mõistmises elanud ja oleks valmis veel teist neljakümmend elama. Tänane tusatuju haaras Miilit muidugi Mõura pärast. Tema hoiab seda lauguga ümbertraavijat, nagu oleks see tema enda laudast pärit...

Pasuna rõõmus tuut-tuut-tutu-lutu-luu kuulutas aju algust. Mihkel kopsis piibu tühjaks ja libistas taskusse. Siinsamas oli juurikaline känd nagu sadul seljakil. Vähemalt nõnda palju neist maaparandajaist kasu! muheles Mihkel istet võttes.

Ilm polnud teab mis selge, pigem sombune, kuid häälte kontsert kostis ometi kaugele. Vasakult äärmine mees põristas kogu aeg mehisel bassil oh-hoo, oh-hoo. Kusagil keskel haukus keegi koerana, kord väikese toanähvitsana, siis aga vasikakõrguse õuepenina. Üks laskis head vilet, teine justkui naeris kogu aeg ah-ah-haa, ah-ah-haa. Las kisavad, pumpavad kopsud linna suitsust, tolmust ja tahmast puhtaks.

Mugav ja hea oli istuda; selg toetus vastu juurikat nagu tugitoolis, silmad uitasid laisalt ringi ja mõtted karglesid igasugusel tühjal-tähjal. Just tühjal-tähjal, mitte põtradel ega valge laiguga Mõural... Kui rõõmsalt käratsevad mehed, tükeldatud Mõura vahepuudes, Palginõmmele tagasi pöörduvad, ei räägi Miili temaga kindlasti mitu päeva, võib-olla mitu nädalat sõnagi. Sest kui Miili tahab oma pahameelt avaldada, siis ta vaikib, vaikib nagu liikuv muumia...

Hääled lähenesid ja Mihkel muutus tähelepanelikumaks. Ajajate ühtne rinne lagunes, vasak tiib nihkus ette, vilistaja ja koerana klähvija kaldusid aga paremale. Vaat kus jahimehed, nõnda jätavad rinde keskelt vabaks, ime siis, kui põdrad ringi pöörduvad ja ajajate vahelt rahulikult tagasi sõrgivad.

Mihkel võpatas äkki ja tardus sealsamas, nagu

oleks ta osake kännust, millel istus. Eestpoolt kostis selgesti raginat, seejärel vee solpsumist. Nõnda suure ragina ja solpsumisega liiguvad meil ainult põdrad!

Siis Mihkel nägi neid. Lehm sõrkis kõige ees, tema järel kaks mullikat. Kevadised vasikad, need hoiduvad veel ema külje alla. Emapõder lingutas kõrvu, püüdes võõraid hääli, millest alati nõnda rahulik ja tuttav mets äkki rõkkama oli löönud.

Põdrad möödusid Mihklist paarikümne sammu kauguselt. Metsavaht ei pööranud pead, ta pilgud olid suunatud ette. Seal oli ju veel üks, astumist oli selgesti kuulda. Praegu ta vist seisis põõsaste taga, kuulatas, vedas õhku oma laiadesse sõõrmetesse ja uudistas umbusklikult lagedat, mis oli nõnda lähedal.

Selja tagant lähenes lärmakas hädaoht, põder oli seetõttu vähem tähelepanelik selle vastu, mis ootas ees, ja otsustas oma perele järgneda. See oli uhke loom, haraliste sarvedega pea kõrgele üles tõstetud, nagu näitaks kõigile: hei, vaadake, millist metsade valitseja krooni ma kannan!

Nüüd jõudis loom lagedale ja Mihkel nägi põdra keha.

Valge laik! Kühmjal turjal, kus põdral on kõige pikemad karvad, oli selgesti näha piklik valge laik.

Mõura!

Pikkamisi, vaevumärgatavalt tõusis Mihkli püss. Naksatas üks, siis teine kukk. Mõura ei kuulnud neid prõksatusi, ta lähenes aeglase, sujuva, kerge, graatsilise traaviga, aimamata surmaohtu. Või siiski? Kas kandis tuuleõhk talle ninna inimese lõhna? Võib-olla tahtis ta lihtsalt kuulatada, kui kaugele on jäänud lärmakas hädaoht selja taga. Mis ka iganes põhjuseks oli, põgenemise asemel Mõura äkki peatus.

Jäi seisma kahekümne viie sammu kaugusel metsavaht Mihkel Sõstrast, kelle püssiraudade ots oli just temale suunatud. Põder seisis küljega metsavahi poole, pea uhkelt püsti, kühmjas paks mokk tasakesi tukslemas.

Valge laik turjal. Kämbla võrra allapoole tuleb saata kuul, siis tungib see otse südamesse.

Püssi kirp peatus kämblavõrra allpool valget laiku . . .

Põder kuulatas, raputas nagu rahurikkujate üle pahameelt avaldades pead ja traavis pikkade sammudega oma perele järele.

Kui ajajad nähtavale jõudsid, jooksis binokliga linnamees Mihkli juurde.

«Miks te ei tulistanud?» hüüdis ta juba kaugelt.

«Keda?»

«Põtra. Kas te ei näinud?»

«Ema kahe mullikaga sõrkis mööda...»

«Aga pull tuli kohe tagant järele. Seesama valge laiguga. Isegi seisis siinsamas, otse teie külje all. Justkui ootas pauku.»

«Ei või olla...»

«Ega ma pime ole. Tulge, ma näitan jälgi.»

Uuriti maapinda. Neljad mis neljad.

«Vanamees kukkus verest välja,» irvitati Mihkli selja taga. «Nõnda suur loom, ja äkki otse käega katsuda, eks see mõjub seedimisele.»

«Mis te neilt metsarottidelt paremat ootate,» toetas keegi. «Hoiavad loomi enda jaoks.»

«Niisugune võimalus maha magada!» pahandas binokliga linnamees. «Ega me teid ilma oleks jätnud...»

Mihkel toppis piipu, ja kui sumin veidi vaiksemaks jäi, ütles:

«Ajada võiks ikka jahimehe viisi, aga teie jooksite hunnikusse kokku. Kas liigume edasi?»

«Ei me neid enam leia.»

«Ega need ole ainukesed...»

Miili kädistas sel õhtul rõõmsalt nagu harakas ja seda oli hoopis veider ja harjumatu kuulda. Mihkli tusatuju see ei leevendanud. Aina vahtis üksisilmi aknast välja ja krapsis ühe paberossi peale pool toosi tikke läbi. Süüagi vaid mekkis, kuigi Miili oli keetnud head hapukapsasuppi, milles ujusid pannil pruuniks lastud pekitükid. Öösel rohkem vähkres kui magas ja järgmisel hommikul ei oodanud päevavalgetki ära, vaid vantsis hämarikus metskonda.

Nagu alati, olid uudisel kiiremad jalad: metsaülem juba teadis.

«Mis sul seal eile õieti juhtus? Kas tõepoolest lõid vedelaks?» Mõistis ise kohe oma väljenduse sobimatust ja lisas kähku: «Miks sa sellel põrgulisel ära lasid joosta?»

«Kaebamas käisid?»

«Kas on tõsi, et seisis kahekümne sammu peal?»

«Kahekümne viie.»

«Meel läks haledaks?»

«Nad said oma põdra.»

«Aga mitte Mõura.»

«Tollest vanast ahtrast lehmast polnud ka enam asja.»

«Seda muidugi. Kuid Mõura tassib endiselt oma karja meie kultuuridesse. Kevadeks on noorest tammeistandusest jälle vaid riismed järel. Ah, kasvatasid endale häda ja risti kaela.»

«Ta oli ju nõnda väike ja väeti.»

«Ega ma selle kohta midagi. Muidugi oli sinust ja su naisest ilus, et te mahajäetud põdravasika koju tassisite ja üles kasvatasite. Aga loomal pole aru ega tänutunnet, nüüd on ta pesueht röövel. Elusse tuleb suhtuda kainelt, arukalt.»

Mihkel istus metsaülema suure laua vastas ja ei tea mitmendat korda libisesid ta silmad üle loosungi: «Hoidke metsi — meie ilu ja uhkust!» Loosungi kohal laiutas võimsaid tiibu lumekakk, all olid aga reas kitsesarved — aastase pulgakestest vana jäära haralise peaehteni. Kõiki neid on ta sada korda näinud, osa sarvedest on tema enda leitud, ometi uurib ta praegu üksisilmi trofeesid. Metsaülemal on ju õigus, tuhat korda õigus. Tal on alati õigus, peaaegu alati, ta pole ilmaasjata nõnda palju õppinud. Tammeistandust on mitmel korral uuendatud ja Mõura nähtavasti usub, et metsavaht teeb seda selleks, et temal ja ta perel oleks alati suupärane toit käepärast. Nii nagu seesama metsavaht ja tema naine toppisid talle siis, kui ta pikad naljakad jalad veel üsna nõrgad olid, piimapudeli luti suhu ja hiljem hoolitsesid, et tal värsketest lehisevihtagest, puukoorest ja viljavihkudest puudust ei oleks. Mõura harjus Palginõmme metsamajaga. Harjus küll, kuid ometi ei kustunud temas päriskodu — metsa kutsehääl, ja kui ta oli peaaegu täiskasvanud, järgnes sel-

TRU Raamatukogu

lele kutsele. Ent ei unustanud oma lapsepõlvekodu, ei inimestest kasuvanemaid...

«Ma lugesin üht raamatut...» ärkas Mihkel mõtteist. «Seal oli mitmesuguseid õpetusi. Kui õige katsuks nende... repellidega...»

«Mis asjadega? Ah repellentidega. Kes, kurat, nendega jahtida jõuab. Meil pole nööri, meil pole vedelikke, meil ei jätku tööjõudu.»

«Mujal maailmas tehakse nõnda. Üks tark mees kirjutab, et kui nöör hästi ära haisutada ja see parajas kõrguses ümber kultuuri vedada, siis hoiab põdrad eemale... Meil kodus paslikku nööri mitmed puntrad. Külanaistel oli üksvahe kange kaltsudest põrandavaipade kudumise haigus küljes ja eks siis meie Miili tõi ka lõimed koju... Mis tööjõudu seal nõnda tarvis, küll ma ise panen kõik paika. Eit aitab ka... Proovida ju võiks, ega sest hullemat tule, eks ju?»

«Kisud endale ise tööd ja vaeva kaela.»

«Mis sest tööst ja vaevast, peaasi kui aitab...»

Kodus ei suutnud Miili ära imestada, kuidas seesama kapsasupp, mis eile järele jäi, täna Mihklile nõnda imehästi maitses, et ei jõudnud ette tõsta.

KARU, KEDA HÜÜTI OTUKS

1

Metsavaht Mihkel kutsus teda Otuks. Ka külarahvas harjus selle nimega, nii et siis, kui Mihkel taipas, et nimeks oleks sobinud hoopis Mai või Kai, oli hilja viga parandada. Karu oli rahuarmastava loomuga ja ei tülitanud kedagi, ent ometi hurjutasid naised aeg-ajalt Mihklit, et see Otut Palginõmme mailt minema ei kihuta. Hirmulood marjanaisi hullutavaist mesikäppadest on ju kiired levima ja visad püsima.

«Ei te sellest vaesemaks jää, kui Otu mõne korvitäie marju kümniseks nõuab,» naeris Mihkel vastu ja ei mõelnudki Otut püssiga kimbutama minna. Oli ju Otu ainus karu terves metskonnas.

Eks Otu ikka veidi kahju ka tegi, ent naistel ei tulnud meeldegi seda trumpässa välja mängida, sest kannatajaks oli kolhoos, mitte nende endi aiamaa. Eelmisel sügisel sagis Otu kolhoosi kaerapõllu metsapoolse nurga nõnda ära, et kombaini polnud mõtet peale saatagi. Mihkel tahtis näha, kuidas üksainus loom põllu nõnda hullusti ära võib rüüstata, ja ehitas tiheda kuuse võrasse väikese varitsuslava. Istus seal kaks ööd, kolmandal näeb: karu ilmub metsaveerele, kuulatab terve minuti ja naljakalt ülejala kalpsates traavib põllule. Istub maha, kahmab esikäppade vahele niipalju kõrsi, kui neid sinna pidama jääb, ja hakkab hammastega teri rebima. Tõmbab kaeraripsmed hammaste nagu piide vahelt läbi, matsutab valjusti ning nohiseb mõnust ja heameelest. Nõnda vähe võib ettevaatusest hoolida ainult loom, kes tunneb oma karujõudu ja kes ei tea, mis on hirm.

Enda arvates sületäie puhtaks rapsinud, nihutab Otu end edasi ja kahmab uue sületäie käppade vahele. Ah-

haa, niiviisi tagumiku peal aerutades ta põllu mullale hõõrubki... Küllap mehikese kintsudel on karvad niisama kulunud kui minu vanal läkiläkil.

Mihkel mügistab ülal tasakesi naerda, karu aga rohmitseb kaerapõllul. Raiskab rohkem kui hammaste taha saab. Kõhutäie kogumine võtab palju aega ja taevas lööb juba õhetama, kui lõpuks metsa sörgib. Nüüd pääseb ka Mihkel kuuse otsast alla, ebamugavast istumisest ja ööjahedusest kange nagu rannamehe soolasilk.

«Mis sa ometi seal nõnda kaua kükkisid,» pahandas Miili. «Kas püksid sõelusid püüli, ei julenud alla tulla?»

Nojah, imestas ka Mihkel ise, eks oleks tõepoolest võinud karu eemale hirmutada ja varem koju tulla. Aga Otul oleks siis söömaaeg pooleli jäänud... Mõtles, ja puhkes tasakesi naerma, sest meenus üks vana, isalt kuuldud lugu. Karu rüüstanud ja sasinud kaerapõldu, hiljem hakanud ka kärbiseid laiali pilduma. See oli juba liig ja isa mõelnud: oot-oot, õpetan sind veidi. Pugenud kaerarõuku. Öösel karu tulebki ja sülitsi just selle auna kallale, kus isa sees. Vanal aga nuga kaasas ja sutsti! mesikäpale kõhtu. Ettevaatlikult, et viga ei teeks, kuid parasjagu valus oleks. Karu röögatanud hirmsa häälega ja plaganud metsa. Nüüd saab sust ometi rahu, rõõmustanud isa. Ta ei jõudnud aga veel kuigi kaugele, kui metsast kostev ragin ta peatuma sundis. Ja mis ta näeb! Karu vantsib tagasi, raske roigas õlal, ja hakkab materdama kärbist, mis teda nõnda valusasti kõhust hammustas. Materdas niikaua, kui maa oli must.

Talvel polnud Otust midagi kuulda, kevadel oleks tema nahk aga peaaegu turule toodud. Tõugu Leeni lambad kihutasid ühel õhtul koju, nii et sabad lõid taga lipsu. Sabalipsutajaid oli ainult kaks, kolmas leiti metsast koledasti ärajäratuna. Kohe leidus neid, kes kuulutasid, et nad on hunti näinud, teised kinnitasid, et ilves oli platsis, kuid pikkamisi kaldus enamus nende poolele, kes pidasid kurjategijaks karu. Mihkli Otut, nagu nad ütlesid. Nõuti verist ja halastamatut kättemaksu. Mihkel uuris tapatalgu tallermaad ja käskis korjuse metsa jätta. Varahommikul laskis ta siit kaks hundisuurust koeravolaskit, keda keegi omaks ei tahtnud tunnistada. Otu nahk oli sedapuhku päästetud.

2

Otu oli noor, alles nelja-aastane karu. Ta nosis marju, napsis põõsastelt pungi ja nagu kuulsime, kulutas kaerapõllul vaat et püksid läbi. Leides sipelgapesa, asus jalamaid seda lammutama, sest pehmed sipelgamunad võtsid sülje jooksma. Nagu kõik karud maailmas, joobus ka Otu mee lõhnast ja kaevas välja iga kumalasepesa, kuigi neist saadud meetilk oli nõnda väike, et selle õige maitse kadus mulla, sambla ja tigedate pesakaitsjate kibedate nõelatorgete sekka ära. Ega Otu oleks lihastki ära ütelnud, kuid kõik loomad olid liiga väledad, osavad ja ettevaatlikud, et nende tagaajamisele jõudu ja aega kulutada, ilvese moodi varitseda aga Otu ei osanud. Ja ei viitsinud. Liiati et ta värske liha järele suurt ei isutanudki, poolpehmeks käärinud raibe oli hoopis suupärasem. Peamiselt olid need ilvese toidulaua jäätmed, mida ta koristas.

Sügis oli marjarohke, kaerapõllul lasti rahulikult nosida, nii et Otu kogus paksu rasvapolstri kasuka alla. Seetõttu oli ka uni sügav ja pikk ning ta ei teadnudki, et pakane paukus sellel aastal pikalt ja vihaselt, et lumi ulatus põtradelegi poolde kintsu, et sulailmale järgnenud külm kaanetas lume terava koorikuga, mis juba poolekilomeetrise jooksmise järel raspeldas kitsede keppjalakesed verele. Neid metsade kaunitare suri sel talvel nagu kärbseid. Nii et kui Otul oma koopas lõpuks palav hakkas ja ka kõht end meelde tuletas, ootas teda väljas rikkalikult kaetud toidulaud: pehmeks haudunud kitseliha maitses suurepäraselt ja lume alt väljasulanud hapukasmagusad pohlad olid justkui selle söömaaja juurde salatiks loodud.

Elu oli muretu ning lahe ja talvel äraseeditud rasvakiht hakkas uuesti paisuma. Ent ometi muutus Otu päev-päevalt pahuramaks. Isu kadus ja uni samuti, nii et ta isegi päevavalges sihitult siia-sinna hulkus. Kuni see ekslemine sirgjooneliseks rännakuks muutus. Suunaga Palginõmme metsadest eemale.

Kuhu ta ruttas? Kes teda kutsus?

Kust võis Otu seda teada. Ta pidi minema ja läks. Ujus üle jõgedest, sompas rabades, murdis läbi tihnikuist. Vaid harva neelas mõne ettesattuva pala, pea-

aegu unustas magamise. Kutse, millele ta järgnes, lämmatas kõik muu.

Olid maikuu viimased päevad. Soojad tuuleiilid külvasid maapinna üle toomingate õielumega, ööbikud hõiskasid konnadega võidu ja muna võõrasse pessa sokutanud kägu kähistas kahjurõõmsalt. Kõik pakatas, pulbitses, lausa naksus ja ragises õmblustest, ja see elu kõikemurdev jõud kandis endaga ka Otut, kuni ta äkki juhmilt kohale tardus ja nina värskelttärganud rohusse pistis.

Lõhn, milline lõhn!

Põiki üle Otu tee oli läinud — teine karu.

Ei möödunud palju aega, kui nad kohtusid. Isakaru oli Otust suurem, kuid lahja ja tortiskarvaline. Üks kõrv oli tal kakluses lõhki käristatud ja üle koonu jooksis sügav, veel äralangemata koorikuga arm. Ühesõnaga — ta näis kole välja. Otu ei märganud seda. Tema meelest oli see ilus karu, isegi väga ilus isakaru. Säärase pärast oleks ta kõhklematult veel teist sada kilomeetrit maha vantsinud...

Ta vantsis need sada, kuid mitte edasi, vaid tagasi. Koduselt kutsuvate Palginõmme metsade poole. Isakaru sörkis ta kannul. See oli lahja, tortiskarvaline, lõhkise kõrvaga inetu karu ja Otu paljastas iga kord hambad, kui too volask talle läheneda püüdis. Mingu juba oma teed!

Isakaru ei jäänud maha ja ta väikeste silmade kavalluurav pilk näis kõnelevat: sa oled end nii kenasti trullakaks nuumanud, ma tahan näha, mismoodi su jahimaad välja näevad...

3

Suve jooksul polnud Otust kippu ega kõppu ja Mihkel oli juba mures, kas mõne salaküti püss karu elupäevi ei lõpetanud. Ühel sügispoolsel päeval pidas aga kolhoosi esimees oma villise metsavahi väravas kinni ja põristas ilma sissejuhatuseta:

«Kui sa oma peletist ära ei korista, teeme ta ise vagaseks.»

«Ei mul ole mingit peletisekasvatust...»

«Ära mängi inglit. Või sa tõepoolest pole veel kuulnud?»

Kolhoosi noorloomad elasid ööd-päevad koplis. Kui karjane läks hommikul joogikünasid täitma, imestas ta, miks kõik mullikad aianurka kokku olid jooksnud. Hektor ajas karvad turri ja pistis kurjalt klähvides metsa poole, kuid pöördus varsti vingudes, saba jalge vahel, tagasi. Karjane äsas aialati õlale ja läks asja uurima. Karu sorteeris parajasti mullika rupskeid. Segajaid nähes ajas end tagajalgadele püsti, seisis nagu võitlusvalmis mees, kuni närv üles ütles ja kolm-neljat tihnikusse kadus.

«Kes mullika välja maksab, sina või riik? Ah ei kumbki? No siis lööme kuulid rauda, torusid meil jätkub.»

«Kui puutud, oled salakütt. Lõbustusmaks on tuhat rubla.»

«Küll on kord! No pea meeles, mina olen hoiatanud, järgmise mahamurtud looma nõuan sinult kas või kohtuga sisse.»

«Seaduseraamatuis säärast paragrahvi pole...»

Paragrahvi küll pole, arutas hiljem Mihkel endamisi, kuid kolhoosil on iga mullikas arvel. Karu on loll loom, arvepidamisest ei tea ta midagi, tema elab oma, metsloom a seaduste järgi. Kord sai värske liha ja vere meki suhu, nüüd võib temast kõige hullemat karta. Otu kohta kirjutatakse jahipidamise eriluba välja, teiste sõnadega — tehakse surmaotsus. Aga kui see oli ainult juhus? Kui rumal mullikas koperdas ise karule käppade vahele? Peaks veidi ootama...

4

Otu muidugi ei teadnud midagi metsavahi muredest ja kõhklustest. Ja ta oli mullika surmas niisama vähe süüdi kui Mihkel või kolhoosi esimees. Otule piisas marjadest, poolküpsenud kaerast, sipelgamunadest, siitsealt leitud jäänustest. Ta oli jälle rahulik, veidi flegmaatiline karu, kes aeglaselt oma toimetusi õiendas. Ta polnud hulkur nagu vana isakaru, kes aina tuli ja läks.

Nüüd läikis ka isakarul tumepruun karv nagu siid ja abaluud olid liha alla peidetud. Ta oli tõepoolest tugev ja ilus isakaru. Kohtudes nuusutasid nad teineteist. Küllap neile meenus hullutav kevad, kuid see ei äratanud mingeid õrnu tundeid. Kui isakaru harjumuspäraselt tagasihoidlikke lähenemiskatseid tegi, paljastas Otu kurjalt ja ebaviisakalt hambaid. Sellega kõik perekondlikud sidemed lõppesid.

Toosama hulkur ka kolhoosi mullika elupäevad lõpetas. Oli see alles pidusöömaaeg! Sellest peale ei maitsenud talle enam marjad ega kaer, vaid ta luusis mööda karjamaid, kus nõnda toredasti lõhnas loomasõnnikust. Saaki tabada aga ei õnnestunud — kunas oli karjane vastikult lärmaka Hektoriga lähedal, kunas taipasid lollid mullikad õigel ajal tuhatnelja eemale kapata. Õnn naeratas hoopis sügaval metsas. Ja päris juhuslikult.

Ehk küll suur ja tugev, hoidus karu põdrakarjadest eemale. Ta ei unustanud, mis juhtus paar aastat tagasi, kui ta põdraperekonnale kurjade mõtetega juurde hiilis ja pullilt säärase matsu vastu külge sai, et hing ja meelemärkus vaid pikkamisi kehasse tagasi pöördusid. Nüüd aga sörkis üks noor mullikas muretus kergemeelsuses otse karu nina alt läbi. Kiusatus oli suurem eelmise õppetunni hoiatusest ja karu ründas. Hambad ei tabanud kohe eesmärki, kõri asemel rebisid need mullika õlast suure tüki liha lahti. Põder oli väle tõusma, kuid selle asemel, et põgenemisega elu päästa, ta hoopis ründas. Küllalt edukalt, sest ta esijala hoop laksatas karule pähe, otse silmade vahele. Poolpimestatud karu röögatas ja hüppas uuesti põdrale, paisates ohvri jalust maha. See oli lõpp, sest isakaru raskuse alt põder end enam välja rabelda ei jaksanud.

Mihkel leidis võitluse tallermaa. Jäljed ja pooleldi risuhunniku alla peidetud põdra laip jutustasid kõigest, mis siin toimus. Õhtul läks Mihkel metsaülema juurde.

Nädala pärast olid klapperjahi mehed platsis. Tuulasid päev läbi metsas ringi, kuid ei näinud karu sabaotsagi.

«Ega karu ole köies...» arvas Mihkel. «Hakkavad juba talveks pesapaika otsima, luusivad laialt ringi...»

Otu polnud veretöödes süüdi, kuid ta sai hakkama vembuga, mis inimeste pahameelt karude vastu ägedasti paisutas.

Karud on kõik meemaiad, Otu oli magusa järele lihtsalt hull. Mee lõhna oli maailm täis, aga ikka levitasid seda ainult kas lilled või hoovas see kumalaste rusikasuurusest kärjetombust, millest piisas parasjagu isu äratamiseks.

Ja äkki naeratas Otule suur õnn.

Ta revideeris parajasti kaerapõldu, kui tuulehoovus mee lõhna ninna paiskas. Nii puhast ja tugevat mee lõhna, nagu ta veel kunagi polnud tundnud. Nina vastu tuult hoides liikus Otu edasi. Lõhn tugevnes, kuid koos sellega paisusid ka inimese hirmuäratavad lõhnad, kuni Otu nägi majade tumedaid kogusid.

Otu istus ja kuulatas kaua. Oli vaikne ja pime ning selles vaikuses lõhnas mesi nii tugevasti, et Otu ajas suu pärani ja limpsas keelega õhku.

Karu käis suures kaares ümber maja.

Kõik jäi rahulikuks.

Ringiratast lähenes Otu ettevaatlikult hoonetele.

Ei ühtki kõbinat, mis ohtu kuulutaks. Otu muutus julgemaks. Lõhn juhtis ta kohmaka kandilise kastini, mille kitsast praost kostis mesilaste vaikset suminat.

Siis tegi Otu, mida enne teda olid teinud paljud karud: kahmas taru sülle ja, koorma all raskelt kahele poole vaarudes, tatsas lähedal mustavasse männikusse. Peaasi — inimestest kaugemale. Männiku all viskas koorma prantsatades maha, nii et sellel katus pealt lendas ja erutatud mesilased tigeda vurinaga õhku tõusid. Ühe käpaga nina kaitstes kühveldas Otu mett suhu.

Oli see alles kõhutäis, mida kleepuv ja karvadesse takerdunud mesilaste pirisemisest laulev Otu seedima sõrkis!

6

Otu oli kurjategija. Otut kiruti ja manati. Otut ähvardati omakohtuga. Kuna aga karistav käsi süüdlaseni ei ulatunud, langes pahameel metsavahile.

Süütöendid olid rängad ja Mihkel ei vaielnud vastu. Ent ometi ta kõhkles. Mitmed mõistatuslikud märgid äratasid temas kahtlust: kas ei ole Palginõmme metsa siginenud ka teine karu? Metsavaht laskis karjusel mitu korda jutustada, milline mullika murdnud koletis välja nägi. Nagu kriminaaluurija mõõtis ja joonistas ta iga karujälje, mille kuritöö paikades või metsasihtide pehmes mudas leidis. Kellelegi ta neid kritseldusi ei näidanud, kellelegi oma kahtlustest ei hinganud. Tuleks lund, igatses Mihkel, palja maa pealt kuigi palju välja ei loe. Kui aga lumi kaua viivitab ja pärast pikka pakast maa katab, põõnab karu juba õiglast und...

Ilmataat justkui mõistis Mihkli südamevalu ja mätsis paksu valge korra päris sulale maale. Igaühele oli selge, et seda lund pole kauaks.

Mihkel kadus valgehakul ja tagasi jõudis päris pimedas. Läbiligunenud ja nõnda väsinud, et kaua aega konutas pliidi ees järil, enne kui hakkas kummikuid jalast sikutama.

Palginõmmelt oli metskonna kantseleisse teed mööda viisteist kilomeetrit, otse läbi metsa kümme. Kuna metsavahil telefoni polnud, pidi Mihkel järgmisel päeval need kümme maha vantsima. Nii kui aknaruudud kumama lõid, oli ta teel. Jõudis õigeks ajaks, metsaülem toppis juba pabereid portfelli. Noore, energilise, edasipüüdliku mehena oli ta mitut laadi kohustustega koormatud. Nii kui Mihklit nägi, hüüatas rõõmsalt:

«Tuled nagu kutsutud! Mis sa arvad, kas jõuame selle lumega karule kohtu ära mõista?»

«Räästad juba sorisevad...»

«Kahju. Mis parata, ootame siis päris talve. Ma juba andsin Tallinnas märku, mehed lubasid padrunid valmis laadida.»

«Ma eile vaatasin pisut ringi. Asi näis ammu kahtlane, nüüd aga on kindel, et kui enne oli ainult Otu,

siis nüüd on teine karu juurde ilmunud. See on vägev loom, jäljed nagu suure mehe pastlad. Ta on isane, ma arvan, et küllap Otu ta suvel enda järel siia meelitas.»

«Hi-hi-hii!» turtsatas raamatupidajast plika. «Kuidas sa, Mihkel, seda nõnda täpselt tead?»

«Eks kusemisest on selgesti näha...»

«Hi-hi-hii!» pistis raamatupidaja nina kirjutusmasinasse.

«Ärge nüüd üksikasjadesse laskuge,» naeris metsaülem kaasa. «Kui kaks, siis kaks, seda mehisem jaht tuleb. Kui lumi maas ja magamiskoht käes, teata mulle. Annan siis Tallinna jahisignaali. Aga pea meeles — neid mehi tühjalt hulgutada ei tohi.»

«Ütleme, et nuhin koopa üles. Aga kuidas kindlaks teha, magab selles Otu või see teine?»

«Mis tähtsust sellel on? Karu on karu.»

«Mina usun, et pahategijaks oli see hulgus. Karistada võib ainult süüdlast.»

«Sa laiendad kriminaalkoodeksit ka metsloomadele,» ironiseeris metsaülem.

«Kuna meile tuli külla just isakaru,» jätkas Mihkel rahulikult, «võib Otult väikseid karumõmme oodata. Nii et enne jahti peab selge olema, kumma karu püssitorudega sisse piirame.»

See väide oli kaalukam ja metsaülem vaikis hetke. Siis vajutas energilise prõksatusega portfelli lukud kinni.

«See ei loe. Kui tabame poegadega karu, on kasu mitmekordne — teeme loomaaiale toreda kingituse. Veel kord, sina vastutad, et seekord tuleme metsast, karu vahepuus. Selge?»

Selge, miks ta selge ei olnud. Metsaülem on noor, hakkaja ning ettevõtlik, ta sihib paremat ametikohta. Linnale, ülemustele ja suurematele rahadele lähemale. Noor inimene peabki kõrgemale püüdma, kuid kas sellega nõnda tuli taga on, et jäägu või karupojad orvukesteks? Loomaaiast on inimestele lõbu laialt, aga eks loomadele ole ta ikkagi vangilaagriks...

7

Otu valis sel sügisel hoolikalt ja kaua. Revideeris oma eelmiste talvede magamiskoopaid, kuid ükski ei meeldinud talle enam. Suvel murdis torm palju puid maha, mõneski kohas käristasid juurikad laiu lahmakaid üles, moodustades häid varjupaiku ja urge. Otu nuhkis need üksteise järel läbi, ta ragistas ka oksavõrades, kuid peatuma ei jäänud. Lumi sadas ja sulas jälle, ilmad püsisid suviselt soojad, sorteerimiseks ja ninakirtsutamiseks aega jätkus.

Kui aga ühel ööl õhk järsku jäiseks muutus, nii et hingeõhk halli koonlana nina ees lehvis, polnud enam aega raisata. Otu pöördus tagasi kuusikusse, kus kolme mahapaisatud puu juured moodustasid peaaegu suletud, seest küllalt avara koopa. Otu rõhus juuri ja mättaid madalamale ning tassis küljealuse soojendamiseks sammalt, pikka kuluheina ja oksi kokku. Oligi viimane aeg, sest mõne päeva pärast algas tihe lumemöll, mis kiiresti kõik jäljed kustutas ja Otu talvekorteri kenaks lumemütsakaks vormis.

Veebruaris sünnitas Otu kaks tillukest karuotti. Ta tundis, kuidas väikesed tombukesed sooja otsides end tema vastu surusid, tundis, kuidas nad imeda lutsisid, küllap oleks tahtnud neid nähagi, ent koopas valitses pilkane pimedus. Pimedus ja vaikus, ainult aeg-ajalt praksatasid pea kohal puud, kas lumekoorma all murdudes või pakase käes lõhenedes.

8

Selle talve paks ja kohev lumekiht oli vaevaks ja nuhtluseks igaühele, kes pidi metsas ringi sompsima. Mihklil olid omatehtud haavapuust suusad, laiad ja lühikesed; need ei vajunud põhjani sisse ja puude ning põõsaste vahel oli nendel kerge manööverdada. Abi neist oli, ent õhtuti jõudis mees ikkagi surmväsinuna koju.

Vana isakaru talvekorteri leidis ta kähku kätte, kuid Otu omaga nägi kurja vaeva. Lõpuks teadis ta mõlema mesikäpa puhkepaika, kummas aga põõnutab Otu, kummas võõras isakaru, seda aimata ei osanud.

Päike tõusis palju kordi ja läks jälle looja ning Mihkel hellitas juba lootust, et karujaht on päevakavast maha kriipsutatud. Siis tuli aga metskonnast käsk: pühapäevaks olgu karujahiks kõik valmis. Kui Mihkel magamispaiku ei leia, korraldatakse ajujaht, nuhitakse samm-sammult iga urgas ja risuhunnik läbi.

Oh Otu, arutu loom, ohkas Mihkel, et sa oma kavaleri siiamaile meelitasid! Õnnetuseks endale, ristiks mulle...

Laupäeva hommikul oli mõnus soojapoolne talveilm ja Miili imestas seepärast väga, kui Mihkel, kes armastas metsa pidi kerges riietuses ringi liikuda, kahele villakampsunile vana lambanahkse kasuka peale ajas, vildid jalga tõmbas ja karvakäpikud taskusse toppis. Ka läkiläkidest valis ta kõige säbruskarvalisema.

«Kas sind kutsuti põhjanabareisile?»

Mihkel justkui ei kuulnudki pilkenooti elukaaslase hääles, juba uksel seistes ütles vaid:

«Kui juhtub, et tsipa kauemaks jään, ära siis oota ja aina aknast välja kiika.»

«Ena peigmeest, keda kiikama peaks...»

Mihkli plaan oli lihtne: selgeks teha, kus kumbki karudest põõnab, et Otu kuulide märklauaks ei jääks. Ta teeb ühel karukoopal mürtsu ja müdinat, nii et loom ärkab ja end näitab. Kui on isakaru, algab homme jaht sealtsamast — küll teda jälgi mööda üles leiab. Kui satub Otule, on veidi halvem. Küllap tal on juba pojad, need saavad tuulutada. Kuid elu eest pole väike külmetus ja nohu liiga kõrge hind. Pesast nad vaevalt välja tulevad ja Otu poeb pärast väikest jalutuskäiku nende juurde tagasi. Aga küttide tee viib siis otse vana isakaru risuhunnikule.

Et säärane ettevõtmine just kekskastimäng pole, Mihkel muidugi teadis. Unine karu on ohtlik, poegadega karu kolmekordselt ohtlik. Kuid mesikäpp on aeglasevõitu loom. Seni kui ta okste ja rämpsu alt välja poeb, jääb aega eemale joosta.

Mihkel valis oma eksperimendiks kolme kuuse juurte vahele ehitatud koopa. Siin kasvas suuri puid lähedal, kui üsna maapinnalt algavaid oksi veidi hõredamaks laasida, on kerge orava kombel ohutusse kõrgusesse ronida.

Mihkel ragistas kuidas oskas ja kopsis kirvesilmaga vastu tüve, nii et laas helises.

Ei vähimatki elumärki.

Jalgu järele lohistades vooris metsavaht kuuse ja koopa vahet, kuni lumme jäi sügav vagu. Kõik oksad, mille otsa võis komistada, kangutas ta välja ja heitis eemale.

Karukoopa lael ei liikunud ainus lumehelves.

Mihkli turi juba auras. Ta lükkas tüvelt lume maha ja istus, et hinge tõmmata ja mõni sõõm piipu popsida. Otike on kindlasti ammu ärkvel, kikitab kõrvu ja nuhib ninaga ringi: kes küll seal nii hirmsasti müdistab? Aga välja tulla ei raatsi. Egas midagi, peab teda veidike kõditama...

See on meeletus, tõreles Mihkel endaga. Rumal kangekaelsus, mõttetu elu ja tervisega riskeerimine. Võib-olla on karu minust väledam? Äkki komistan lumes ja prantsatan kõhuli? Siis on elupäevad loetud. Hea veel, kui lepib sellega, et tõmbab peanaha kuklast silmadele, nagu oli teinud Tuule Andresega. Andres oli kaval, mängis surnut ja karu mattis saagi risuhunniku alla hapnema. Sealt siis Andres jooksnud koju ja eluaeg käinud ringi nagu skalpeeritud indiaanlane. See võib ju puhas luulelugu olla, aga ega karu mind paitama hakka...

Ennast manamise ja hirmulugudega julgustanud, kinnitas Mihkel hoolikalt kasukahõlmad, sihtis veel kord kuuske ja lükkas raudora tasahiljukesi juurikate vahele. Otse karu pessa. Keerutas varrast siia-tänna, kuni selle tömp ots millegi pehme ja vetruva vastu põrkas.

Lumekuhelik paiskus laiali, Mihkel nägi karu pruunikat kasukat, nägi looma tigedate silmade välgatust ja pistis punuma. Ta toimis instinktiivselt, millelegi mõtlemata, ja kui end jälle kogus, märkas imestusega, et oli pooles puus. Hoopis kõrgemal oksast, mille oli varem istmeks valmis vaadanud. Ikka hea, kui inimene üksi liigub ja tegutseb, muheles ta, pole nägijaid-kuuljaid, ei kogune toitu keelelõksutajaile.

Mihkel laskus allapoole ja seadis end jämedale oksale istuma.

Karu justkui polnudki segamise üle väga pahane, iga-

tahes ei kiirustanud ta tagaajamisega. Või oli ta oma saagis nõnda kindel? Pikkamisi sörkis ta rada mööda kuuse alla, nuuskis tüve ümber ja sihtis koonu ladva poole. Ta tundis inimese lõhna, nägi okste vahel tumedat tompu ja urahtas ähvardavalt. Kuna see ei aidanud, ajas end tagakäppadele püsti.

Nüüd hakkab ronima, kohkus Mihkel. Ora jäi alla, õnneks on väike jahikirves vöö vahel, viimases hädas võib sellega ründajale nina pihta kopsata. Kui ikka on õige, et karul on nina kõige hellemaks kohaks. Isa armastas jutustada lugu karjapoisist, keda karu kimbutanud ja kes surmahirmus puu otsa põgenenud. Mesikäpp kribinal-krabinal järele. Poisil oli kogemata leivakannikas taskust välja libisenud ja kopsti! otse karule vastu nina. Vanaott oli nagu viljakott alla rantsatanud ja jalad sirgu ajanud. Igaveseks.

Esimene ähmihoog möödus ja Mihkel painutas oksi kõrvale, et paremini näha. Karu kükitas lumes. Otu, peaaegu hüüatas Mihkel, päris kindlasti Otu! Õigele pesale sattus, homme võis jahilised isakaru koopa juurde viia ja keegi ei saa teada, et enne õiget aega mesikäppa torkimas käis. Kui see nüüd ainult rutem ronimisharjutused lõpetaks. Viidab tema kallist aega ja pojad võivad kangeks külmuda . . .

Otu proovis end üles hiivata. Ent oksi oli liiga tihedasti, paks keha ei mahtunud vahelt läbi. See vihastas karu ja ta tõmbas küüntega üle tüve, lõhestades kooresse pikad ja sügavad, kaugele valendavad haavad. Proovis veel mõned korrad, siis istus lumme, nagu peaks aru, kuidas vaenlast puu otsast alla tuua.

Looma kannatus on pikk, saaki varitsedes või end varjates on ta õppinud tundide kaupa liikumatult lamama. Praeguses duellis olid liiati kõik eelised Otu poolel: temal oli liikumisvabadus, Mihklil aga soonis oks ikka valusamini istmikku, käed ja jalad kangestusid ning õhtu eel teravnev pakane pani nina ja põsenukid kirvendama.

Otu kasutaski oma eeliseid: traavis puu all mõne ringi, näris tigedalt jämedat oksa, mis ülesronimist segas, ja istus siis jälle lumme, et mõne aja pärast sama protseduuri korrata. Vihasöost, mida ebaviisakas torge tekitas, asendus ebakindlusega. Mitte kunagi ei otsinud

ta kohtumist inimesega, vaid põrkas aupaklikult kõrvale, kui kuulis või haistis selle aeglase ja kohmaka olevuse lähenemist. Ta oleks põgenenud ka praegu, kui mõnekümne sammu kaugusel poleks teda oodanud kaks väikest juntsu. Otu kuulis, kuidas pojad ema otsides ringi krabistasid ja aeg-ajalt tasakesi niutsusid. Instinkt, mis sunnib kaitsema poegi, ükskõik kui kohutav hädaoht ennast ka ei ähvardaks, tõmbas Otut pesa poole. Paaril korral käis ta koopa juures, kuid pöördus kähku tagasi. Vaenlane võis ju uuesti rünnata...

Ent inimene puu otsas istus vaikselt, polnud mingit märki, mida võiks ähvarduseks või ohuks lugeda. Pojad aga häälitsesid ikka valjemini ja kaeblikumalt.

See kutse oli tugevam kõigest ja uue ringiga pesa lähedale jõudnud, puges Otu poegade juurde.

Otu käitumine oli ootamatu. Mihkli arvestust mööda pidi ju karu, olgu ta Otu või võõras sisserändaja, põgenema. Mis nüüd teha? Võib-olla on Otu nõnda kaval, et varitseb momenti, millal ta alla ronib ja tormab siis täie hooga kallale?

Metsavaht ootas. Mitte midagi ei juhtunud. Otse pea kohal tegi äkki orav tsuk-tsuk!, tormas siis nagu hall viirastus kõrgemale ja, metsavahile lumetolmu krae vahele puisates, hüppas naaberpuule. Must tomp kuuse ladvas oli siis ikkagi orava pesa, mõtles Mihkel. Õhtu on käes, varsti on nõnda pime, et ei näe piipu suhu torgata. Metsloom aga tabab pimedas niisama täpselt kui valges. Kui riskeerida, siis on selleks viimane aeg...

Mihkel hakkas tasahilju alla ronima. Inimese kõrva jaoks hääletult. Otu aga kuulis iga krõpsu ja krõbinat. Mihkel teadis seda, ta püüdis hoiduda ainult järsematest liigutustest ja valis hoolikalt oksi, millele astuda, et ootamatu praksatus karu ei kohutaks.

Metsavaht libistas end viimaselt oksalt lumme ja hakkas otsekohe astuma. Eemale karukoopast, kaugemale kahest tähelepanelikult kuulatavast kõrvast. Järgmise kuuseni oli paarkümmend meetrit, küllalt pikk maa, et ründavale karule küünte vahele jääda. Jalad kippusid jooksma, aga Mihkel sundis end aeglasele kõnnakule, et mesikäpale jääks mulje, nagu läheks inimene

rahulikult oma teed, ilma igasuguste kurjade kavatsusteta.

Selja taga jäi kõik vaikseks.

Mihkel jalutas peatamata paarsada meetrit, võttis siis läkiläki peast ja äigas kindaga üle niiskunud otsaesise.

Jaht järgmisel päeval oli lühike ja võidukas. Vana isakaru laiba kohal kõmatas saluut ja linnamehed polnud metsavahi kiitmisega kitsid. Eks seda oli kõrval magus kuulata, kuid veelgi muhedamalt muheles vana Mihkel, kui ühe kevadhommiku hämaruses nägi mullusel kaerapõllul kolme tumedat mütsakut: kõige suurem keskel, väiksemad temast kahel pool. Mihkel oli valmis vanduma, et keskmine, see kõige suurem, viipas talle oma kohmaka käpaga.

Aga küllap see ainult näis talle nii.

KUKEMÄNG

Kui Ilmar Naela pulmapeo kära sellesse staadiumi tõusis, et igaühel juba rohkem iseenda kui naabritega tegemist oli, ja noorpaari kuulmas-nägemas polnud, tõstis Paju Jakob salamisi klaasi ja ohkas:

«Rahu tubli jahimehe põrmule!»

Muidugi polnud see sünnis, kuid meie, jahimeeste punt, kõlksatasime vaikimisega oma nõusolekut avaldades klaasid kokku. Sest noorik Ilse oli resoluutselt deklareerinud: nüüdsest peale, kallis Ilmarike, olgu rumalal metsi pidi kolamisel punkt ja lõpp. Kodukollet peab austama, lisas ta, ja selle raasukese liha, mis sa metsast tood, kasvatame ise seaaedikus või ostame turult. Kogu jutt veeres nagu allikavulin ja seda saatis mesimagus naeratus, kuid nooriku olek, tema krapsakas kõnnak, täpsed liigutused, kaks püstkurrukest kulmude vahel ja iseteadlikult pruntis suuke jutustasid meile, et Ilmarile olid suuraudadega päitsed pähe tõmmatud.

Noorikut tundsime vähe, sest tüdruk oli pärit naaberkolhoosist, seda rohkem seisis avatud raamatuna meie ees Ilmar ise. Heasüdamlik, järeleandlik, leplik, kuigi oskas nõnda hästi rauda karastada, et tema tehtud püssiluku vedru iial ei murdunud. Ta kasvas üles isa kõrval sepapajas, käed olid tal suured ja tugevad nagu ikka sepapoisil, kes maast-madalast igas kaliibris haamritega oma lihaseid on venitanud. Nüüd oli ta autolukksepp ja teised töökoja mehed mõnikord pahandasid, et kolhoosi peamehaanik hoiab Ilmarit nagu pilpa peal. Head töömeest hoitakse alati. Välimuselt nagu mees ikka, oli tal ometi üks viga — alatasa toksas pea vastu madalamate uste põikpuid, nii et tihti ilustas ta otsmikku muhumügarik. Muhk meest ei riku, kuid pikkusest olid tingitud hoopis olulisemad pahandused, mida Ilmar vahetevahel siunas: polnud nii sügavat kanalit, milles Ilmaril oleks mugav töötada; poest ostetud

riietel ulatusid varrukad küünarnukkideni ja püksisäärad napilt allapoole põlvi; ja kõige suurem nuhtlus — tedre varitsemise osmi pidi Ilmar endale alati ise ehitama, sest teiste omast jäi pea välja.

Südamelt oli aga Ilmar heatahtlik, sõbralik ja vastutulelik. Nii et Õitsengu Maarja enne pulmi sähvas: teadagi, Mäeveeru Ilse keeras poisi nagu pajuväädi sõrme ümber ja vitsaks too poiss selle tüdruku sõrme ümber jääbki. Et just Maarja nõnda ütles, selles pole midagi imelikku, sest isegi kanad on üksteisele kadedad: Maarja oleks heameelega ise Ilmarist endale sõrmevõru kruvinud, ta oli seda varem oma suuga küla pidi kuulutanud.

Kahju oli meil kõigil, et peame Ilmari oma kambast maha kandma. Tubli seltsimees oli, sellepärast. Kui kõik päev läbi lumes sumamisest vaevaliselt jalgu järele vedasid, oli ikka Ilmar see, kes veel ümber kuusiku haagi tegi, et näha, kas rebane on sisse jäänud või ei; ta ei pidanud ainult enda teada, kui oli kusagil suuri tedrepesakondi kohanud; tedreonni ehitades ei mõelnud ta üksnes iseendale, vaid vedas kas või kilomeetri kauguselt oksi vähemalt kolme osmi jaoks.

Puhtast kahjutundest saime selle inetu koerusega hakkama, et pidasime pulmamaja tagakambri nurgas isekeskis väikese matusekõne maha. Või siis igakord piiri peetakse, kui sarvealune lõõmab!

See oli talvel. Pärast seda puistas mitmel korral otse enne hommikut värsket lund, nii et metsas oli iga jälg nagu peo peal. Käid ja loed justkui suurest tarkuseraamatust, kus tuiskas orava kannul väle nugis, kuhu kanti loivas näljaga hiiremaiaks muutunud kanavaras, kuidas pidas jahti verejanuline tuhkur, kus hiilis kitsekarja kannul ablas ilves. Neil looduse avatud päevadel puudus üks meie hulgast — Ilmar Nael.

Viimane lootus kustus.

Kui märtsipäike lumekihti uuristas ja siin-seal lõid mustendama kõrgemad mättanukid, käisime vaiksetel hommikutel kuulatamas, kus tedrekuked tänavuse mänguplatsi sisse võtavad. Päeval ehitasime osme. Igaüks endale, sest polnud Ilmarit, kes mitme eest hoolitseks.

Pikkamisi, justkui hangunud siirupist köis, venisid

jahivaikuse nädalad. Talvel on vaheaeg kõige pikem, seepärast ootab kütt kevadist linnujahti nagu täies pulmaehtes perekonnaseisuametisse jõudnud pruut hilinevat peigmeest. Vähemalt kümme korda aastas tõotab ta kõigi metsa sarvekandjate nimel, et olgu lõpp; aitab ringivantsimisest, nii et õhtul ei tunne, kas komberdad kahel või neljal jalal; aitab vihma käes ligunemisest, nii et särgist vääna vett; aitab tuulte käes lõdisemisest, nii et hambad kolksuvad suus (kui nad vaid kolksuda tohiksid — jänes või kährik või ilves või metssiga hiilib äkki salamahti lähema põõsa taha ja kuuleb!); aitab... no üleüldse aitab, sest saak on ka nigelaks jäänud, kulude lahter on alati hoopis pikem ja raskem kui tulude oma.

Kui jahimäärustik siis tõepoolest püssi varna riputab, näeme varsti sedasama sarvede nimel vandujat kalendrit sirvimas ja näppudel päevi lugemas. See on kirg, see on haigus, see on hasart; mis ta ka iganes ei ole, ta on vastupandamatu nagu vajadus süüa, juua, magada.

Mõni päev enne kukemängu algust ütles sepp Jakob, kui ta alasipakule toetudes suitsutundi pidas:

«Kuradisoos on tänavu õige möll ja märul lahti.»

Nimi oli hirmus, kuid kuradeid polnud seal keegi näinud ja ka rabaräsmu oli vaid kümmekonna hektari ümber. Ei salakavalaid soolaukaid ega petlikke virvatulesid, kuid niipalju ta soo nime ikka ära teeninud oli, et naised sügiseti siit mõned korvitäied jõhvikaid välja kandsid. Ümberringi oli lausik, vesisevõitu ja padrikusse kasvanud maa, ainult üht serva pidi tõusis Kuradisoo nagu selga sirutades kenakese voorendikuna kõvaks maismaaks ja siia me Ilmariga igal kevadel oma varitsusonnid ehitasime.

Ka Ilmar pidas suitsutundi, kuigi oli mittesuitsetaja. Solidaarsusest. Mutrivõtmega mängides noogutas ta:

«Oli kuulda jah...»

«Kust sina tead?» imestasime kooris.

«Meie keldrilaele kostab selgesti ära, kuidas nad seal sooserval rõkkavad.»

«Mis sa nõnda vara hommikul keldrilael karauulid?»

«Ah niisama... Ärkasin varem, õue ajas. Jäin korraks kuulatama.»

«Õieti kuulsid,» viskas Jakob koni tasakesi hõõguvatele ääsisütele. «Niisugust tralli ja trama kui tänavu ei mäleta isegi mina... Ja mina tallan neid jahimaid oma kolmkümmend viis aastat. Ma käisin ühel hommikul põõsa tagant piilumas. Seljandik aina mustendas, nagu oaõied jooksid ja karglesid nad seal ringi. Tööle jäin sel hommikul hiljaks, mehaanik ähvardas sepapajast minema kihutada.»

Ilmar pigistas võtme pihku ja läks sõna lausumata õue vana veoauto juurde.

Pärastlõunal saime mehaaniku käest pragada:

«Korrat te tast kiusate oma Kuradisoo ja kukepeletistega! Ilmar keeras masinal esimese ratta laagrid nii kinni, et kilomeetri tagant oli tuli rummus. Temal pole seda varem juhtunud.»

Kogu aeg olid ilusad ilmad, nii et süda hõiskas rõõmust, aga reedel muutis taevas karva, tuul punnis ja punnis, kuni vingus vihaselt nagu näljane hunt. Ajuti tagus kuiva peent lund nagu teravaid saapanaelu vastu silmi ja hommikuti kompsus maa jalge all justkui detsembris. Säärase ilmaga ei näita kukk mänguplatsil nokaotsagi...

Et ei näita, teadsime nii teoorias kui praktikas, ent pühapäeval olin enne koitu teel. Ikka Kuradisoo poole. Taevalaotuses oli samasugune läbitungimatu pimedus kui maa peal. Selle asemel, et hommikuks väsida, lõõtsus tuul veelgi ägedamalt ja lompidel priksus-praksus jääkirmetis. Koerailm! Aga ikkagi kukemängu esimene päev, seesama kalendris tugeva musta rõngaga märgitud imedepäev, mida pikisilmi oodates olime kärsitumad kui poisikesed nääriõhtu eel.

Pimedus oli nii läbitungimatu, et osm hakkas ähmaselt mustendama, kui olin talle kümmekonna sammu kaugusele jõudnud. Veel viis sammu ja siis seletas silm, et seal keegi kohmitseb. Ohoo, vennas, või võõrasse hotelli kontvõõraks tikud, mõtlesin, hakka aga edasi astuma, peremees jõudis kohale...

«Tere,» sosistas tume kogu.

«Sina, Ilmar!»

«Arvasin, et ega sa säärase ilmaga tule...»

«Näe jaburat, tulin. Aga pole viga, ehitasin sinna tahapoole teise osmiku. Igaks juhuks... Mine silmalt,

küll leiad. Ainult et ta on madala laega, ega sa hästi mahu.»

«Kisun end kerra nagu kirp, soojem saab...»

«Seda'nd küll, täna peab soojaga kokkuhoidlik olema...»

Mul oli mitme kampsuni peal vattkuub ja vattpüksid ka jalas, ettenägelikult tassisin juba varem onni lauatüki, et ei peaks palja maa peal istuma, kuid ammu enne päikese tõusu lõgisesid hambad ja judinad jooksid üle keha. Ikka ülalt alla. Needsin vastikut ilma, totrat jahimehekirge ja kõige rohkem muidugi tedrekukki. Platsil polnud neid ühtki, kuid kusagil soos, puude ja põõsaste vahel paar tükki siiski proovis hääle-paelu. Aga kui nad kõigest hoolimata ei suuda päris vakka olla, kes siis julgeks kinnitada, et juba järgmisel silmapilgul mõni neist siin, päris mänguplatsil, maha ei potsata? Kannatan veel kümmekond minutit. Veel viis. No olgu veel viis, aga nüüd juba tõepoolest viimased viis. Eeh, kui seni pole päris kivikringliks külmunud, pean teise sisselennuni vastu. Pühapäevakütt uurib enne koduväravast väljumist kümme korda kraadiklaasi ja tuulte suunda, õige jahimees trotsib ilma...

Igal inimlikul kannatusel, ka jahimehe omal, on piir ja ma sirutasin käe, et kuuseoksi laiali lükata. Äkki tardusin paigale.

Seal nad olid! Terav tiivavihin suundus otse üle osmi. Surusin silma vastu oksi, et näha, kuhu nad maanduvad. Sops, sops, sops! laskusid kuked paarikümne sammu kaugusele onnist, milles Ilmar taskunoana kokkukeeratult kükitas. Vaat kus mehel veab! Ei käinud luurel, ei tassinud soost raskeid oksi üles voorendikule, ja nüüd pole muud kui tõsta püss palge.

Kukkede suled läikisid, paksud punased kulmud kumasid siiamaani. Nad kõõritasid veidi umbusklikult kohmakat okstekuhilat, aga nad olid seda viimastel nädalatel igal hommikul näinud, seepärast rahunesid peagi. Ent laulunoodi olid vist küll metsa kase otsa unustanud: üks nakitses sulgede kallal, teine kiskus end mätta taha kössi, kolmas patseeris niisama ringi. Jalutas veidi maad, ajas siis äkki kaela trotslikult õieli ning hüüdis:

«Tsiuhh-huuhh!»

Hüüdis ja ise hüppas sammukõrgusele õhku.

Esimene nakitses endist viisi sulgede kallal, teine kössitas ükskõikselt mätta varjus.

«Tsiuhh-huuhh!»

Väljakutse oli liiga ahvatlev. Sulgede nokitseja lõpetas tualeti, ajas tiivad laiali ja laskis kuuldavale samasuguse sõjahüüu. Nüüd läheb tralliks lahti, rõõmustasin. Kuid jahimehe lootused on sageli, oi kui sageli petlikud — nendesamade mõnede «tsiuhkudega» kogu lugu lõppeski. Õrritaja-kukk nähtavasti leidis, et tuul on mängutuuriks liiga vinge, ja hakkas rohuseemneid nokkima. Naks siit, naks sealt, ise kõnnib tasapisi nagu mõni patisaks edasi ja muidugi Ilmari onnist kaugemale (jahipidamise ajaloos pole veel juhtunud, et nad lähemale jalutaksid). Teised kaks võtsid sama suuna.

«Mis sa ometi ootad!» kirusin endamisi Ilmarit. «Veel mõni minut, ja su haavlid ei ulatu neid enam isegi kõditama.»

Äkki üks kukkedest peatus ja sirutas kaela.

«Oh sa juhmard!» oigasin, sest nägin selgesti, kuidas Ilmari osmik vabises, kõikus ja tuikus ning siis raginal kokku langes.

«Kirr-rriih!» hüüdsid kuked ja kadusid sirgjoones nagu väikesed mustad suurtükimürsud metsa poole.

«Et külm ja tuul lasksid sul ka magama jääda!» pahandasin okste alt väljaroninud Ilmariga.

«Ega ma maganud... Kuid ma istusin teisipidi, nad kõhvitsesid mul otse selja taga. Kõõritasin nii, et kael kange, aga rohkem liigutada ei julgenud. Nad olid ju nii lähedal. Kui nad eemale marssima pistsid, otsustasin maksku mis maksab end tasahilju ringi pöörata. Aga katsu sa seda teha, kui ägised nagu tikutoosis, põlved vastu lõuga, üks jalg risti teise all. Ei tea, kes küll säärase imeköksi siia kükitas, lapsele paras...»

Niisugune on inimeste tänu — külalislahkuse eest sain tänitada. Veidi tusameeli jätsime jumalaga ja kõmpisime kumbki oma kodu poole. Astusin nobedasti ja varsti valgus mõnus soojus üle keha. Jalg oli kerge, meel rõõmus ja süda laulis sees: ikkagi ära käidud ja kuked ära nähtud!

Nädala sees küsisin Ilmarilt:

«Kas pühapäeval tuled?»

«Tea'nd... pole nagu mõtet sel öisel kolamisel...»

«Noo? Said vist naise käest kõvasti võtta?»

«Ütlemist veidi oli... Ega ma sellepärast. Pole ju enam niisugust kukemängu nagu vanasti...»

Oled veel liiga noor, et mineviku kuldseid aegu taga nutta, mõtlesin ja sellega meie jutt lõppes. Ikkagi peame su, sõber Ilmar, jahimeeste nimekirjast maha tõmbama...

Sel pühapäevahommikul ma ei käinud Kuradisoos, vaid Hiiemäel. Nimi on küll toredam, aga kukki lendab seal mänguplatsile alati vähem, ent tühjalt ma seekord ometi ära ei tulnud. Jõudsin tagasi hilja, päike kuumutas juba pooles taevas, kuid selle asemel, et Naelade majast mööda marssida, kiusas mind küll vist vanakuri ise, sest miks ma muidu väravast sisse pöörasin.

Ilmar nühkis laua ääres püssi puhastada. Kummikud soojendasid end pliidisuu lähedal, sokid kõlkusid soemüüri siibri küljes.

«Sa käisid ka?» imestasin.

Ilse, kes mu terele vaid mokaotsast midagi vastu poetas ja pannil kerrakiskunud pekitükke teisele küljele keeras, heitis mehele salvava pilgu.

«Või siis temasugune maldab kodus olla. Öösel kaob salaja nagu vaim ära. Mina ei saa aru, mis haigus see küll on...»

«Haigus ikka!» ohkasin. «Kuidas oli?»

Ilmari silmad lõid särama.

«Mäng oli ilus. Aga nad kekutasid kogu aeg sinu osmi ümber. Nagu nõiajoon oli ette tõmmatud, mitte üks samm minu poole. Lõpuks üks imekombel lendas parajale laskemaale. Aga just siis, kui paugu panin, hüppas ta üles. Sopsutas küll tiibadega, aga lendas ära. Tuhlasin metsas paar tundi ringi, ei midagi.»

«Nojah, eks põrutasid alt läbi. Seda on meist igaühega juhtunud...»

«Alt või ülevalt,» pahandas Ilse, «on see üldse meeste töö või asi. Kodus tuhat toimetamist...»

«Kuidas Hiies oli?» küsis Ilmar vaikselt.

«Ei midagi erilist. Ühe kuke siiski lasksin.»

«Kuuled nüüd!» parastas Ilse. «Õiged jahimehed käivad ja toovad ka midagi koju. Üleüldse ma ei usu, et sa

jahil käid. Kahtlesin kohe algul, nüüd aga ei usu mitte üks raas.»

«Ei tea kus siis!»

«Küll mina tean...»

Ilse vaikis poolel lausel, sest maanteelt kostis vankrirataste põrinat ja naise lauluhäält. Meie kõigi pilgud pöördusid akna poole. See oli Õitsengu Maarja, kes piimakannusid täislaaditud vankril mööda sõitis ja ise rõõmsat ning jumalavallatut lauluviisi kõõrutas. Naise viha ja vimm on ju mõnikord pikk nagu koormaköis.

«Küll on end puhevile-kohevile löönud nagu roosamanna!» halvustas Ilse. «Seal on su kukemäng!»

«Mine'nd hullu jutuga...»

«Muidugi on kukemäng sulle ainult suitsukatteks. Jahilt tullakse koju saagiga, aga sina... Oh sa riivatu, või veel minu akna alla kõõrutama!»

Hea, et Maarja juba kaugele oli jõudnud, muidu oleks tal head ja paremat kuulda tulnud. Kirusin ennast, et otse koju ei läinud, kuid otsustasin siiski tõe kaitseks välja astuda.

«Eelmisel pühapäeval olime Ilmariga koos...»

«Kust mina seda tean? Mehed on kõik ühe mütsi all ja jahimehed on need kõikse hullemad.»

Hoogusattunud naistega on raske, sageli mõttetu sõnasõda pidada ja ma kobisin vaikselt minekule. Ilmar vaatas mulle abiotsivalt järele ja tema nukker pilk saatis mind veel kaua.

Vaat kuidas tühjast tüli tõuseb! Veidi kahtlustust, veidi umbusku, veidi asjaolude kokkusattumist, ja ongi riid majas. Kuid elu pole neil ju veel alanudki, vanasti olid ülikute noorpaarid sel ajal alles pulmareisil. Huvide ja iseloomude erinevus, too lahkuminekute kõikehõlmav ja kõikeandestav formuleering? Jaburus! Väike armukadedus on sama mis sool supis. Kui ainult Ilse üle ei soola...

Ta ikka vist veidi liiga tugevalt soola siputas, vähemalt ei osanud suud pidada, sest töökojas nokkisid poisid Ilmarit laskmata jäänud tedrekukkede ja trullaka Õitsengu Maarja pärast.

Laupäev tõotas suurepärast tedremänguilma ja ma olin pühapäeva hommikul varakult Kuradisoo veerendikul. Tõepoolest, hommik nagu tellitud — ei tuulehingust, soe, kuiv ja õhk nii värske ning puhas, et lausa mõnutundest hingad sügavalt ja pikalt. Ilmar oli osmikuid tublisti laiendanud, eriti aga kõrgemaks ehitanud. Kaalutlesin, kumba valida, ega jõudnud kuidagi otsusele. Mine võta kinni, milline tuju neid täna siia- või sinnapoole maha toob... Kui eelmise pühapäeva mängu algusest viis minutit maha arvata, siis jäi ikka veel veerand tundi ooteaega ja ma istusin kivinukile, et tõmmata rahus viimane sigaret.

Tümps, tümps, tümps, kostsid sammud. Kas Ilmar tõepoolest ei hooli kodurahust...?

Pimedusest aga lähenesid koguni kaks tumedat kogu. Kontvõõrad veel puudusid, tusatsesin.

Ühe tundsin varsti, meie kandis on ju ainult üks väikese sauna kõrgune mees. Tema kaaslast ei osanud ma kellekski arvata enne, kui ta rääkima hakkas.

«Ma tahan näha, kuidas see tedremäng teil käib,» alustas Ilse nii valjul häälel, et meie Ilmariga lausa võpatasime ja mõlemad nagu käskluse peale sosistasime: «Tsst!»

«Siin pole ju hingelistki.» Ilse tasandas häält. «Õhtul ma ei iitsatanud, kuid riided panin varuks valmis. Nii kui Ilmar end salamisi sängist välja libistas ja kööki lipsas, olin ka mina platsis... Kiidate ikka, et suur ilu ja võlu, aga ümberringi on niisugune kottpimedus, et jookse silmad peast välja.»

Aja pärast oleks võinud veel veidi istuda, et aga Ilse kogu ümbruskonna jooksvat ja lendavat faunat ärkvele ei huikaks, otsustasime jalamaid silmapiirilt kaduda. Ilmar ja Ilse tuupisid end suuremasse osmi. Kitsavõitu neil muidugi oli, aga eks külg külje vastas ole soojem...

«Kui Ilse vatrama kipub, pista talle taskurätt hammaste vahele,» andsin enne lahkumist Ilmarile head nõu.

Pugesin onni. Mähkisin pika villase salli kaela ümber, panin kõik nööbid kinni, tõmbasin kindad kätte. Praegu on veel tulekusoojus kehas, ent vähemalt kolm-

neli tundi tuleb liikumatult istuda, ja on ikkagi kevad, mitte suvi.

Kusagil kaugemal lärmasid kiivitajad, need rahutud linnud, kelle heledat kiljumist on öö läbi kuulda. Männikus huikas oma jubedat hüüdu öökull.

Istud, põlved kõnksus, kisud pea hästi krae vahele, koogutad end veidi tukastama ja igasugused mõtted laperdavad peast läbi — süsteemitud, katkendlikud, sageli veidrad. Tuhanded mehed (ja üks sõge naine) kössitavad praegu niiviisi. Naljakas, kas pole?

Krooks, krooks, krooks! kostis soo poolt. Aeglaselt, rahulikult. Nepp ärkas ja madala metsa kohal laperdades hüüab kaaslast. Nüüd pole enam palju aega jäänud, ei enam...

Kui palju kordi on niiviisi konutatud ja tead täpselt, et on mõttetu okste vahelt piiluda ja silmi vaevata, sest nagunii ei näe midagi. Kuked tulevad omal ajal ning sinna, kuhu neile meeldib, kuid ometi nihutad oksad veidi kõrvale ja uurid iga mätast ja rohupuhmast: kas pole see tedrekukk, kes kuulmatult kohale lendas?

Muidugi ei näinud ma midagi. Idataevas helendas juba, läbipaistvalt ja õrnsiniselt. Üksik hõõguvate piirjoontega pilvetriip hõljus metsa tumeda müüri kohal. Ena imet, kas täna ilm tõepoolest hellitab jahimeest? Küsige ükskõik missuguselt kütilt, ilmataadi aadressil kuulete üksnes nurinat.

Tõmbasin oksad tagasi, soputasin end uuesti hästi kohevile nagu tuulte eest kaitset otsiv linnupoeg ning pealtnäha justkui tukkusin.

Ja siis nad tulid.

Tuhande hääle hulgast eraldaks kõrv tiibade vihina ja robina, kui tedrekuked maanduvad.

Nüüd peab istuma nagu raidkuju. Esimesed linnud on eriti tähelepanelikud ja umbusklikud, nad uurivad hoolikalt ümbrust, iga krõps ja kahin võib neid lendu peletada või kauaks vaikima sundida.

«Tsiuuh-huuhh!»

Kõik on korras — mäng algas. Kiuslike ilmade jooksul oli kukkedesse nagu akumulaatoreisse kogunenud energiat ning pakitsevat laululusti, nad alustasid peaaegu korraga ja täishooga. Häälte järgi oli väljaku val-

lutanud tosin või rohkem lindu. Üksiku tedrekuke kudrutamine on võib-olla monotoonne, selles on vähe erinevaid toonikõrgusi ja modulatsioone, kuid nende koorikontsert on värvikas muusika, mille taolist teist maailmas pole. See varahommikune äratuslaul on hümn elule, kevadele, selles põimuvad elurõõm ja väljakutse, sõjahüüd ja armumäng... Ühegi teise linnu ülistus algavale päevale, tõusvale päikesele ei kõla nii valjusti, et on kuulda mitme kilomeetri kaugusele, ükski teine lind ei korralda säärast hoogsat, taltsutamatut ja rõkkavat ühislaulmist.

Idataeva õhetus värvus pikkamisi punakamaks. Nagu tihedast udust nihkusid välja sooveersete põõsaste kontuurid ja kraavikaldal kasvava üksiku kase kõverik siluett. Põhjamaal on pimeduse ja valguse võitlus pikk ning aeglane, kuid seda kaunim, sest on võimalik jälgida paljude värvitoonide muutumise ja vaheldumise erksat ning unustamatut vaatepilti.

Nüüd eraldas pingutamisest vesine silm maapinnal kukkede tumedaid mügarikke ja nende «peegleid». Nagu pulmapeol ikka, püüab ka mängiv tedrekukk end võimalikult kauniks ja silmatorkavaks ehtida — sirutab sinakalt läikivate sulgedega kaela pikalt ette, lööb tavaliselt lüürakujuliselt allarippuva saba kireva lehvikuna lahti ja soputab end niivõrd puhevile ning kohevile kuis oskab. Ta aina tammub ja keerleb ja keksib ning muudkui kuliseb ja kuriseb ja kudrutab.

Äkki meenuvad rivaalid, kukk tõstab korraks paksude veripunaste kulmudega pea, uurib ümbrust, hüüab sõjakalt tsiuuh-huuh! ja kalpsab sammukõrgusele õhku. Siin ja seal jooksevad või lendavad nad teineteise juurde ja tormavad täiel hool rinnutsi kokku nagu kuked kunagi. Rops, rops, rops! nii et suled tolmavad. Kuni nõrgem pageb, et kaugemal häbelikult häält tõsta.

Käsi puudutas püssi jahedat rauda. Silm mõõtis kaugust. Suurepärane, mitu mänguhoos kukke korraga laskeulatuses. Seda võiks pidada jahimehejutuks, kui oma silm ei näeks. Ja alles nüüd meenus, et naaberosmis kükitab teineteise vastu surutult noorpaar. Nagu kiusuks on kõik linnud Ilmarist liiga kaugel, et oleks mõtet hommikuvaikust pauguga lõhki käristada.

Kui täna hommikul siinkandis keegi tedrekuke laseb, siis peab selleks meheks olema Ilmar Nael. Mida ette võtta? Kui ma tulistan, lendavad kuked ära ja pole mingit garantiid, et nad umbes veerand tunni pärast tagasi pöördudes Ilmarile lähemale laskuvad. Osmiokste liigutamisega võib mängu hoopis ära rikkuda. Istun, kaalutlen ja ootan...

Oh-hoo, sealt volksas lähemale vana sõber pikk-kõrv. Küllap jäi kauaks oraseliblesid nälpsima ja nüüd otsib lohku või mättatagust, kus end kokku kerida, kõrvad vastu pead suruda ja... Ei, silmi ta ei sule, vaid magab pärani silmadega, justkui valvaks kogu aeg. Ehk hirmutab haavikuemand kuked edasi, Ilmarile lähemale? Nüüd nuhkis ta rohupuhma kallal, nüüd tõusis tagujalgadele kükki ja kõrvu liigutades vaatas ning kuulatas. Muigasin. Just kuulatas, sest silmadest on tal nagunii vähe abi — täiel jooksul võib liikumatult seisvale inimesele otsa tormata. Sepp Jakob ikka kiitleb, et kui ta noormees oli ja puudus raha jahipiirkonna rentimiseks, püüdis ta jäneseid — kasukaga. Seisis kitsal metsarajal, mille kaudu haavikuemandad jälitavate koerte eest pageda armastasid, ja parajal momendil viskas jänesele kasuka peale. Ei pauku ega lärmi, ainult koerad said peremeeste käest ilmsüütult tapelda, et nad jälge ei pea.

Hall sõber jõudis ühele õige hasartsele laulumehele kümmekonna sammu kaugusele. Kukk tõmbas korraks saba kokku, sirutas kaela ja kõõritas lähenevat looma. Uudistas, laotas siis saba uuesti laiali ja laskis laulul kõlada.

Tumeda männikumüüri tagune lõi otsekui ääsitules lõõmama. Lehvikuna üle taeva suunduvad laiad valgusejoomed kuulutasid, et varsti hiivab päikeseketas end nähtavale. Otse pea kohal kruvis end õhku lõokese lõõritus, kaks lepalindu lendasid osmi kõige kõrgematele okstele lauluhäält proovima, kusagil kaugel kukkus kägu.

Äkki jäi ümberringi kõik vaikseks. Vähemalt mulle tundus nõnda, kuigi lõoke lõõritas nagu ennegi, lepalinnud siuksusid ja kägu kukkus. Aga kudrutamine lakkas, sest tedrekuked tõusid nagu käskluse peale ja kadusid soo poole. Piilusin ettevaatlikult ringi — väljak

oli mustadest tompudest nagu pühitud. See ei häirinud mind. Nüüd võis end julgemini kohendada, surnud jalgu sirutada, sigaretigi süüdata. Algas rebasetund...

Kas on teadlased katsunud seletada, miks tedrekuked enne päikesetõusu kudrutamise lõpetavad? Ei ole juhtunud lugema. On see austusemärk päikesele, kes varsti oma kiirtega kogu maa üle kallab? Või on õigus nendel vanadel jahimeestel, kes veendunult kinnitavad, et see on põline instinkt, mis peletab linnud peitu, kuna sel ajal rebane ringi luusivat? Vaevalt, sest kanavaras varitseb kudrutamisest poolkurte kukki juba enne päikest ja teinekord, kui kõht on tühi, ei pelga ka suurt päevavalgust. Küllap see pooletunniline paus on üks paljudest looduse mõistatustest, millele meie veel vastust anda ei tea... Kas või metsa kell. Tedrekuked alustavad laias piirkonnas, nii Kuusalus kui Haljalas, nii Veneveres kui Uljastel mängu igal hommikul minutipealt ühel ajal. Mängukuke märguandest ei saa juttugi olla, ilmselt on lindudel mingi teine, meile tundmatu ajataju.

Suitsetasin. Päikese lai helepunane kettaserv upitas end sakilise metsa kohale. Lõokesed trillerdasid nüüd üksteise võidu, metsast kostis meika tumedat huugamist ja üsna lähedal vilistas peoleo. Kustutasin kähku sigareti. Viimane aeg, juba maandusid kuked üksteise järel uuesti väljakul ja aega viitmata jätkasid oma kontserti.

Ilmaril polnud ikka veel ühtki kukke laskekaugusel!

Nak-nak-nak, kostis pea kohal. Kanad! See lisas mänguhoogu. Kanad laskusid minu ja Ilmari vahele. Lennates ja maad mööda joostes ruttas nende poole kohevil sulgedega kukki. Nad tiirlesid kanade ümber, keksisid, kaklesid, isegi kolmekesi tormati puntrasse kokku. Nüüd käis möll juba Ilmari osmi ümber.

Lõpuks kõlas pauk. See kostis kaugele, veeredes kõmisedes üle väljade ja metsa. Ilmari onni juurest tõusid kuked lendu, kuid maandusid väljakul, ainult et osmidest kaugemal. Mänguhoog oli nii suur, et üksik kärgatus ainult lähemaid linde kohutas. Neidki mitte kauaks.

Aeg lendas. Päike soojendas juba läbi okste. Kanad naksutasid eemal põõsaste juures, osa kukki tuiskas

sinna. Neid täna enam tagasi oodata ei maksa... Pikkamisi rauges väljakul hoog, üksteise järel vaikisid linnud ja lendasid ära.

Kui vaateulatuses enam ühtki kukke polnud, pugesin osmikust välja. Ooh, kui mõnus oli kangestunud konte sirutada! Kohendasin osmi korda ja lonkisin Ilmari poole.

Noorpaar oli juba väljas. Ilmar kiskus rauda takerdunud padrunit välja. Ilse läks veidi eemale ja tõstis kuke jalgupidi üles.

«Täna oli alles möll,» ütlesin.

«Ammuilma pole säärast näinud...»

«Mul oli tunne, et külm lööb lõhki,» mossitas Ilse.

Külm? Ma polnud seda märganud.

«Ilse kippus juba ammu osmist välja,» pomises Ilmar. «Suure vaevaga hoidsin teda tagasi.»

«Mis sa siis mõtled! Taevake, üle kolme tunni... nagu igavene loll.»

Meie ei lausunud sõnagi. Ninad norgus, astusime kodu poole.

«Aga kukk on nüüd käes,» mängisin lõpuks trumbi välja.

«Päh, see mõni kunst! Ka mina oleksin ta maha põmmutanud. Mul on nüüd kõigest selge pilt. Sina, Ilmar, ära enam ilmaaegu põikle ja salga, tunnista parem otsekohe üles, kus sa kaks eelmist ööd kolasid? Missugust kukemängu sa siis mängisid, ah?»

Huvitav, kas Ilmar järgmisel pühapäeval tuleb Kuradisoosse? Või jääb tema varitsusonn tühjaks?

MEHED MEIE KÕRVAL

JOONAS

Fašistlik okupatsioonivangla. Paksude müüridega sünge Patarei.

Maani kasukasse mähitud kohmakas tunnimees tatsab jäätanud mere ääres edasi-tagasi, vintpüss nagu ork kaenlas. Trellidega võretatud akendel on vähe terveid ruute, paari puuduva asemele on tuule kaitseks torgatud papitükk. Ruumis on niipalju sooja, kui inimkehad kütta jõuavad. Nad jõuavad üsna palju, sest asustustihedus ületab niigi kõrge normi kolmekordselt. Magamisraamide vähestel säilinud puldaneil visklevad veteranid, kongi vanemad elanikud. Enamik vangidest on aga nagu silgud põrandale laotud. Nagu silgud sirgu, sest kerratõmbumiseks ei jätku ruumi.

Kong nagu kong ikka.

Vang on elust välja lõigatud, teda toidavad oletused ja meenutused. Kuna võitjate seaduseks on jõud, tuju ja lõbu, võrduvad oletused pasjansiladumisega, põhjustades pettumust ja meeleheidet. Tunde aitavad täita meenutused. Minevik. Väärtuse kaotavad mõistuse imeteldavad täppisavastused, hakkab elama ja muutub reaalseks jõuks see, mida igapäevaelus nagu pisut nimetadagi häbeneme — inimese hing.

Õnnetu, kellel midagi meenutada pole.

Mu ühe külje vastas on välissein nagu jäine kompress, teist soojendab Joonas. Iga tunni tagant vahetame kohti, et jäätanud külge meeste vahel üles sulatada. Joonas on Alutaguse mees, uusmaasaaja ning külavolinik, seisus ja amet, milledest ainult ühest piisas, et oma maine teekond ammu enne Patareisse jõudmist kusagil kruusakarjääris või rabaaugu nimetus hauas lõpetada.

Nii et Joonas oli suhteliselt õnneseen. Kui piinarikkaid, alandavaid ja lootusetuid päevi õnneks lugeda.

Lamame niisiis nurgas, mantel, mis meil kahe peale on, üle mõlema laotatud. Joona nurgeline, nälgimisest esilekerkinud sarnadega nägu on rahulik. Aeg-ajalt veab ta vihinal õhku ninna, sest tal on nohu ja kuiv, kinnine köha. Joonas lamab selili, karvadesse kasvanud kukal toetumas laiadele kämmaldele, milledelt kõva, pragunenud sarvnahk pole veel jõudnud maha kooruda. Habemetüügas varjab näojooni, aga silmad, milledes peegeldub läbi sinakashalli vinetise kiiluv elektripirn, muhelevad. Kui aga muhelevad silmad, muheleb kogu nägu.

Joonas kuulub jutuvestjate jahimeeste hulka. Tema lood on tõsielulised, enda poolt läbi elatud ja nähtud. Ma pole iial ta koduküla mail käinud, kuid võiksin sellest paigast täpse kaardi joonistada. Sageli ta ei pajatagi mingit lugu või seiklust, vaid lihtsalt kirjeldab jõge, mis maja tagant läbi voolab, männikut, kus metsis kevadel naksutab, raba, mille laugastel peatuvaile hanedele pääseb ligi vaid üht kitsast rada mööda, kotkaid, kes sageli üle liuglevad ja kelle murtud ladvaga pesapuu välk põlema lõi.

Kuna Joonas kurkukõditavat naeru tagasi muhatab, võib loota naljakat jahiseiklust. Ja Joonas räägib:

«Meie kambas oli üks suure suuga mees — Luha Harald. Metsa ta tundis ja loomi ka ning üldse kütt mis kütt, ainult tüütu viga oli küljes — kiitles mis kole. Vaevalt poetas keegi hea sõna koerast, kui Harald hakkas ülistama oma Pollat, kes ajas kolm ööpäeva rebast, kuni vaene loom alla vandus, Haraldi õuele sörkis ja seal vaikselt hinge heitis. Ime veel, et ise ka nahast välja ei pugenud! Või Paukast, kes poole kilomeetri kauguselt haisust ära tundis, kas rohututis losutab tedrekukk või -kana. Juhtus keegi oma püssi kohta hea sõnakese lausuma, kui juba lõikas Harald tal lause pooleks ja pajatas, et temal olnud vana eestlaetav tulelukk, mis tapnud saja viiekümne sammu kauguselt. Praegune belglane olevat selle kõrval päris lapse susspüss — ainult saja sammu pealt on kindel, et olgu rebane või jänes, hunt või põder, pauk ja sussid püsti.

Belglane oli tal hea, seda teadsime kõik, aga Haraldi ärplemine tüütas ära. Ka valetamisel peab mõistlikku piiri pidama. Sai talle öeldud küll, et ära tao pada, tood meile võõraste ees halba kuulsust, ent Harald lisas sajale veel kümme sammu otsa.

Mehe kiidusulgi peab veidi kärpima, otsustasime.

Ühel veidi sompus sügispäeval läksime jahile. Harald muidugi ka. Koerad võtsid kanavarga ette ja kadusid nii, et polnud kippu ega kõppu kuulda. See jahimehele teada asi — võib-olla tuleb tuuriga tagasi, võib-olla hakkab kümne kilomeetri kaugusel tuuritama.

Ootame, kuulatame, kõnnime tasahilju edasi, kuni jõuame jõe lähedale. Ma läksin meestetropist veidi lahku. Nüüd räägin edasi nõnda, nagu ma hiljem meestelt kuulsin.

Äkki üks kütt tõstab manitsedes käe:

«Tsst, rebane!»

Kõik tarduvad paigale. Tõepoolest, jõekaldal askeldab reinuvader. Hämustvõitu ilm küll, ent loom on selgesti näha. Tore suur kanavaras, raske saba lohiseb nagu leesik linu maad mööda järele. Sörgib edasi, siis jälle tagasi. Hüppab, nagu püüaks rohu seest hiiri. Kaob kaldaveere taha, et varsti uuesti nähtavale vupsata. Ühesõnaga — talitab oma talitusi nagu üks muretu rebane kunagi.

Mehed ammu kõik kõhuli maas. Hoiavad hiirekütti kirbul ja ootavad, millal ta parajale laskemaale traavib. Ent reinule on nagu nõiutud ring ümber tõmmatud, keerleb aina ühe koha peal. Vahemaa vähemalt kaheksakümmend sammu, ennem rohkem, pole mõtet pauku raisata ja kraekandjat peletada. Hiilimisele ei tasu mõeldagi — tuul on küll soodsast kandist, aga ees on lage heinamaa, ei ühtki põõsatutti ega kivimügerikku, mille taga võiks end varjata.

Niisugune lamamine niiskel mullal tüütab ruttu ära ja keegi müksab Haraldit:

«Mis sa passid, pane oma belglane laulma.»

Eks need sõnad oleks pidanud Harald ise lausuma, aga ta millegipärast vaikis. Siis sosistab vastu:

«Ootame veel... Ehk tuleb lähemale.»

«Sa ju näed, et ei tule. Äkki lehvitab hännaga ja ongi läind. Sinu püssile on ju sada meetrit surmkindel taks.»

Harald nihutab püssi ette, sihib kaua ja hoolikalt ning vajutab päästikule. Rebane kalpsab õhku, ajab justkui pea püsti — udusombu tõttu polnud see päris hästi näha — ja seisab nagu ausammas.

«Ah-ah, kas näed, kangeks võttis mehikese,» rõõmustab Harald. «See on närvišokk. Nüüd ta... nüüd ta kukub... kukub nagu...»

Trahh! Rebane jälle volksti õhku, traavib siis mõned sammud edasi, pöördub ja jääb paukude suunas tunnistama. Ilmar, meie kõige noorem, vandus pärast, et rebane tõstnud oma laia saba silmade kohale. Valgusekatteks, et paremini näha.

«Põruta veel!»

Harald ei hoia pauke kokku. Kaalul on ju mehe ja püssi au.

«Mis kuradi nõidus see on...» vannub Harald, kui rebaselaengud otsas. Äkki aga röögatab:

«Kurat, kus Joonas on?»

Vastajat pole, kõik mehed keerlevad naerukrampides maas. Harald nohiseb:

«Täismehed, aga poisikeste tembud...»»

Unustame, et on öö ja et rohkem kui kolmkümmend meest püüavad tukastada. Keegi oigab, keegi hüüab appi. Meie lähedal kerkib õhukese mantli alt karvane pea ja sosistab kurvalt:

«Kas ei saaks tasemini...»

Plekiga rautatud ukse juures aga anub Nahkhiir, kambri väsimatu kõrv:

«Olge ometi vakka, mitte midagi ei kuule... Kahekümnendast hüütakse juba mehi välja.»

Keegi ei oiga enam. Ega karju unes. Kamber on nagu üks pinguletõmmatud kuulmisnärv. Kas viiakse mehi ülekuulamisele? Või komplekteeritakse öist tappi? Millest keegi ei tea, kus ta lõpeb, sest sealt meie juurde tagasi ei tulda.

Oleme kahekümne seitsmes, niipea nad meieni ei jõua. Ja võib-olla kompsivad valvuri rautatud saapad meie uksest hoopis mööda...

«Kuidas sa seda rebast seal jooksutasid?» pärin.

Joona kõrisõlm teeb mulks-mulks.

«Tagantjärele mõeldes oli see hull temp küll. Juhtus nõnda, et kohe hommikul jäi mulle üks rein raudade ette. Haraldile me sellest ei hinganud. Ruttasin meestest eemale, sidusin rebase kahe kepi otsa ja hakkasin kaldaveere alt nukuteatrit etendama. Kui kõigil näitlejail nõnda raske oleks, ei siis vist selle töö peale inimesi leiaks. Liikusin ju käpakil ja kükakil edasi-tagasi, et peanupp ei välgataks. Iga paugu ajal jooksis külm judin üle selgroo, sest haavlid rabisesid ümberringi. Aga nalja sai.»

«Kas rohi mõjus?»

«Püssi koha pealt ei kuulnud Haraldi suust enam mitte üht piuksu. Muus asjas läks hullemaks. Reinuvaderi nahk oli aga raisus, Haraldi belglane pikkis kanavarga kasuka nõnda haavleid täis, et andis tassida. Tina ikka tina.»

See oli viimane lugu, mida Joona suust kuulsin. See oli viimane öö, millal ühe mantli all kõval põrandal lesisime.

Pool tundi hiljem hüüti Joonas välja. Asjadega.

Need olid tal juba pampu seotud.

«Mul oli hommikust saati niisugune tunne, et täna on kord minu käes... Egas muud, kui kivi kotti.»

Riivid kolksatasid mehe selja taga kinni.

HUNDI OSKAR

Mul oli Oskarile tähtis teade edasi anda. Remondikontoris, kus ta puusepana töötas, öeldi: meie pole teda rohkem kui nädalapäevad näinud, sest ta on puhkusel. Ta on ju loll, lisas üks höövlitolmust puuderdatud mees, kutsusime teda rammusale haltuuraotsale kambameheks, kuid temal polevat aega. Korteris aga jäi kloppimise ja helistamise peale kõik vaikseks.

Maja oli kahekordne ja koridorid jooksid temast põiki läbi. Mu visadus äratas tähelepanu, ustele ilmus uudishimulikke päid.

«Kas keegi teab, kus on Oskar Liigand?»

Kõik raputasid eitades päid. Üks paks mees ütles koguni:

«Eksite, noormees, sellenimelist meie majas ei ela.»

«Kuidas ei ela. Ma ise olen siin mitmel korral Hundi Oskarit külastanud.»

«Eks te öelnud kohe, et otsite Hundi Oskarit. Mina pole seda meest enam pool aastat näinud.»

«Kui teda kodus pole, eks ta siis on metsas,» arvas naine vastaskorteri ukselt.

«Ütlesin ammu: küll näete, hundid kord selle mehe kondid puhtaks lakuvad,» arvas kõhukas mees.

Uksed sulgusid üksteise järel, kuni seisin jälle üksinda läppunudõhulises koridoris. Mu teade oli tõesti väga tähtis, ma pidin Oskari leidma... Maja on suur, elanikke selles palju, inimene ei saa nõnda ära kaduda, et keegi seda ei märka. Võib-olla on ta oma toas haige või...

Õues ajas kamp poisse kilgates palli taga. Nemad ehk teavad?

«Hundi-onu läks jahile.»

«Kas ammu?»

Katsusime päevi üheskoos kaugenevasse ritta seada. Vähemalt seitse päeva tagasi sõitis Oskar, pungil kott pakiraamil ja püss üle õla, oma sääreväristajal väravast välja.

Nädal on isegi hundiküti jaoks liiga pikk aeg, selles olid kõik jahikaaslased ühel nõul. Kalduti õnnetust uskuma. Vilunud kütt küll, aga tihti saab just liigne enesekindlus saatuslikuks. Inimene muutub hooletuks — kunagi pole ju midagi juhtunud — ja pea siis püssist pauk ei tule.

Kurtsime oma murest miilitsameestele. Oskari korteri uks tehti lahti. Kõik oli korras ja oma kohal, ainult mees ise puudus.

Tuba valgus rahvast täis, neid sumises koridoris ja trepilgi. Kui tore mees oli Hundi Oskar, ohiti; vastutulelik, tagasihoidlik, sõbralik. Ei tülitanud kedagi, ei kakelnud, ei märatsenud. Miks küll just heade inimeste saatus nõnda kurb on...

Pidime protokollide jaoks jutustama kõik, mida Oskarist teame. Palju seda just polnud.

Jahimeestel on nõrkus spetsialiseerumiseks: üks on väsimatu jänesehaakide lahtiharutaja, teine tunneb rõõmu rebase peibutamisest, kolmas ei muuda rännu-

suunda enne, kui satub nugise pehmetele käpajälgedele.

Oskar Liigand jälitas hunte: nii kui kriimsilmad silmapiirile ilmusid, oli Oskar esimesel vabal tunnil linnast kadunud. Kuigi hallivatimehed polnud talle küünemusta võrragi kurja teinud. Ehk kui, siis ainult kaudselt. Kui Oskarit hundihaigus tabas — see oli väga ammu —, jättis naine ta varsti maha. Ütles: ela huntidega. Enne neid päevi oli Oskar kõva viinamees. Purjuspäi muutus vaikne mees tormakaks, lärmas, karjus ja kippus kaklema. Ent see oli naise meelest hoopis rohkem normaalse inimese moodi kui püssiga päevadeks ja öödeks metsa kadumine.

Metsavalvureist oli Oskaril korrespondentide võrk, kelle informatsiooni järgi ta võsavillemite liikumistest ja kogunemistest skeeme joonistas. Nagu lahingustaabis. Ta kostitas kriimsilmi koerte korjustesse topitud mürgiga, valvas murtud mullikate ja lammaste juures, hiilis kevadel rabaveerseis tihnikuis, kus kiskjad pesitseda armastasid. Ta ulgus nagu hunt, määgis nagu lammas ja karjus nagu paeltes siplev jänes.

Rahvasuu ülendas Liigandi Hundi Oskariks siis, kui ta viienda täkke oma püssikabasse lõikas.

Eraelus, see tähendab töö ja tuttavate keskel, oli ta tagasihoidlik ja jutukasin. Ühel korral sattusin koos temaga õpilaste keskele. Kütt alustas visalt, kobades ja kokutades, aga pikkamisi rääkis end soojaks ja siis kuulsin põneva ning ühtlasi teaduslikult täpse loengu hundi arengust, füsioloogiast, anatoomiast, areaalist, eluviiside iseärasustest.

Täketest püssikaelal ta vaikis.

Huntide peopäevad meie metsades lõppesid, kadusid lipukesed Oskari kaardilt ja me nagu unustasime kuulsa küti, sest jänese- või põdrajahile ta ei tulnud.

Nüüd oli mul varuks põnev uudis, kuid polnud, kellele seda edasi jutustada.

Paks mees, kes elas Oskariga ühe koridori peal, korjas majaelanikelt raha leinakuulutuse avaldamiseks. Kas pole liiga vara? küsisin. Kui läheksime kõik üheskoos kadunut otsima...?

«Kust kohalt?» kergitas paksuke tihedaid kulme. «Metsa on põhjas ja lõunas, idas ja läänes, kes jõuaks

iga pöösaalust läbi nuhkida. Ei-ei, lootusetu ettevõte... Muidugi on kahju, et inimene niiviisi... hm... mulda sängitamata jääb...»

Kaheteistkümnendal päeval ilmus ajalehes kuulutus: «Mälestame ootamatult lahkunud head ja unustamatut naabrit Oskar Liigandit. Kustumata leinas majaelanikud.»

Lõikasin kuulutuse välja ja pistsin oma jahilubade vahele.

Siiani tundus askeldamine Hundi Oskari ümber mulle naljana. Hundid olid rajoonis jahimeestele taas väljakutse heitnud. Murtud vasika ja kahe kadunud koera näol. Kevadel hundid harva rändavad, tõenäoliselt kasvatasid kriimsilmad siinmail oma röövlipesakonna üles. See oligi see tähtis teade, mis mind Oskari ukse taha tõi. Ta võis seda aga juba enne mind kuulda. Ent päevi oli liiga palju möödunud, versioonid õnnetusest või koguni pesakonda kaitsva emahundi õnnestunud hüppest muutusid oletustest ähvardavaks tõenäosuseks.

Võtsin kaardi appi. Märkisin sellele punktid, kust oli teateid huntide liikumisest või värsketest kuritöödest. Võsavillemid pesa lähedalt ei murra... Minu lipukesed joonistasid poolringi, mille raadiused jooksid kokku metsadetaguse Hiienurme piirkonnas. Varemail aastail hundid seal kunagi ei pesitsenud, ent paik oli väärt, et talle päev või kaks ohverdada.

Hiienurmel on kurjaendeline kuulsus. Esimese maailmasõja ajal elanud siin vangilaagreist ärakaranud sunnitöölised ja kaugel ringiratast ei tundnud teekäijad end julgeina. Teise suure sõja ajal käis omakaitsemeeste ahelik siit Saksa sõjaväest kõrvalehoidjaid kammimas, hiljem aga, juba rahu ajal, tärisesid Hiienurmel automaadid — metsavennad kaitsesid end vihasemalt kui hundid. Mets on armuline, ta pakub varju ja kaitset igaühele...

Ennemuiste kollitanud aga emad sõnakuulmatuid lapsi Hiienurme muruhaldjate ja näkkidega. See oli siis, kui inimesed olid nii vaesed, et isegi need heinamaatükid, kuhu leivakottide ja hapupiimalässidega nädalaks paigale sõideti, vikatiga paljaks kooriti.

Kuigi nimeks Hiie, ei kasva siin ühtki tamme, küll aga noor imeilus kaasik, mis udusel varahommikul oma

valgete tüvede ja helerohelise lehekuuega tõepoolest hõljuvaid haldjaid meenutab. Kõigist kõrgemale sirutab oma latva üksik tihedaoksaline kuusk, mille juurikate vahelt keerleb sõmerliivast välja selge ja jaheda veega allikas. Väike ja veevaene, aga paljuks siis näkineiul elamiseks tarvis on?

Astusin ettevaatlikult, kahju oli tallata õite värvipillerkaart, mis siin sügishalladeni välja kestab, sest Hiies ei tärise ammu enam niidumasin ega jookse kiini veistekarjad.

Vana küün oli veel rohkem uurakile vajunud kui mullu, kui viimati siin käisin. Tulease oli värske, mitte tunamullune nagu see, millel rebane oma sitikat küpsetas. Rohi oli tallatud, küüni seinapalkide ristnurkade vahel rippus vikat...

Jooksin ukseavani. Heinalademel põõnas mees, kõhnad põlved püsti.

«Hei, Oskar, sa igavene siidivend!» lajatasin kepiga vastu uksepiita.

Oskar vupsas püsti, nagu oleks herilane teda torganud. Vehkis kätega ja pungitas põski ning silmi, nagu püüaks kuuma kartulit alla neelata. Mina aga üürgasin nagu jahipasun:

«Siin sa siis suvitad, häbematu päevavaras! Millisel turul sa oma südametunnistuse maha parseldasid, ah?»

«Pea lõuad!» sisistas Oskar ja lähenes mulle nõnda ähvardava hoiaku ja ilmega, et küüniväravalt sammu tagasi põrkasin. «Surnuid tulid äratama, või mis? Kui sa veel piiksatad, teen sust kotlette, sa... sa siiami eesel.»

Taganesin veelgi. Kas tõelisus on hoopis hirmsam kõikidest oletustest ja Oskar on aru kaotanud? Nii tugevaid sõnu polnud ma tema suust varem kuulnud... Ent äkki toimus Oskaris muudatus, vihaleek silmades kustus, rusikas käed lõdvenesid, mees justkui langes kokku ja pomises:

«Kisa pealegi, nüüd on juba nagunii ükskõik...»

Peagi taipasin, et olen tõepoolest siiami eesel — rikkusin Oskari hundijahi. Kriimsilm on tähelepanelik ja umbusklik ning, haistes ohtu, jätab koos kutsikatega pesa maha. Oskar arvestas, et inimese ilmumine Hiienurmele ei jää kiskjatel märkamata ja maskeeris end

rahumeelseks töömeheks: niitis hommikuti heina, toksis hagu raiuda, ümises lauluviisi ja keetis lõkkel teevett. Esimestel öödel jäi ümberringi kõik vaikseks — võsavillemid olid valvel. Siis nad nähtavasti harjusid, et Hiiel elab inimene, ja öösiti lõhestas metsavaikust kiskjate võigas ja samal ajal nukker ulgumine. Nende öiste häälte abil määras Oskar kiskjate liikumisteed ja neid mõttes pikendades jõudis radade ristumiskohani. Seal peaks olema pesapaik.

«Homme varahommikul tahtsin otsimist alustada. Tunnen siinset metsa, aiman, millises tihnikus nad elavad. Täna öösel on oodata paksu kastet, selles on huntide jäljed hästi näha. Ka sellest oleks abi olnud.»

Oskar ei süüdistanud mind, kuid mõistsin ta muret: uue, liiati veel kärarikka inimese ilmumine kohutab hundid põgenema. Kutsikad on kindlasti juba nõnda suured, et vudivad omal jalal joosta, emahundil pole tarvis neid suus kanda.

Ulatasin Oskarile väljalõigatud ajalehekuulutuse. Ta luges, pööras ringi, luges uuesti.

«Mis rumal nali see on?»

«Inimesed on sinu pärast mures.»

«Ooh!» heitis Oskar uskumatult käega. «Kas tuled kaasa?»

«Muidugi.»

Võisime loota vaid kiirusele: tegutseda tuleb kohe, et emahundist ette jõuda. Me ei püüdnudki hiilida ega arvestanud tuule suunda, parem, kui vanad hundid meid kuulevad ja pesast eemale hoiavad. Nüüd neid enam mingi kavalusega ligi ei meelita.

Ragistasime tihnikuis, sompasime lodustikes, torkisime oradega iga juurikaalust. Olin juba lootust kaotamas, kui Oskar mind hüüdis.

Hundid olid koopaks valinud — kokkuvarisenud maaaluse punkri! Tirisime välja kuus kutsikat, mõlkis kiivri, pehkinud sääriku. Ärajäratud kitse- ja lambaluude hulgas lebas pleekunud, kohati rohelise samblaga kaetud konte...

Oskar hiivas koti turtsuvate kutsikatega õlale, ja kuigi olime väsinud, marssisime kordagi puhkamata otse Hiienurme röötsakil heinaküünini.

Sääreväristaja põrin lõi kahekordse maja kihama. Surnust ärganu kätt ei suruta ju igapäev. Kõhukas mees pahandas:

«Näete nüüd, ütlesin kohe, et mis te ometi kiirustate. Niisugune mees nagu Hundi Oskar ei kao.»

Riik maksis preemia, kolhoos kinkis rasvase lamba ja Oskar lõikas püssikabale kuus väikest täket.

UUSAASTAPRAAD

Talv oli varane, pakasekäre ja lumerohke. Kõhumure ajas metssead laanest välja, nad luusisid mööda põlde ja ei peljanud öörahus tukkuvaid hooneidki, kui kartulikuhja haistsid. Mehele on kivikõvaks külmunud mullakatte raudkangiga lahtiraiumine raskeks jõuprooviks, metssiga aga avab selle oma pehme kärsaga niisama kergelt, nagu laps purustab munakoore. Nad puistasid pahupidi ka Noonu metsniku Valdek Laasiku kuhja. Ühel ööl, teisel, kuni metsavalvuri kannatus katkes ja ta küttidele SOS-kutse saatis.

Oli aasta viimane päev, seepärast leidus nii kippujaid kui kõhklejaid.

«Saatuse vits ise nuhtleb metsnikku, ei maksa vahele segada,» ässitas Oru Sass, kolhoosi traktorist. Tema koer murdis paari aasta eest kitse, mille eest metsnik Sassile kui peremehele protokolli koostas. Kohus mõistis Aleksander Orult riigi kulude katteks 300 rubla kahjutasu. Ei maksa, tõrkus Sass, mis õigus see on, et inimene peab rumala looma tegude eest vastutama. Summa peeti jupphaaval palgast kinni ja säärast piinarikast aadrilaskmist ei suutnud Sass unustada. «Hullule hullu palk.»

Laasikut tõepoolest hüüti Metsa Hulluks. See mees ei heida ka lihasele isale armu, kui ta keelatud kohast kas või jõulukuuse raiub, öeldi. Jahil oli metsnikuga aga hea käia, sest ta tundis metsa nagu mõni mees oma viljapuuaeda. Samuti ka loomade käiguteid ja magamiskohti. Nüüd ta kinnitas: too peletis ei viitsinud kaugele minna, vaid seedib kõhutäit toataguses kuusikus. Keegi ei kahelnud, et nõnda ka on. See tõotas kerget saaki ja

otsustasime: käime ära. Teeme ühe aju, kui läbi lipsab, jälitama ei hakka. Lõunaks jõuame koju tagasi, olgu siis saagiga või ilma.

Ka Oru Sass ei raatsinud maha jääda.

Kartulikuhi kükitas metsniku lauda taga, mitte kaugemal kui viiskümmend sammu. Tondid seisid piki põlluveert valves, kuid öine külaline oli nendega nähtavasti juba sõbramehe vahekorra jalule seadnud. Ta oli kuhja nagu buldooseriga põiki pooleks lükanud. Vähe sellest, et kõhu täis parkis, ta tallas mugulad pori, lume ja põhuga segi. Ühesõnaga tegi tööd, mille kohta öeldakse: siga ka ei söö.

Sellel seal oli rebase kavalus ja hundi julgus. Kuulas niikaua laialilükatud sipelgapesas, kuni ajajad päris lähedale jõudsid, lipsas siis noore kuusiku varjus nende vahelt läbi ja püüdis viimase küti, Lõuka Eedi selja tagant üle sihi lipata.

Põmm ja trahh! kaikus metsas. Eedi oli kõhetu ja venivillemi toimega mees, sõnadki tulid suust pooleks «eee . . . ee . . . eee-dega», kuid püss tõusis tal palge nagu ilvese käpalöök. Vagu, mida mööda siga põgenes, palistasid helepunased pritsmed. Meeste närv ütles üles. Nii palju verd kaotanud loom on siinsamas, vaat kohe järgmise põõsa taga külili, kinnitasid nad üksteise uhal ja kogu meeskonna kogunemist ootamata tõttasid saaki ära tooma. Kõige ees Lõuka Eedi, nagu ei vaevakski teda maohaavad.

Punaste pritsmetega palistatud rada ühendas põõsast põõsaga, metsatukka metsatukaga. Mida kaugemale jõuti, seda vähemaks verejäljed jäid ja jälitajate rivi hakkas jupphaaval pudenema: osa mehi väsis ja pöördus tagasi.

Tulisemalt kõigist rühkis sea kannul Metsa Hull ise. Ta polnud noor mees ja salaküti poolt selga tulistatud haavlilaeng tuletas pingutuste puhul end justkui valusate noapistetega meelde. Ainsana meist olid tal all omatehtud lühikesed ja laiad suusad. Lagedal oli neist abi, tihnikus muutusid nad aga rohkem ristiks kui rõõmuks. Ent just kõige pimedamaid padrikuid põgenik kogu aeg otsis.

Metsnik ootas meid kvartalipostile toetudes, lambanahkse jopiku hõlmad lahti, müts kuklas.

Tihnik ragises, nagu läheneks põdrakari, ja sihile jõudis Oru Sass, traktorist, kellele esimees ei julgenud väikest «sipelgat» anda — äkki vajub masin mehe all laiali. Üleni lumine, vunts ja kulmud härmas, istus ta sõna lausumata kännule ja kiskus vildi jalast. Enne ühe, siis teise. Et neist lund välja saputada.

Ta polnud lumerookimist lõpetanud, kui tema rada mööda lipsas välja Lõuka Eedi.

«Eee... ee... eee, kas saite kätte?»

«Õpi enne laskma, kui metsa tuled,» turtsatas Sass. «Jaht pole teesillutamine.»

See oli vihje Lõuka ametile. Mehed, kes kitsastel päevadel kolhoosi leivast lahti ütlesid, on ammu kolhoosi rüppe tagasi pöördunud, ainult Eedi ütleb: ei tule... eee... põhjusmõtte pärast ei tule. Nöögati teda mis nöögati, ent mees ütles jonnaka järjekindlusega — põhjusmõtteliselt.

Ootasime. Eedi murdis püssi lahti ja puhus torudest lumepilved välja. Metsnik nööpis hõlmad kinni. Sass vandus nagu alati: sigaretipakk oli paksult lund täis.

Rohkem mehi sihile ei ilmunud. Olime neljakesi searajale jäänud. See oli mõistlik, et kõik mehed end hangedes sompimisega ei tapnud ja tagasi pöördusid. Neljast aitab, neli on just paras. Kuid need neli polnud mehed, keda oleksin ühiseks metsateekonnaks valinud. Liiati teekonnaks, mis polnud päris ohutu...

«On aeg aru pidada,» ütlesin. «Verejooks on väheseks jäänud, võib-olla on tal ainult lihahaav. Kas pole targem tagasi minna?»

«Ma ütlesin kohe, et las siga möllutab,» oli Sass nõus. «Vana-aasta õhtul... nagu äraeksinud näärivanad. Ei me näe ta kõverat sabaotsagi.»

«Võite kõik koju minna,» kähvas metsnik veidi tigedalt, «mina raipeküti tiitlit kanda ei taha.»

«Maha jääb ta niikuinii,» kinnitas Eedi nõnda ägedalt, et unustas eee'tamisegi. «Kohe esimese paugu sai nagu malgaga vastu külge.»

«Malgatasid jah seale otsekäigu sisse,» naeris Sass.

«Eks seajaht... eee-eee-eeee... on mõnegi mehe vedelaks võtnud. Vantsi aga koju tagasi, kes sind kinni hoiab.»

«Kurat, et sul oleks, mille üle maanteid pidi praalida.»

«No nüüd leidsite paraja koha, kus arveid klaarida,» põlastas metsnik.

«Eks arvedki taha klaarimist,» pöördus Sass kähku metsniku poole. «Metsasaks on mulle 300 rublakest võlgu, ma pole unustanud.»

«Susi teid söögu!» lükkas Laasik kummikute ninad nahksidemeisse. «Tehke mis tahate, mina lähen.»

Saata mehed tagasi? Lähevad veel kahekesi purelema...

«Meie jaht,» ütlesin, «meie peame ka jälitama. Liigume kahekaupa, püüame siga mõnes tihnikus sisse haarata.»

Sass ja Eedi said minust nõnda aru, et määrasin nad paari.

«Hakka aga ees roomama, kaua ma sulle lumesahaks olen,» käsutas Sass.

Sompsisin metsnikule suusajälgi pidi järele. Mingi mure, või ootus, või tusk keerutas minus rahutust üles. Olin jahi juhataja, seega kõiges, mis metsas juhtus, mitte ainult kaasosaline, vaid ka vastutaja. Haavatud sea jälitamine on ohtlik, liiati et meie ees põgenes jälgede järgi otsustades vana ja väga suur kult. Sügavas lumes on raskelt riideisse topitud mehed kohmakad, külmast kohmas kätega pole kuigi täpset tulistamist loota. Võib juhtuda, et pannakse proovile meeste julgus ja abivalmidus. Kas tänane grupp kannatab säärase kullaproovi välja?

Püüdsin enda üle naerda. Sea leiame tõenäoliselt kusagilt kuuse alt koolnuna. Kõik on vanad, poisikesest peale püssi, metsa ja loomadega harjunud jahimehed. Paljugi, mis must kass meeste vahelt läbi jooksis, meie ei ela õnneks vendeta maal...

See oli nõrgavõitu lohutus. Aleksander Oru ja Eduard Lõuka must kass elas juba veerandsada aastat. Neljakümnenda maareformiga mõõdeti Sassile Eduard Lõuka talust uusmaakrunt ja anti laudast lehm. Sakslaste ajal pandi Sass selle eest istuma. Sõja lõpp pillutas rahvast laiali, ka Sass ja Eedi kohtusid alles mitu aastat hiljem.

«Aah, sõbrake,» rõõmustas Sass. «Sina, kurat, lasid mulle prilli ninasse pista.»

«Eee-ee-eee... ma ei öelnud muud, kui et said mu krundi küljest maad ja lehma. Seda nad teadsid ilma minutagi, ma ei tea, mis nad minu sõnadest protokolli pistsid. Halba sõna nad sinu kohta minu suust ei kuulnud.»

«Tean. Kui oleksid mu peale valetanud, taoksin su siinsamas laiaks kui lutika. Mina su käest midagi vägisi ära ei kiskunud, seaduse järgi anti. Mille eest ma kolm aastat trelle vahtisin? Läki.»

«Kuhu?»

«Nüüd on sinu kord. Ära karda, tõrvama ma sind ei hakka, räägin vaid, mis oli.»

Viis Eedi miilitsasse. Eduard Lõugas saadeti Siberisse. Kui tagasi tuli, oli kodu tühi — naine ei uskunud, et põdur mees veerandsada aastat üle elab, ja läks noorema juurde.

Sass ütles:

«Nüüd oleme tasa, ah?»

«Eee-eee... ei ole.»

«Kurat, tahad kakelda või?»

«Kakelda ei taha, sa oled minust tugevam.»

«Leppida ka ei taha.»

«Ei taha.»

Kõik teadsid, et Sass ja Eedi on vihamehed. Kui kleenuke Eedi poleks viimasel silmapilgul kõrvale tõmbunud, oleksid nad mõnelgi korral kärinal kokku läinud. Jahisektsioon oli vist ainus koht, kus nad teineteise lähedust välja kannatasid. Muidu me poleks neid endi hulka lasknud. Jaht oli aga mõlemal veres. Tugevamini kui miski muu.

Pauk katkestas mu mõttelõnga. Lühike paus ja veel kord — põmm. Jalad hakkasid iseendast kiiremini liikuma. Ometi kord jõudsime järele, nüüd on kult kindlasti siruli.

Mehed ootasid mind Rädismäe metsaoja kaldal. Siin, mäe jalamil, oli see vaikne ja rahulik ojake end kõrgete kallastega kuristiku põhja uuristanud. Siga oli orgu laskunud, küllap otsis keelekastet. Sass nägi teda esimesena, mõtles: sellest kaldast sa, kärssnina, enam elusana üles ei roni.

Ronis! Ja kuidas veel. Sass tulistas dubleega, üks kuul lõikas sea turjalt tüki pekki koos harjastega maha,

teine vihises ilmsesti mööda. Valu ja hirm mitmekordistasid looma jõudu ja ta kadus nagu lund üleskeerutav rakett Rädismäe noorde männikusse.

«Eee-eee-ee... käpard!» pomises Eedi.

«Mis sina passisid?»

«Ma ei jõudnud sulle järele... pistsid nagu põder jooksma.»

«Ütle parem, et püksid sõelusid püüli...»

«Puhkame,» ütles metsnik. «Jõgi on lähedal, veest ta küll läbi sumama ei hakka.»

Iga jahimees teab, kui lühike on metsas päev. Alles alustasime, aga juba hakkas päike oma madalat kaart lõpetama. Lõunaks lubasime kodus olla, igaüht ootab sada toimetust... Nconu metsnikuni aga, kust jaht algas, on sea kiira-kääralist rada mööda viis-kuus kilomeetrit. Palja maaga oleks tunni teekond, aga nüüd me valges enam metsast välja ei jõua. Isegi siis mitte, kui kohe ümber pöörduksime...

«Valdek,» meenus mulle äkki üks tunamullune lugu, «kas see polnud samuti vana-aasta õhtu, kui siga sind uputada tahtis?»

«Oli küll...»

Juhtus see nõnda.

Metsnik Laasik sattus metsseale, kes oli kärestikulist jõge ületades jääauku vajunud. Kohutatud loom seisis paigal ja oleks tõenäoliselt hukkunud. Nii nagu paljud sookaaslased varem sellessamas jões. Metsa Hull pani püssi puu najale ja hakkas kaikaga kaldaäärset jääd puruks taguma. Kas oli sellest abi või ületas inimese lähedusest kohutatud siga oma jõupiirid, ta rüseles jääst välja ja — metsnikule kallale.

Rünnak oli ootamatu, vahemaa väike. Siga paiskas Laasiku lumme, hekseldades teda oma kihvadega. Vattkuue varrukas kärises nagu marliriba. Läbi pükste tungis kihvamõõk reielihasesse ja mees tundis, kuidas veri jalga mööda alla nõrgus. Ta tapab mu, mõtles metsnik... Siis meenus jõgi, mees rullis end kaldast alla ja sulpsas vette.

Ka tookord oli käreda pakasega talv. Neelukohas kandis vesi metsnikku edasi ja sikutas justkui jalust, et ohvrit jää alla tõmmata. Mees klammerdus jääserva külge ja manas kaldal tammuvat siga: hakka ometi mi-

nema, lojus, kao juba, sa viimasest kõige viimasem peletis!

«Vannist» tulnud peletist piinas külm, võib-olla ka lihtsalt tüdines tunnimehe ametist, igatahes sörkis ta lõpuks metsa. Laasik roomas kaldale ja sompas läbi lume koju.

Jalahaav oli sügav ja ohtlik, selle ravimisele kulus haiglas ligi kolm kuud.

Sel talvel jäid kärssninad ilma kartuleist, mida Metsa Hull neile igal aastal Rädismäele vedas.

Küllap see talvine suplus Valdekule täna juba varemgi meenus, küllap ta muretses naise pärast, kes ammu akna all seisab ja pikisilmi meest ootab . . .

Vaikides rühkisime edasi.

Ütleks ükskõik kellele meist: mine otsejoones läbi metsa ja lume Noonult jõeni, ta peaks ütlejat põrunuks. Nüüd olime selle tee kiira-kääratades läbi käinud. Mis jõud meid, väsinud mehi, edasi viis? Mõnele kilole lihale, mis meid jagamisel ootas, keegi ei mõelnudki: päev läbi haavatuna põgenenud vana kuldi lihale pöörab koergi selja. Hasart? Jonn? Kohusetunne? Ainult inimesele omane tahe lõpetada, mis on alustatud? Lõpetada võidukalt.

Metsad jõe kõrgetel kallastel olid juba esimesse hämarusevinesse mähitud — vana aasta viimane päev kustutas oma tulesid.

Jõgi oli ainult kohati jääs, see põrguline leiab ülekäigukoha ja põrutab tsemendivabrikuni välja.

Ent ka põgenikul oli võhm otsas: jõelähedasest metsatukast jäljerida enam edasi ei läinud.

«Võtke poolkaares kohad sisse, ma hirmutan ta liikvele,» sosistas metsnik.

Vaevalt jõudis ta puude vahele kaduda, kui siga välja tormas. Seekord tulistas Oru Sass. Haavatud metsloom kannatab palju, kult komistas korraks ja sööstis siis otse Sassi poole. Vahemaa oli lühike, uuesti püssi laadida mees ei jõudnud . . .

Õnneks seisis Eedi laskekaugusel, tema kuul niitis ründaja maha.

Nad seisid teine teisel pool siga, kaks vihameest. Hetkeks ristusid nende pilgud.

Jaht oli lõppenud. Kuid saak oli alles metsas, kau-

gel kõikidest teedest. Sidusime metsniku suusad kokku, uppisime trofee «kelgule» ja rakendasime iseend veoloomadeks ette. Samm-sammult sumasime piki jõge küla poole. Olime väsinud, olime märjad, olime kokku langemas.

Keegi ei langenud kokku. Visati naljagi, kuid naerul puudus kõla. Saak jäi esimesse majja, mille juurde jõudsime. Hoiule.

Tõmbasime hinge. Noogutasime siis julgustavalt üksteisele ja hakkasime astuma. Metsa Hullu maja poole, kus meid auto ootas.

Jahimehe tagasitee on alati pikk. Seekord tundus, et ta on lõputu, Noonu metsniku maja kogu aeg nagu põgenes meie eest.

Kui koju jõudsime, oli sügav öö.

Tunni aja pärast kuulutas paukude ragin uue aasta algust.

ÜKS SUVINE LUGU

Sellest pole palju aega möödunud — kolm, ei siiski — juba neli aastat. Praegu olen neljakümnene, arvake maha neli ja saate mehe, kellele naised on veel mõnigi kord tähtsamad kui hea lõunasöök. Nad pole kaotanud uudishimu ja neil on küllalt julgust, et kas või abieluga riskida. On selle põhjuseks tüdimus voodite vahetamisest või pöörab ürgne elujätkamise instinkt teist külge, jäägu psühholoogide lahendada.

Minu sissejuhatusest olete juba kindlasti õieti järeldanud, et olin lõksu langenud.

Tagantjärele oleme alati ülitargad ja sorteerime kõik inimesed headeks ja kurjadeks ning kipume halastamatult kohut mõistma. Praegu näen ka mina Aime karakteris mõnesuguseidki inimlikke nõrkusi ja puudujääke, kuid tookord polnud ma kuigi erapooletu otsustaja.

Muidugi oli ta kena. Isegi rohkem kui kena. Kasvult, välimuselt, kehavormidelt nimetaksin teda keskmiseks iluideaaliks. See tähendab, et ükski detail ei rikkunud ansamblit. Kõik oli oma kohal ja kõik oli ahvatlev. Aime vooruseks oli, et ta riietuse ja kosmeetikaga tervikut ei lõhkunud. Kunst, mille vastu paljud naised patustavad. Iseloomus oli tal palju elavhõbedat. Vaimustus kergesti, et niisama kähku ja ootamatult jahtuda. Minu silmis avaldus selles Aime omapära, tema omalaadne kütkestavus. Laste ja naiste püsimatuse, kiire ühelt elamuselt teisele hüplemise loeme ju võluvaks vallatuseks, ah-kui-toredaks kelmikuseks.

Ei salga: olin armunud. Mulle tundus, et seekord jäädavalt ja lõplikult. Meie lähenemine oli keeruline nagu romaanis. Aime laskis mul kaua enda järel joosta ja piinelda. See polnud teadlik hinna kõrgeksajamise taktika. Aime mängis, sest ta loomus nõudis

mängu. Ja küllap seepärastki, et ta päris selgesti isegi ei teadnud, keda armastas.

Meie vahekorrale seadusliku vormi andmisest ei taht-nud Aime kaua kuuldagi. Lõpuks tunnistas, et see on võimatu — ta oli juba abielus.

Aime ülestunnistus ei rabanud mind, aimasin seda ammu. Nõudsin vaid, et ta otsekohe lahutusprotsessi alustaks.

«Ta ei ole nõus. Kirjutasin mitu kirja, ent ta vaikib ülbelt. See on nii tema moodi.»

Mühkamilt, nagu Aime mees, polnud midagi mõist-likumat oodata. Ta oli kuskil Lullikatku pärapõrgus metsavahiks. Tollest pärapõrgust oli mul Aime juttude järgi üsna vastuoluline pilt. Kord oli see mudamülgaste tagune kolgas, kus pinisevad verejanulised sääsed ja krooksuvad vastikult libedad konnad, kord aga lausa muinasjutumaa, kus lakkamatult õitsevad lilled, keps-levad metskitsed ja laulavad linnukoorid. Vähem kir-jud polnud Aime meenutused metsavahist, kuid neid ma kuulama ei jäänud.

Ilma metsavahi nõusolekuta lahutustaotlus esitada? See tähendaks tohutult pikki väljakutsumiste ja lepita-miste manöövreid ning tõenäoliselt annaks tulemuseks kohtu lahke soovituse: olge head lapsed, proovige veel, ehk lepite ära.

Ma ei armasta kõhklemist ja targutamist ning otsus-tasin: käin ise Lullikatkul. Küll ma talt nõusoleku välja pigistan. Või kavaldan. Kogemused mul ju ei puudu-nud. Olin mõnegi duelli rafineeritult kavala vastasega võitnud, lihtsameelse metsakaru jaoks leian kindlasti sobiva relva. Või võtme. Nii, kuidas olukord nõuab. Mõned manipulatsioonid eneseohverdamise õilsusest, pisut paatost kangelaslikkusest, mille kaunimaks õieks on loobumine, ja ta annab Aimele õnnistuse kaasa.

Olen linlane. Mitte urbanisatsioonilainest kivitäna-vaile kantud maamees, vaid põline. Juba mu vanaisal oli Koplis väike majahütt. Mu otsene kontakt maaga piirdus suvituskuu turismimatkadega, mis aga viimasel ajal mind kodurandadelt järjest kaugemale viisid. Hea-tahtliku muigega kuulasin looduseprohvetite jutlusi. Ilusatest jõgedest, puhtast õhust ja närvide pinget lõd-vestavaist metsadest. Tundsin neist mõnda, nad olid

läbi ja lõhki linlased, kes oma kõikide mugavustega korteri kaitseks olid valmis kas või vanakurja endaga heitlusse astuma. Inimese eluiga võib ju maal pikem olla, ent pigem ohverdan viis aastat, kui lepin nürimeelse töörühmamise, halli paigaltammumise, vaimselt vaese vegeteerimisega. Nii üht kui teist kohtab muidugi ka linnas, ent siin retušeerib elu kõrglaine nad siledaks. Lisaks veel pori, pimedus, üksildus... prrr!

Pole üleliigne meenutada, et just tol ajal hakkasid mu pingutused advokaadina vilja kandma. Kes soovib, võib seda karjerismiks nimetada, kuid mulle meeldis edu, kindlustatus, kuulsus. Töötasin viie mehe eest. Klientuur paisus, esinemised ajakirjanduses ja eetris leidsid tunnustavat vastukaja, mitmes ühingus valiti mind juhtivale kohale. Ma polnud null, polnud tühjalt veerev ratas. Minuga arvestati. Minuta oleks tekkinud seisakuid ja häireid ühiskonna suures masinavärgis. Veel mõned aastad ja ma... Igaühel on oma unistused, oma eesmärk ja minu omi polnud põhjust liiga tagasihoidlikeks pidada.

Kõnelesin, kirjutasin, organiseerisin, vaidlesin, ja kuigi kärpisin uneaega, olin alalises ajahädas. Isegi Aimega kohtumised pidin kellaaja järgi reguleerima. Magasin halvasti. Sõin isutult, tihtilugu püstijalu, ajaleht, loengu konspekt või kohtutoimik näpus. Juhtus, et karjusin kliendi peale. Mõnel korral märkasin hoiatavat signaali — mu vasak suunurk tõmbles.

Uskusin, et abielu, naise hellitus, kodune hubasus ja rahu aitavad tasakaalu säilitada. Seepärast kiirustasin. Kui ühel päeval kohtunik haigestus ja protsess edasi lükati, kalkuleerisin: televisioonis pean esinema kell kaheksa, kaks tundi Lullikatkule (suure tagavaraga, sest ma olen hasartne kihutaja), kaks tundi metsavahi masseerimist, kaks tagasi, ei mingit kahtlust — jõuan. Hüppasin autosse ja sõitsin õigusnõuandlasse, kus Aime oli masinakirjutajaks. Ta ninake tõmbus kohkumisest valgeks, kui mu kavatsusest kuulis.

«Ära mine, ta tapab su.»

«Armukadedusest tapetakse tänapäeval harva. Pole moes.»

«Sa ei tunne teda. Mina elasin temaga kolm aastat. Mitmel korral ütles ta: kui sa mind petad, tapan nii

sinu kui tema. Ta teeb alati, mida lubab. See on ju kohutav, eks ole?»

«Pigem loetakse seda vooruseks.»

«Inimese tapmist? Ah, sa ei mõelnud nõnda, ma olen peast päris segi. Kardan sinu pärast. Kui inimene on kõik oma elupäevad enda ümber ainult loomi ja puid näinud, muutub ta ka ise metslaseks.»

Sellega olin päri. Kuigi uskusin, et Aime liialdab. Peaaegu oleksin küsinud: kui ta nõnda hirmus inimene on, miks sa temaga siis elasid? Ent ma ei tahtnud Aimet erutada. Rahustasin teda, et ma oskan ennast kaitsta, — noores eas loodeti minust tublit täiendust nahkkindameestele. Lõppude lõpuks võin pimesikku mängida. Ütlen metsavahile, et olen ainult kliendi poolt saadetud advokaat. Seega vahelttalitaja, võõras inimene.

«Kui leidlik sa oled! Ole ainult ettevaatlik, väga ettevaatlik... Olen kindel, et ta kihutab su ukse pealt tagasi. Ah, see on nõnda hirmus... parem, kui sa ei lähe. Ehk kui sa väga tahad, siis tulen sinuga kaasa. Saagu mis saab.»

Ainult hull ja armunu võivad säärasele ideele tulla. Mind liigutas Aime mure, kui ta aga kangekaelselt oma välkidee küljes rippus, ütlesin, et aega on palju kaduma läinud, ma parem täna ei sõidagi...

See oli sõjakavalus: sealtsamast võtsin kursi Lullikatkule.

Et kaotatud aega tagasi võita, surusin, nagu autojuhid ütlevad, piibu põhja. Asfaltmagistraalil hüppasid kilomeetripostid vilks ja vilks mööda, kui kruusateele pöördusin, olin sunnitud kiirust vähendama. Mõnel korral teed pärinud, seisin lõpuks viida ees, mis sihtis otse metsa ja teatas: Lullikatku — 8 kilomeetrit. Siit nihkusin edasi kilpkonna tempos, nii käänuline ja rooplik oli tee. Auk järgnes augule, neis varitsesid puuroikad ja kivikägerikud. Paaris kohas sõitsin üle ärakulutatud okstelademe, siin olid autojuhid kevadise pori ajal kurja vaeva näinud.

Kahel pool seisid justkui auvalves tumedad kuused, millede vahelt päike heitis teele heledaid laike ja vööte. Mind piinas kiusatus peatuda ja jalutama minna. Kuusikus on kindlasti varjuline ja jahe, sammud surevad samblas ja jänesekapsas. Kas jänesekapsas õitseb

praegu? Oksad on nõnda tihedasti üksteises kinni, nagu hoiaksid puud vihmavarju maa kohal, võib-olla kasvavad selles igaveses hämaruses ainult kibuvitsad ja vuristavad nahkhiired... Kui metsavaht praegu mu mõtisklusi kuuleks, naeraks ta end vist kõveraks. Kui aega üle jääb, lähen tagasiteel metsa alla, jalutan ning vaatan oma silmaga kõik järele...

Suur lind, minu arvates kotkas, liugles laisalt kuuskede tagant välja, märkas autot ja tiibadega rapsides rebis end kõrgemale. Kohmakas vari libises otse auto eest läbi, nii et ratas sellest üle veeres.

Kuusik hõrenes, andes ruumi hõredavõitu männikule, mille all õitses kanarbik. Tee oli siin rasketest palgiveoautodest vähem ära lõhutud, ent mu rõõm oli enneaegne, sest äkki suunas mind vineerist lõigatud nool paremale.

Aimel oli õigus — maailma lõpp ja pärapõrgu. Lagunenud truubist hüppas lahtine kaigas kolksatades vastu autokeret. Siin oli ainult hobusega sõidetud, ja kui teraselt ka teed uurisin, ei märganud ma rohutukas varitsevat kivinukki, mis vastikult kriuksudes auto kõhu alt läbi roomas.

«Kurrat!» ühmasin tigedalt. Auto oli uus, alles eelmisel aastal ostetud. «Selle panen sulle arvesse.»

Mõtlesin muidugi metsavahti. Näis juba, et sukeldun põhjatusse laande, kui äkki lõi ees heledamaks, lipsasin mööda röötsakil lattväravast ja jõudsin väikesele lagendikule. Kahara männi ja püramiidse kuuse vahel seisis maja, mille seinte rootsi värvi punasel taustal lõikasid teravalt silma uste-akende valge ja viilulaua roheline. Heale maitsele liiga kriiskav, aga mida paremat siit oodata võis!

Tasasel murupinnal kena väikest kaart joonistades sõitsin uhkelt treppi ja jäin ootama.

«Keegi ei kiirusta härrastele vastu,» ironiseerisin endamisi. Kuna kõik jäi elutuks, kobisin autost välja, lüües ukse kõlava paugatusega kinni.

Musta-pruuni-valget kirju lontkõrv haugatas paar korda, tõi siis kuudi tagant jalgratta pooliku õhukummi ja seda hambus hoides ning saba liputades vaatas mulle igatsevalt otsa. Kehitasin õlgu: pakub ta mulle altkäemaksu või kutsub hullama?

Katsusin ust. Lukus. Lonkisin tiiru ümber maja. Akna all õitsesid räämajäänud peenral mõned püsililled, peaaegu seinani aetud kartulivaod olid umbrohtu kasvanud. Nähtavasti uut perenaist majas pole, mõtlesin kahetsusega.

Pisut kaugemal seisis puude vahel mingi madal hoone, kas laut või kuur või sara. Kahel pool ripakil väravat, millest sisse sõitsin, tähistasid küljekile vajunud postid ja mõned latijupid kunagise tara asukohta. Milleks siin küll end aiaga piirata? Ümber lagendiku kerkis ju järsu seinana kõrge mets, nii et seisin nagu kaevu põhjas.

Ja siin, selle tohutu mahajäetud kaevu põhjas elavad inimesed! Meie sajandil. Paras koht sunnitööliste jaoks. Oh maa ja linna vahe ärakadumise suuresuulised kuulutajad, elage üksainus kuu siin ja tõuske alles siis kõnepukki!

Mul jäi Lullikatku jaoks napilt tund. Kustkohalt otsida metsavahti? Imelik, et ma säärase võimalusega üldse ei arvestanud, justkui peaks ta mind ootama.

Tõin autost teki, laotasin naljakalt allapoole ripnevate okstega kase alla ja heitsin pikali.

Puude ladvad kõikusid tuules, kuid alla, kaevu põhja, ei ulatunud pisemgi õhuhoovus. Väike naljakas lind keksles kasetüvel, sibades peenikestel jalgadel kord ülespoole, kord allapoole. Tal oli lühike saba ja imeterav väike nokk, mille aeg-ajalt puukoore prakku pistis. Kaugel ja, mulle näis vähemalt nii, väga kõrgel hüüdis keegi «kroonkgh! kroonkgh!». Ümberringi siutsus nähtamatuid linnukesi, kuid need hääled justkui muutsid vaikuse veelgi sügavamaks, tajutavamaks. Ei mootorite müra, ei inimeste paljuhäälset suminat, ei paukuvaid uksi, ei midagi, mitte midagi...

Aeg oli seisma jäänud. Elu oli seisma jäänud. Kummaline rahu nagu õhkkerge linik langes minule, mähkis mu endasse ja läbi une vilksas mõte: kas see pole seesama puhkus, seesama rahu, mida nõnda sageli olen taga igatsenud?

Ärkasin kõdist ninasõõrmes. Mingi tiivuline seemneke oli sinna ära eksinud. Aevastasin ja avasin silmad.

Kasega, mille all lamasin, oli toimunud kummaline muutus. Kui uinusin, oli ta rõõmusroheline, nüüd aga

seisis sũngena ja tumedana. Ainult latv õhetas, nagu oleks puud kuningakrooniga ehitud. Kui pärast mõneminutilist silmade pilgutamist taipasin, et päike oli nõnda madalale laskunud, et metsa vari mu kasele langes, lükkasin pluusivarruka käekellalt.

Viie minuti pärast peab naeratav diktor teatama: «Lugupeetud vaatajad, nüüd vestleb teiega õigusteadlane Eero Lindlom...» Viie minuti pärast, ent mina pikutasin Lullikatkul, kahe tunni autosõidu kaugusel... Enam ei päästa mind auto, lennuk ega kosmoserakett. Kuna üliinimlikke jõude mu käsutuses pole, milleks siis erutuda?

Hakkasin taskust sigaretipakki kobama.

Kui suitsusõõmu mõnuga välja puhudes ringi vaatasin, nägin teda. Metsavahti. Ta istus ukse lähedal pakul ja urgitses noaotsaga mingi puuketta kallal. Säärane ta siis oli, selle maja peremees. Ja Aime mees. Mingi salaoda pööras end mu rinnas, küllap see oli kiivus.

Mees ei tõstnud pilku ega pööranud pead, ma ei mõista, millal ta mind nägi.

«Teil on maamehe uni, põõnate kas või augu maasse.»

Ta pani puukolaka käest ja tuli minu juurde. Kalifeepüksid polnud just nõelasilmast tulnud ja kerged sandaalid paljaste varvaste otsas olid lääpa tallatud. Avatud pluusikaelust kaunistas pahmakas tumedaid karvu ning ma mõtlesin õelalt: ja ikka veel mõni kahtleb, et inimene põlvneb ahvist. Tihedad juuksed ulatusid kaelusele, aga lõug oli hiljaaegu noaga üle käidud. Alt vaadatuna — istusin ikka veel oma tekil — näis ta suure, tugeva ja kandilisena.

«Tere, ma olen siin metsavahiks.»

Hallid silmad uurisid mind nii teraselt, et mulle meenus kooliõpiku pilt maost, kes hüpnotiseerib hiirt. «Varga peas põleb müts,» nagu üks vana kohtueesistuja armastas naljatada.

Tõusin.

«Minu nimi on Lindlom. Pidin kell kaheksa linnas tagasi olema, aga magasin nagu väike laps ema süles. Lihtsalt uskumatu. Miks te mind ei äratanud?»

«Kui inimene on väsinud, peab ta puhkama. Sõita te nagunii ei saa. Autol on hing väljas. Bensiini hais lõi mulle juba kaugelt vastu. Uurisin teie limusiini veidi

kõhu alt. Bensiinitoru on pikalt lõhki. Meil siin taevaminemise teed, küllap mõni kivi või känd teile selle vingerpussi mängis.»

Hea, et säärast uudist alles nüüd kuulsin, kui enam ka kõige suurema tormamise ja rabelemisega midagi päästa polnud. Ma ei erutunud, ei sattunud paanikasse. Tekki kokku lapates noogutasin nõusolevalt:

«Käis küll üks kolks ja krigin...»

Metsavaht läks tagasi paku juurde.

Jalutasin tiiru ümber auto ja tonksasin kontsaga kumme.

«Siinkandis ei osta bensiinitoru ka kulla eest, eks ole?»

«Kulla eest küll ei osta. Aga kolhoosi töökojas liigub igasugu torusid ja mutreid, võib-olla passib mõni ka teile. Meestel endil ka autod.»

«On töökoda kaugel?»

«Ei ole. Teed mööda kümme, aga otse läbi metsa arvata et seitse kilomeetrit. Mõõtnud keegi pole, kui ehk rebane oma sabaga.»

«Telefoni ei näi ka olevat...»

«Talveks ähvardavad sisse tõmmata. Juba viis aastat lubavad. Postidega on raskusi.» Metsavaht kummardus uuesti klotsi kohale ja pussi terava otsaga järge pidades pomises: «Seitsekümmend üks, seitsekümmend kaks...»

Uurisin ka neid aastaringe, mida ta luges. Ühel pool olid jooned nõnda kokku litsutud, et neid võis ainult hea luubiga üksteisest eraldada, vastasküljel aga olid vahed laiad ja selged.

«Sada ja viiskümmend seitse,» lõpetas metsavaht kokkuveerimise. «See oli Lullikatku kõige vanem ja toekam saar. Traktor, lohakas, sõitis pool tüve maha.»

«Oli vist vigane puu, et ainult ühte külge pidi kasvas.»

«Ju talle noorelt haiget tehti. Nad on enamasti kõik säärased. Kõik puud. Aga sest pole häda midagi, seda tihkem ja tugevam puu on. Looduses on täpipealt samuti nagu inimesega, ka teda peab pitsitama, muljuma, vahetevahel kägarasse suruma. Liiga lahe elu teeb lodevaks.»

«Ülemäära raske koorem võib murda. Või sandiks teha. Nii puu kui inimese.»

«Tõsi jah, piiri peab pidama. Vigase puu saed maha, metsikule loomale paned paugu, aga mis sa kurja inimesega teed?»

Ta vaatas mulle nõnda uurivalt otsa, et pisut ebakindlalt pomisesin:

«Inimeste jaoks on kohtud ja vanglad . . .»

«Kui on päris röövel või mõrtsukas, pistame trellide taha. Las sidib ja kahetseb. Aga kui on niisugune salauss, kes teise inimese hinge närib, ah? Ükski advokaat ei võta jutule.»

Metsavaht muigas millegipärast ja ma ütlesin kähku:

«Siin vaevalt neid salausse karta on.»

«Seda'nd küll, rohkem on tegu päris rästikute ja nastikutega. Aga päriselt ei pääse inimese eest kuhugi, poe maa alla või metsapadrikusse.»

«Mulle inimesed meeldivad.»

«Mulle ka . . . kui nad mind ei sega. Aga nagu lambakari kokku joosta — tänan väga. Kellele see meeldib, lasku käia. Aga mina tahan olla vaba. Pange mind ahelaisse ja vedage linna, andke loss elamiseks ja sulekotid magamiseks — hommepäev jooksen ära. Mulle pakuti kõrgemat kohta, paberite järgi peaks ma sinna kõlbama. Aime ajas peale, et lähme ja lähme, aga mulle hakkas vastu. Inimesed jalus ja sina inimeste jalus. Hullemini kui sipelgad. Justkui maakeral ei jätkuks enam ruumi. Tõukab mõni kalkun su kraavi või lööb sõna nagu pussi selga, katsu sa vaid talle vastu vahtimist läigatada. Kui metsas mõne salaküti kätte saan, taon ta püssitortsu puruks, põletan mõne tulise üle küüru ja asi kombes. Edaspidi hoiab eemale, äraproovitud asi.»

«Teie vabadus lõhnab omavoli järele. Aga mis siis, kui salakütt on tugevam ja põletab vastu?»

«Kes seda kardab, traavigu muidugi suures summas koos. Ikka nagu lambad — ühe pea ja teise saba. Te ärge arvake, et ma kedagi metsa elama meelitan, räägin niisama, kuna korraks jutuks tuli. Kui inimene ei saa elada nagu tahab, mis see elu siis väärt on?»

Ma ei saanud lahti ebamäärasest tundest, et metsavaht heietab oma elufilosoofiat mingi tagamõttega. Võõra inimesena oleksin pidanud pärima, kes on Aime, aga hiljem naeraks metsavaht mu pimesikumängu üle.

Mingi kõhklus — või argus? — hoidis mu keelepaelu kinni ja ma ei öelnud, milleks tulin. Aga miks tema midagi ei päri?

Metsavaht ütles hoopis:

«Eks teil on kõht tühi. Läki majja... kui piima ja leivaga lepite.»

Köök oli suur nagu koppel. Ukse kohal laiusid haralised põdrasarved, riidenagi oli meisterdatud kitsesarvedest.

Ühe haru otsas kõlkusid püss, padrunivöö ja kolme keeruga jahipasun.

Uks elutuppa oli lahti ja sealt paistis voodi ning selle kohal gravüür lendavast luigest. See oli originaal, mitte hale reproduktsioon või veel haledam asjaarmastaja soperdis, milledeta ma ehtsat metsavahimaja siiani ette ei kujutanud.

«Istuge. Ma söön alati köögis.»

Ta käis sahvri ja õue vahet ning varsti oli laual leib, või, kannutäis piima ja kausike läbipaistvat mett. Siiani ma ei teadnud, et võileib värske mee ja jaheda piimaga on maitsvam maailma kõikidest toitudest.

Metsavahi isu oli närp.

«Teid saatis Aime?»

Advokaadid armastavad ootamatuid küsimusi. Nüüd kogesin oma nahal, kuidas säärane õiget momenti tabanud ootamatus võib inimese vaimselt nokauti lüüa. Nõnda palju end siiski valitsesin, et teesklesin, nagu mäluksin viisaka inimesena enne vastamist suu tühjaks.

«Pealinna advokaadil ju minu juurde muud asja olla ei saa.»

«Kuidas te teate, kes ma olen?»

«Tundsin teid kohe ära. Tõsi, televiisori järgi kujutasin kogukamana ette... Aime nimetas teid ka ühes kirjas. Tal jäid mõned asjad siia, küll me need kokku korjame. Sööge, sööge, ma toon kohe piima juurde.»

Ma ei jõudnud talle öelda, et tänan väga, aitab, niikuinii ei lähe mul enam suutäitki alla. Metsavaht tahab mind pakikandjaks alandada... või on tal mõni salakaval plaan varuks. Vaat mispärast Aime nii ägedasti mu advokaadimissiooni vastu oli! Mida ta minust metsavahile kirjutas?

«Hei, advokaat!» hõikas metsavaht. «Tulge väheke õue.»

Lapsikuid kujutlusi vilksas mul peast läbi. Metsavaht andis sõrme huultele surudes märku, et oleksin tasa. Ma ei kuulnud midagi erilist, ainult väike linnuke säutsus kaseoksal ja hilinenud tuuleiil jooksis kahinal üle metsa.

Siis kostis kummaline hüüd. See polnud kaugel, kuulsin seda väga selgesti, ent ometi ei oska teda kirjeldada. Kõige rohkem meenutas see jämeda sarve puhumist. Kuid oli võimsam, jõulisem, sõjakam. Samal ajal igatsevam.

«Põdrapull,» naeratas metsavaht. «Kutsub vastast. Või tahab lehmadele imponeerida.»

Ta rõhutas ja artikuleeris täpselt sõna «imponeerima» iga häälikut.

Uuesti kajas pikk võitluskutse.

«Kui teid huvitab, tulge kaasa,» ütles metsavaht. «Võib-olla meil veab.»

Algul läksime pooljoostes, siis aga manitses metsavaht ettevaatusele. Läbisime kuusetihniku ja iga kord, kui oks mu jala all praksatas, vaatas teejuht pahaselt tagasi. Liikusime väikese ringiga ja näkku hoovavast tuulehingusest taipasin, et ta viis meid allatuule. Viimased meetrid hiilisime kummargil, peaaegu käpakil. Lagendikku meie ees varjas vana metsakraavi rohtukasvanud vall. Kõhuli nagu sõdurid rünnakul roomasime sellele ja sirutasime ettevaatlikult pead välja.

Saabusime täpselt etenduse alguseks. Väljakutse polnud kaikunud tühja metsa, juba oli kohal ka võistleja. Ta lähenes aeglaselt, väärikalt, pikad jalad välkusid, nagu astuks läbi rohu kaks valgetes pükstes meest. Kümmekonna sammu kaugusel jäi ta seisma.

Mõlemad olid suured ja tugevad, haralised sarved nagu laiad lühtrid püsti. Nad puhusid nagu härjad kesal, pööritasid silmi ja püüdsid vastasele hirmu naha vahele ajada. Kuna kumbki ei kavatsenud lahinguplatsi jõuproovita maha jätta, langetati pead ja löödi sarved raksatades kokku. Nad ei tormanud teineteisele nagu oinad, pigem alustasid nagu kaks raskekaalu maadlejat.

Pikka aega seisis meie ees justkui kahest põdrast va-

sesse valatud raidkuju. Ei ühtki liigutust, ei ühtki kõrvaleastet ega trikivõtet. Ent naha all pingule tõmmatud lihastest, harkis jalgadest, mis ettepoole langetatud keha raskuse survel tasapisi maasse vajusid, oli näha, kuidas loomad kogu jõudu pingutasid, et vastast tasakaalust välja tõugata.

Nagu käskluse peale astusid pullid äkki sammu tagasi. Lõppes esimene raund. Ilmselt viigiliselt. Nad seisid umbes minuti, korrates võistluse alguse kohutamisvõtteid. Veidi tormakamalt algas jõuproov uuesti. Küll tormakamalt, ent ometi nad justkui passitasid otsmikke vastamisi, pöörates päid niivõrd, et sarved üksteisest mööda mahtusid.

Lagendik, millel võitlus toimus, polnud suur. Meie tulime kõrgekasvulisest metsast, ees aga laius põõsaste ja kiduravõitu kaskedega hõrendik, ilmselt kunagine heinamaa. Puhmaste vahel välkusid uued pükstepaarid ja õhku nuusutades ning suuri kõrvu liigutades lähenesid kaks emapõtra. Nad ei läinud pullide juurde, vaid jalutasid eemal ja nagu ükskõiksust demonstreerides kärpisid aeg-ajalt mõnelt pajuväädilt ladva.

Võistlejad ei pöördunud lehmi vahtima, nad justkui ei märganudki neid, ent ometi muutus heitlus ägedamaks. Seda oli näha hoost ja pingest, vahepausid muutusid lühemaks, sarvi ei passitatud hoolikalt vaheliti, vaid löödi säärase kolksatusega kokku, et mets lajatas.

Olin vapustatud.

Mulle meeldivad spordivõistlused. Elan neile küllalt tormakalt kaasa. Kuid ei varem ega hiljem ole ma näinud säärast jõu, ilu ja graatsia heitlust.

See, kes hiljem tuli, libastus ühel järsemal tõukel ja kukkus esijalgadele põlvili. Tegin tahtmatult «ooh!», sest minu sümpaatia oli just selle põdrapulli poolele kaldunud. Ta hüppas väledasti püsti, kuid vastasel oleks küllalt aega jätkunud, et abitut konkurenti rünnata. Seda võimalust ei kasutatud, vaid hoopis taanduti ja oodati, kuni õnnetu põlvitaja võitluspoosi uuesti sisse võttis.

Taas raksatasid sarved kokku.

Nüüd nad ei kangutanud teineteist nagu üheks tervikuks tardunud vaskmonument, vaid keerlesid, pead koos, ringi. Mulda, rohututte ja kamaratükke tuiskas

laiali, maa loomade jalge all muutus mustaks. Paaril korral põimusid sarveharud üksteise taha ja siis vedas kord üks, kord teine vastast enda järel, nii et vagu taga.

Kõik lõppes ootamatult. Äkki uustulnuk taandus. Sammu, teise, ja hüppas kõrvale. Ju ta tundis, et on nõrgem. Võitja ei kasutanud momenti haaklöögiks ega jälitamiseks, vaid pead uhkelt püsti hiivates jäi oma kohale seisma. Küljed läikisid tumedalt higist, mis kollakate pisaratena rohusse tilkus.

Võidetu traavis lagendikult minema.

Emapõdrad ajasid pead uudistavalt püsti.

Võitja puhus korra, teise, kõndis väärikusest kangeil jalgadel tiiru ümber mudaletallatud tallermaa ja — heitis magama.

Metsavaht libises valliveerelt alla. Järgnesin talle. Vaikides läbisime tihniku, kuni jõudsime pisut lagedamasse metsa.

«Nüüd passib suits,» istus metsavaht vanale mahalangenud tüvele. Sellele oli juba heleroheline sammal selga kasvanud, nii et laskusin nagu pehmele diivanile.

Metsavaht hakkas jutustama.

«Ega niisugust jõukatsumist inimese silm just liiga sageli näe. Sellest on juba mitu head aastat möödas, kui samasugusele taplusplatsile trehvasin. Vaatepilt oli kurb. Puselemine oli toimunud päev või rohkemgi varem, maa oli laialt mudale trambitud, aga loomad ise siruli. Sarved olid nõnda puseriti üksteise taha haakunud, et nad ei saanud neid lahti. Pullid lõõtsutasid, silmad verest punased. Viha polnud neis raasugi, hirm oli selle ammu kustutanud. Mind nähes hakkasid nad kohutavalt rapsima, lausa ime, et sarved vastu pidasid. Tahtsin aidata, aga kuidas seda teha? Põdra esijala löök sähvab hundi pooleks nagu noaga ja ega loom taipa, kes talle head ja kes halba soovib.

Kolm päeva käisin neid vaatamas. Põdrad jäid järjest nõrgemaks ja taltsamaks. Nad jälgisid mind abitu, hädalise pilguga, kui aga liiga lähedale läksin, sai hirm ülekaalu ja viimast jõuraasu kokku võttes hakkasid jälle rapsima.

Need olid hirmsad käigud. Mul oli piinatimuka tunne. Vihkasin oma jõuetust, põlgasin oma argust ja kargasin

iga tühja asja pärast igale ettesattuvale harja. Ka Aimele, kui ta pahandas, et mis ma ometi metsa vahet jõlgun... Jooksin mitu korda päevas siia, sest kartsin, et kui kauaks jään, leian nad surnult.

Lõpuks ei jaksanud nad enam rabelda ega rapsida. Elu oli sees, seda näitasid pilkuvad silmad ja aeglaselt tõusvad ning langevad küljed. Ettevaatlikult puudutasin sarvi. Loomad ei liigutanud. Hakkasin nende päid pöörama. Oli see alles tükk rasket tööd! Need polnud ju äralõigatud surnud pead, niipalju neis veel jõudu oli, et minu väänamistele vastu punnida. Pool päeva mässasin. Olin higine nagu reheline, paaril korral kargas hing nõnda täis, et kümmeldasin neid rusikatega vastu turja. Nemad muidugi ei mõistnud, mis ma tahan. Ent inimene on inimene, tal on aru peas ja oskab sentimeeterhaaval sarvekolakaid nõnda nihutada, et need lõpuks üksteise konksust vabanevad.

Olin nõnda väsinud, et potsatasin sinnasamasse istuli. Põdrad lamasid, mina istusin. Nad ei teinud katset tõusta. Siis tõmbas see päris hirm mul sisikonna jäässe: põdrad on janust ja näljast nõnda kurnatud, et surevad. Nad olidki juba rohkem surnud kui elus. Mis sellest abi oli, et sarvede kallal oma küüned pahupidi murdsin ja nükid verelemmele tagusin?

Võite uskuda, olin hullupööra väsinud, pidin end nagu lõppevat setukat taga sundima, et jalule saada. Mitte väga kaugel oli mudase veetilgaga kraav. Ämbrit mul polnud, kodu kaugel, võtsin seepärast põõsast oma kuue, sidusin varrukad sõlme ja hakkasin vett tassima. Mida rohkem mu puldanriidest tuuleübrik läbi vettis, seda suurema kandamiga pärale jõudsin. Kallasin vee põtradele pähe. Püüdsin valada nõnda, et märga nende avatud suusse nõrguks. Suurem osa sorises maha, aga midagi neile ikka keelele tilkus. Ka minestanud inimene ärkab, kui talle külma vett pähe kallata, aga mina leotasin põtru niikaua, kuni nad peadpidi porises lombis lamasid. Kurat teab, ma pole vist muul ajal nõnda poisikese moodi ühelt jalalt teisele kepsu löönud kui siis, kui üks põtradest pisut pead pööras ja ise läbi hammaste vett suhu luristas.

Nõnda see lugu lõppes. Pikkamisi pöördus elu põtradesse tagasi, õhtuks keerasid nad end kõhuli. Püsti

tõusta veel ei proovinud, vaid lamasid, kongus ninadega pead vastamisi. Kogusid jõudu. Mul polnud nende pärast enam hirmu, patsutasin mõlemale jumalagajätuks turjale ja läksin koju.

Hommikul oli plats tühi.»

Päike oli loojunud ja ma ei näinud metsavahi näojooni enam kuigi selgesti. Kuid oleksin tahtnud näha, esimest korda Lullikatkul oldud aja jooksul tahtsin neid väga näha. Mis inimene see on? Milleks ta riskis oma tervisega, kahtlemata ka eluga? Ükski eeskiri ega ametiparagrahv seda ei nõua, karjääri sellise kangelasteoga ei tee. Keda säärane metsamuinasjutt huvitab või kes seda usub? Inimlik kohusetunne? Noo-oh, vabandage, inimlik kohusetunne ei takista isegi teisele inimesele jalaga tagumikku tõukamast, mis siis loomadest rääkida.

«Metsa elu on karm,» ütlesin, et lihtsalt midagi öelda.

«Mispärast karm? Loomad ei ole head ega kurjad, nad on niisugused, nagu nad on. Murtakse, kui kõht on tühi, võideldakse, kui aeg on järglasi soetada. Kiusu pärast või võimu vallutamiseks keegi teisele hambaid reide ei löö. Lihtne ja selge. Suur või väike, igaüht valitseb üks ja sama seadus — elada. Et mulla alt välja pääseda, lõhestab seen oma pehme kübaraga tiheda rohukamara. Jänes hakkab kullile vastu. Sipelgas tirib palgimüraka pessa. Mitte kaugel siit kasvab kivil, mis on suur nagu saun, kena noor kask. Aias juured prakku, tungis sealtkaudu mullani ja elab. Elutahe — see on kohutav jõud. Ja hea jõud. Ainult inimesel, tolavasikal, saab mõnikord elutahe otsa . . .»

Nagu kartes, et seda teed mööda edasi minnes võib liiga tihedasse targutamise padrikusse eksida, tõusis metsavaht, rapsis kämblaga pükstelt prahi maha ja hakkas kiirel sammul kodu poole astuma. Mina tema kannul. Mulle näis, et lähme hoopis vales suunas, kuid pidasin targu suu.

Enne kui oodata oskasin, jõudsime lagendiku veerele. Otse ees helendas mu auto valge laik.

«Ma istun veel veidi,» jäin paku juures seisma. «Öö on ilus ja . . . kiirustada pole mul kuhugi.»

Olin see mina, kes ütles: kiirustada pole mul kuhugi?

Videvik oli juba nõnda tihe, et idataevas vilkus esimene täht. Pool taevast õhetas määratu tulekahju kumas ja üksik pikk ning helendava põhjaga paat sõudis ei tea kust ei tea kuhu.

Mingi pikkade tiibadega lind laskus otse mu jalge ette, tõusis, kadus kuhugi ja möödus siis jälle käeulatuse kauguselt. Hääletult nagu vari. Krabi kolistas ketiga ja haugatas mõned korrad. Okste vahele kerkis punetav valgusesirp, mis kiiresti kummaliselt suureks kuuks kasvas.

Kiirustada pole mul kuhugi...

Mida televisioonitädi minu vabanduseks välja mõtles? Või paigutati mind rubriiki «Tähelepanuks kõigile» ja kuulutati teadmata kadunuks? Ah jaa, pärast televisiooni pidin ju kohtuma kolleegidega, et lahendada väga tähtsaid juriidilise käsiraamatu koostamise probleeme. Homme hommikul kuulutab kohtuteener: «Kohus tuleb...» Aga kaitsja on nagu tinatükk vette vajunud. Tõenäoliselt lükatakse istung edasi. Võib-olla ka mitte ja mu kaitsealust kostitatakse paragrahvi täie karmusega. Ta on selle kuhjaga ära teeninud, va spekulant. Homseks oli veel midagi tähtsat, edasilükkamatult tähtsat määratud, aga ma ei viitsi meenutamisega pead vaevata...

Aga Aime! Ta närveerib enda haigeks. Tal on erk kujutlusvõime, hull lugu, kui ta oma hirmu- ja õudusteoletustega miilitsasse jookseb.

«Kus te magada tahate, toas või saras. Seal on värskeid heinu.»

«Ükskõik... ei, muidugi heinavirnas.»

«Toon teile taskulambi.»

«Pole tarvis, mul on endal.»

«Hästi. Tekid ja padi on saras...»

«Tänan, küll ma leian.»

Peaksin talle kõik ära rääkima. Aimest, endast ja et ta annaks lahutuse. Kahju on õhtut rikkuda... Ümberringi on lõputu vaikus ja rahu, metsa sünkmustad varjud ja kuu kahvatu valgus, kauge öökulli huik ning tähetäpid, milledest taevas üha kirjumaks muutub, — ning meie vaidleme, ägestume, võib-olla kakleme. Kui tühine see on...

«Te tahate Aimega abielluda?»

Võpatasin. On ta selgeltnägija? Maja vari langes metsavahile ja ma ei teadnud, et ta veel õues on.

«Miks te ei anna lahutuseks nõusolekut?» küsisin vastu.

«Aime pole seda küsinud.»

«Ta saatis mitu kirja.»

«Kirjad ma sain. Ähvardab lahutada, mustab Lullikatkut ja kiidab, kui hea tal linnas on.. Pajatas ka teist... järeldused tegin ise.»

«Te pole siis vastu? Ta volitas mind seda küsima.»

««Jah» kuulsin Aime enda suust, ka «ei» jaoks pole vahelttalitajaid tarvis. Ta lahkus siit ilma jumalaga jätmata, justkui põgenes.»

Vaikisime ning ka pimedus meie ümber ja meie vahel oli tumm.

«Te armastate teda,» ütlesin.

Miski kolksatas vastu treppi. Võib-olla ajas metsavaht luua ümber.

«Ma pean vara tõusma. Head ööd.»

«Head ööd.»

Tõin autost taskulambi, läksin sarasse ja pugesin heintesse. Mu viimane mõte oli, et ka mina pean tõusma hommikul vara, sest töökojani on kümme kilomeetrit, edasi-tagasi seega kakskümmend. Kui ma toru ei saa, sõidan bussi või mõne juhusliku autoga linna, kus mind oodatakse...

Koerte kari ajas mind taga. Suured ja väikesed, siledad ja karvased, kirjud, mustad ja hallid penid kihutasid mulle järele, nende haukumise mitmehäälselt helisev koor aina lähenes ja lähenes. Mu jõud oli otsas, tundsin juba loomade kuuma hingust kuklal ja... ärkasin.

Vidutasin hulk aega silmi, enne kui taipasin, et magan Lullikatku heinavirnas ja et õues ragistab ketiga ja haugub metsavahi Krabi. Monotoonselt, lakkamatu järjekindlusega.

Kui kuuri ukse lahti lükkasin, hoovas mulle eredat päikesevalgust ja soojust vastu. Olin keskhommikugi maha maganud! Sirutasin end ja tundsin, et õhul on lõhn, maitse ja värv. Midagi sellist polnud ma kunagi

varem märganud ja see, kuidas ma lõua püsti ajasin ning õhku ahmisin, võinuks kõrvaltvaatajale üsna naljakas näida.

Krabi oli mind nähes hetkeks vaikinud, kuid jätkas varsti veel suurema hasardiga. Ta püüdis mingit halli tompu hambusse haarata, kuid põrkus iga kord tagasi, nagu oleks end kõrvetanud.

Hall tombuke oli siil. Nii kui loomake end lõdvestas, et minema hiilida, veeretas Krabi ta käpaga tagasi. Rullimisest oli siili kasukas täis puulehti, heinakõrsi ja muud rämpsu.

«Mis sa väiksemat kiusad,» tõrelesin koeraga. Ma ei usaldanud tema sõbralikku sabaliputust, oli võimatu teada, kuidas ta saagiriisujasse suhtub, ja seepärast veeretasin siili pika kepi abil koera valitsusorbiidist välja.

Siil oli vintsutamisest uimane ja umbusklik. Kaua aega lamas ta ümmarguseks nõelapuntraks tõmbununa liikumatult, nii et pidasin teda surnuks. Puudutusele reageeris ta aga hoiatava kohina ja okaste sõjakalt püstiajamisega. Istusin. Ootasin. Nagu loodaksin näha ime sündi.

Pikkamisi laskis siil end lõdvaks. Nõelterägast hakkasid paistma pehmed pruunid karvad, siis tõmblev ninaots, siis kaks tumedat silmanööpi. Ta keeras end kõhuli. Kuulatas, võpatas mitmel korral uuesti kerra, kui aga keegi teda ei puutunud, kui tema peale enam ei karjutud, ajas end jalgadele ja astus mõne sammu. Et taas kuulatada. Võib-olla ka, et aru pidada, kus pool on pesapaik. Siis vudis ta kiiresti edasi ja kadus kartulivakku.

Näitasin Krabile pikka nina.

Päike oli juba pooles taevas.

Kohtuteener lükkab lahti raske ukse ja kuulutab: «Kohus tuleb . . .»

Aga töökotta on kümme kilomeetrit ja vaevalt seal kellelgi mulle paslikku toru tagavaraks on . . .

Istung algab. Advokaat Lindlomi kadumise pärast ei jää midagi tegemata, inimlik masinavärk on liiga täiuslik, et ühe rattakese puudumine ta elu- ja töörütmi häiriks. Aga läbi puude latvade langevat valgust, kõrge taeva puhast sina, vaikust, mis heliseb nagu muusika,

ei näe ega tunne mitte keegi nõnda, nagu neid näen ja tunnen mina. See, mis praegu on minu ümber ja minu sees, ei kordu enam iial, mitte iial, ma pean selle kinni püüdma, endasse sulgema, endaga kaasa viima...

Kaalutlesin, kas minna töökotta või oodata metsavahti, ja ei jõudnud kuidagi otsusele. Minu vaikse arupidamise lõpetas väike helesinine «Zaporožets», mis äkki nagu rohutirts väravast sisse vupsas. Nii paks mees puges sealt välja, et mul oli tahtmine küsida, kas ta autot laiaks ei vajuta.

«Te olete advokaat Lindlom? Loll küsimus, see ju näost näha.»

Mees säras kuumusest ja vaimustusest ning jutt veeres nagu käimaunustatud karussell, nii et mul jäi ainult kuulata.

«Eedi, see tähendab metsavaht, oli täna esimesena töökoja ukse taga ja jutustas kogu loo. Et advokaat Lindlom, see tähendab teie muidugi, on tema juures ja bensiinitoru on lõhki. Mul niisugust toru pole, aga meie meestel on igat marki autosid ja Väljaotsa Aadul oli ka tagavaratoru olemas. Kaheksakümmend kuus kopikat, tal on hind täpselt meeles. Ega nende kopikatega kiiret ole, ma ainult nimetasin, et meelest ära ei läheks. Eedi, see metsavaht ikka, ütles veel, et temal on metsas luusimist, ja palus mind, et tooksin toru ära. Siin ma nüüd olen ja toru on kaasas. Ma kruviks alla ka, aga töökojas on täna hirmus lendva peal. Mehaanik kukkus paukuma, et kuhu sa jooksed, kes kombaini võlli kokku keevitab. Poolsalaja pistsin plehku, aga sellest ei tule pahandust midagi. Näed sa, kuidas vatrama kukkusin. Mehed narritavad mind, hüüavad Vurri Aaduks. Nagu mina midagi parata saaks, et mul säärane viga, lobisemine ikka, looduse poolt on külge loodud. Toru vahetada ikka oskate?»

«Küll tulen toime.»

«Muidugi, seal pole miskit kunsti. Kui midagi ei klapi, põrgake töökojast läbi, olen päev läbi seal. Küsige Vurri Aadut, see tähendab mind. Hüvasti ja head reisu!»

Ma vihkan auto remontimist. Ent tookord töötasin naudinguga. Tõstsin külje tungrauaga üles ja istusin.

Kui ma Lullikatkule jõudsin, näis mulle, et elu on seisma jäänud. Nüüd tundus, et elu on paigast ära nihkunud. Selle üle tasus järele mõelda...

Kruvisin toru ühe otsa lahti, siis aga kuulsin kuival männioksal rähni trummeldamist ja käisin imetlemas, kuidas tal küll silmad peast välja ei põru.

Kruvisin teise otsa lahti ja läksin Krabiga vägikaigast vedama. Sellesama jalgratta pooliku kummiga, mida ta mulle eelmisel päeval pakkus. Mina hoidsin ühest, tema teisest otsast ja nõnda me sikutasime ja sakutasime ning urisesime võidu. Mina võitsin. Vastutasuks päästsin koera ketist lahti. Ta kihutas joonelt kolm ringi ümber maja, nagu ajaks oma kepina sirget saba taga, tormas siis kurvist välja ja otse metsa. Rohkem ma teda ei näinud, küll aga kuulsin ta rõõmsat kilkamist.

Uue toru paikapanemine võttis veel rohkem aega ja ma jõudsin vähe kasulikku korda saata. Ainult metsavahi teki ja padja peitsin heinte sisse ning paku, mille otsas ta istus ja aastaringe luges, lõhkusin pliidipuudeks.

Lõpuks oli toru kohal ja tühjendasin kanistri paaki. Ronisin oma kätetööd imetlema. Tilkus, aga mitte palju, bensiinijaama veab välja.

Lõunaaeg oli ammu möödas, kui ärasõiduks kõik valmis sai. Metsavahti polnud ikka veel. Hoiab teda eemal töö või olen selle põhjuseks mina, võõras sissetungija? Mis ütlen Aimele? Noh, ta peab ise tulema. Et jumalaga öelda. Või ütlemata jätta...

Sorisin oma tööriistade kastis, leidsin tükikese punast kriiti ja kirjutasin saarepuu kettale, milles oli sada viiskümmend seitse aastaringi:

«Otsi ja sa leiad — kaasa ei võtnud ma midagi. Kui linna satud, külasta mind. T i n g i m a t a. Vikerkaare 10—10.

Sinu tuttav advokaat Eero Lindlom, kes tegi siin poisikese tempe.»

Sõitsin kuuskümmend kilomeetrit tunnis ja heietasin kõiksugu mõtteid. Ikka ja jälle pöördus mu juurde tagasi küsimus: kas tahaksin Lullikatkul elada? Ja ma teadsin, et ei taha. Ei suudaks. Kuid mul oli kahju, et saatus on mind Lullikatkudest nõnda kaugele viinud,

meid justkui nähtamatu müüriga eraldanud. Tõotasin, et tulen siia tagasi. Sajaks aastaks mitte, kuid päevaks, nädalaks, kuuks. Et edasi liikuda, peab mõnikord peatuma...

Sellest on möödunud neli aastat. Ma pole kordagi Lullikatkul käinud. Protsessid, loengud, nõupidamised, koosolekud, pettumused, edu — üks hammasratas veab raginal teist. See vaevab mind. Kuid ma lähen, kindlasti lähen. Enne ma sellest ühe suve lummusest ei vabane.

METS, LOOMAD, INIMENE

Mitte ainult reisikiri

KÜLA, MIS TEISTE HULGAS MILLEGAGI SILMA EI PAISTA

Iga matk algab kuskil ja lõpeb kuskil. Kahjuks langevad need punktid kokku ja me tiirleme aina iseenda nagu maailma naba ümber.

Seekord alustasime Haljalast.

Meid oli kaks: mina ja sõber Murra. Mina suuskadel, tema oma neljal väsimatul jalal. Marsruudiplaan — otsejoones mereni. Aeg — niikaua, kui isu on.

Haljala on end peaaegu alasti koorinud. See on nagu omalaadne *striptease*'i mäng. Igal aastal või aasta-paari tagant langeb mõnest ilmakaarest alevikku varjanud mets. Tõsi küll, enamasti kehv võserik, millest kultuurheinamaa on palju kordi produktiivsem, aga ikkagi roheline vöönd. Justkui tahaks Haljala uhkustada oma mitmekorruseliste majade siluetiga, mis nüüd juba kaugele Pahnimäele ja Tatruse põldudele ära paistab.

Kõigist kõige kaugemale jälgib eemaldujat kiriku sihvakas torn. Kunagi pidi see sümboliseerima: sa oled ussike põrmus, ainult ussike põrmus; ole vagur ning kannatlik ja tõsta pilk alanduses taeva poole, seal ootab sind igavene elu ja paradiisiõndsus. Tänapäevale sobib see nooljalt kõrgusesse sööstev torn hoopis rohkem, ta nagu hüüab: inimene, sa oled suur, sa oled võimas, sa pole maa külge aheldatud, su saadikud on ülal, kosmoses!

Talv oli halvatujuline ja kapriisne. Algas udude ja külmaga. Maapind tõmbus kontkõvaks, järved ja jõed pugesid jääkaane alla. Siis hakkas sadama. Lausa küh-

veldas lund. Paksult, laialt, lakkamatult. Kolmkümmend sentimeetrit ühtejärge, terve kehva talve norm korraga. Paar päeva puhasvalget puhkust, siis sööstsid tuisupoisid kohale. Olin esimesel maruööl väljas. Läksin vastutuult. Õigemini — püüdsin minna. Tuul seisis ees nagu sein, nagu müür, mille najale võib toetuda. Pükstest vihises jäine hoovus läbi. Ära katsugi silmi avada, väikesed teravad jäänõelad peksid otse näkku. See-eest oli tagasitee lühike, tuul tõukas nagu lumesaanile hoo sisse, ole ainult mees ja pea vastu, et ninali ei lenda.

Kolmkümmend sentimeetrit lund liikus. Keerles, rullus, vuhises, kihutas; tõusis vihurina üles ja sööstis tuulispasana alla. Põllud pühiti suure luuaga üle, aedade äärde, kraavide kallastele, metsaveertesse kuhjusid sügavad hanged, teedel puperdasid autod, lautadest vedasid roomiktraktorid piima meiereisse. Kui palju tuul neil päevil energiat raiskas, kui palju kasutut, mõttetut tööd tegi!

Kõik väsib, ka tuul. Inimene hingas kergendatult, saatis välja lumesahad ja buldooserid, möllas labidate, kühvlite ja luudadega. Pikkamisi elustusid rahvamajanduse arterid — teed.

Ja siis mätsis uus tuisutrall kõik jälle kinni.

Mida Lumekuninganna ja Tuisutaat olid valmis meisterdanud, seda oli põnev vaatama minna.

Põikasin mööda Idavere mõisa metsistunud pargist, kus õõnsatüvelised pärnad ja vahtrad üksteise järel maha prantsatavad, ja võtsin suuna otse üle väikeste tõusude ja langustega põllu.

Talvised põllud on lagedad ja igavad. Lummetuisanud põhuriidad, eemal kartulikuhjade rivi, piki väljaveert aga imetaime — hübriidkaalika küllap poole kilomeetri pikkune aun. Nagu hiiglaslik pühadevorst. Üksik mees on vorsti otsa lahti raiunud ja pillub peasuurusi kaalikaid reekorupisse. Ise kirub tehnikat, mis esimese tuisuga hobusele alla vandus.

Valge tühjus, helitu vaikus ja lõputuna näiv avarus, sest maa sulab silmapiiril sombuse taevaga ühte.

Põllu keskele kokkuveetud raudkivide keerastikus kasvab kahar pihlakas. Kui imeilus on see üksik puu kevadises õievahus, kui majesteetlikult uhke sügisel

punaste marjade raskes rüüs! Kahjuks ei kesta marjakobarate uhkus kaua, sest kui tigedalt hapud marjad pihlakas ka kasvatab, lindudele on nad ometi nokapärased. Kuid ennäe imet — praegu helgib pihlakas mitmevärviliselt vastu! Valge, punane, kollane keerlevad läbisegi, puu justkui tahaks end maast lahti rebida ja lendu tõusta!

Need imetegijad on siidisabad, väikesed tuttmütsilised rändurid põhja poolt!

Põhuvirnast lipsab välja punakas loom ja põgeneb pikkade hüpetega. Teravnina rebane, kanavaras, reinuvader. Mütoloogia armastatuim tegelane, kelle rahvasuu on muutnud kavaluse, kelmuse, silmakirjalikkuse sünonüümiks. Ööloom, kes päeval magab metsatihnikus, kohev saba vaibaks peal. On tülikast ja raskest iluasjast ometi niigi palju kasu! Praegu aga on metsad kohevat lund paksult täis, jaht on seal raske ning saagivaene, ja rebane kolib vastu oma harjumusi põllule, kus jalgealune kindlam. Ja hiirte näol toidulaud rikkalikult kaetud. Eriti tänavusel erakordselt hiirterohkel aastal.

Rebane peatub, laseb saba vastu lund ja vaatab üle õla tagasi. Ta siluett on graatsiline ja ilus. Ei tea kust ilmub paariline, seisab samuti ja kuulatab. Ammu pole enam nõnda palju rebaseid olnud. Nagu pilkaks ta inimest: kuulutasite mu küll lindpriiks, mind võib igal ajal püssist lasta, koeraga urust välja kihutada, mürgitada, raudadesse meelitada, kas või kaikaga surnuks nottida, aga mina suurendan hoopis asustustihedust. Nälpsan teie keedupotist igal aastal vähemalt 100 000 kana-kukke ja 90 000 jänest, tedred ja laane- ning põldpüüd veel maiuspalaks pealekauba.

Ja teine seletamatu ime: rebaste kasukad on terved ja läikivad, armutut laastamistööd teinud kärntõbi on peaaegu kadunud. Kas hävitas möödunud talve pakane tõvepisikud? Võitis kitselaipade arvel nuumatud organism tõve? Või on see looduse vastutulek maailmaturule, kus punarebase nahk on taas nõutavaks kaubaks...?

Äkki kadus maa jalge eest. Küllap oleksin käkaskaela alla lennanud, kui teadmine, et siin kaardub üle põllu järsk astang, poleks tempot aeglustanud. Vana tuttav

trepiaste ei asunud aga hoopiski mitte seal kus alati ja ka kujult ning väljanägemiselt oli ta tundmatuseni muutunud. Otse suusaninade ees langeb lumesein püstloodis alla, veidi paremal tungib aga pikk hangejoom nagu hiiglaslik kala kaugele ette. Viljavaesele voorekühmule aastakümnete jooksul kokkulohistatud kivimürakad on justkui maa neelanud. Mehest kõrgemaist pajupõõsaist piiluvad vaid sõrmeotsad välja. Tuul on siin hullanud, ehitusmeistrit ja kunstnikku mänginud: uuristanud koopaid ja lõhendikke, voolinud sildu ja mägesid. Ühes kohas on ta teab mis imeväel õhku riputanud kaugele ettetungiva sirmi, mille äär on terav nagu käiatud nuga. Nõrk puudutus suusakepiga ja see prahvatab alla, puistates laiali imepeent lumetolmu.

Talve varaait. Siin jätkub pikkamisi sulavaid lumelaike jaanipäevani välja.

Samasuguseid astanguid nagu see hobuseraud siin, tuleb enne mere äärde jõudmist mitmel korral ületada. Lohutav on teada, et iga kord tõuka vaid keppidega takka, sest alati nad laskuvad. Need on mere sammud, veevälja taandumise tummad tunnistajad.

Siin kaob maailma lõpu tunne: otse ees seisavad majad ja nende seljatagust palistab metsa tume vööt.

See on Tatruse. Vanadest ürikutest teame, et varsti pärast seda, kui taanlased oma valdused Põhja-Eestis ordumeestele loovutasid, rajati XIV sajandil Tatruse mõis. Loomulikult mitte tühjale kohale. Mõisat pole ammu enam, tema paika tähistab vaid pargitutt, millesse on pugenud kahe talu hooned, ent küla hoiab nime alles. Ta on nagu püksirihm tõmmatud põldude veerde, kahele poole Varangule viivat teed. Kaugemale polnud võimalik taanduda, sest otse küla taga laskub maa uuesti ja veelgi järsemalt kui siin, põllul. Ainult niipalju jäeti hoonete ja järsaku vahele ruumi, et heinakoormaga läbi pääseb. Kitsimate peremeeste kohal kraapsas räästas koormast heinasületäisi maha. Iga jalatäis põldu oli ju leib, oli sissetulek, oli elu. Nüüd, bensiinihobuste ajastul, on see pimedate kurvidega tee suureks nuhtluseks, mõnigi on kaldast käkaskaela alla lennanud.

Üksikuid hooneid on pillatud ka põllule. Need on asunikutalud. Kõik nad on maha jäetud. Aukliku katu-

sega maja kollitab oma elutult mustendavate akna- ja ukseavadega. Teisest talust on järel kivist rehealune, kuhu kolhoos on vedanud väetisevirnad. Kolmandas upituvad sarikad taeva poole nagu kohmaka looma paljastunud ribid. Neljanda asukohta tähistavad vundamendiruudud, korstnajupiga leivaahi ning mõni külmast, jänestest ja ulakatest õunakrattidest närestatud õunapuu. Ainsa elumärgina lendlevad lume alt väljaulatuvate ohakate kohal kirevad ohakalinnud, puistates tuulde valgete sabadega seemnelennukeid.

Astud ühest või teisest Tatruse küla uksest sisse, enamasti võtab tere vastu vana mehe või vana naise hääl. Suures külas vaid nelja-viit talu elustavad laste naer, kilked ja nutt. Mitte ühtki uut hoonet, hea seegi, et viimastel aastatel on vanu kohendatud ning risustunud kõrvalhooneid maha kistud.

Küla elanike keskmine iga on kõrge. Muidugi on neil lapsed, paljudel juba lapselapsedki, kuid need on kodukülast välja veerenud. Kes Tallinna, kes Rakverre, kes mõnda säärasesse maakeskusesse nagu Haljala. Keegi neist ei kavatse Tatrusele tagasi tulla. Ka vanad ei unista sellest.

«Mis nad peaks siit otsima? Neil on oma töö ja oma kodu.»

«Haljala kolhoosis ei elata halvasti...»

«Nemad läksid marjamaid otsima siis, kui palgapäeval kopikaid loeti. Nüüd võiks tagasi tulla küll, eks see ole teada. Aga kes tulebki, paneb kompsud-kolid alevikus maha. Seal ju parem, mis seda rääkida. Kõik käe-jala juures. Näe, mul kulub üksi poeskäimiseks pool päeva ära. Aga poeleival oleme ju nüüd kõik.»

Sealjuures pole Tatruse mingi maailmast ja elust äralõigatud kolkaküla. Ükski siinne talu ei jäänud elaniketa kulakluse likvideerimise tuhinas. Selle lageda maa küla kõik põllud on korralikult haritud ja annavad kolhoosi aitadesse head saaki. Ainult majad jäävad üksteise järel tühjaks.

Ühest otsast uuristab Tatruse jalgealust suur kruusaauk. Neli peret elavad juba nagu Robinsonid oma saarekestel — uksest välja astudes vaata ette, et järsust ja kõrgest kaldast alla ei veere. Hea kruus pole ju raisata! (Mitte kaugel Haljalast pugesid tee-ehitajad oma

asfaldivabrikuga Eesti ühe vanima linnuse — Pahnimäe sisemusse. Seal nad nüüd uuristavad, müristavad ja tossutavad nagu ehtsad põrgusellid. Õige originaalne linnusemäe elustamise võte!)

Külma käes lõdisev üksik õunapuu, alastikistud pärani suuga leivaahi, end otsapidi lume alt väljaupitav vanaema nikerdusega riidekapp võivad ju meele härdaks teha ja romantilisi kahjutundeid esile kutsuda, kuid elu arengut see pidurdada ei suuda. Külakestesse ja üksiktaludesse laialipillutatud maarahvas tõmbub koomale, kolib üksteisele lähemale, et oleks tunda naabri küünarnuki puudutust. Kaardimeistrite töö muutub aasta-aastalt lihtsamaks, sest asustatud punkte jääb üha vähemaks. Mida jõudsamini kolhoosikeskusi ehitatakse, seda kiiremini tühjenevad külad.

... Kerge tõuge keppidega ja suusad kihutavad Tatruse mäest alla. Sööstan metsa, mis polegi veel pärismets, vaid ainult tihe, paiguti läbipääsmatu võsaräsm.

INIMENE JA LOODUSE ÜMBERKUJUNDAMINE

See rohkem kui pool meetrit lund, mis on tänavu maa peale langenud ja mida tuul põldudel edasi-tagasi kandis ning panipaikadesse talletas, lamab põõsaste vahel ühtlase vaibana. Teda pole veel sulad kokku litsunud ega pakane kaanetanud, ta on kohev, kerge ja õhuline nagu hea suletekk. Ka puud on valget vatti täis, nagu pühitseks mets tagantjärele nääripidu. Mingi nõiduse abil on lumi osanud end kinnitada ka peenikestele oksaraagudele, on kuhjunud ning kogunenud, kuni õhkkerged helbekesed on muutunud raskuseks, mille all oksad ja vibalikud kased on imekauneid auväravaid moodustades looka paindunud. Kerge müks suusakepiga, lumi sajab potsatades alla ja vibalik ajab end värisedes sirgu.

Ilus, kordumatu, romantiline. Kui aga seesama lumekoorem krae vahele, saapasäärde või varrukasse poeb, pole enam ei romantiline ega ilus, vaid vastikult külm ning veel vastikumalt märg. Vingerda kuidas oskad, ikka puudutad mõnd oksakest ja karistuseks saad sah-

maka lund kaela. Täpselt krae vahele, saapasäärde või varrukasse.

Lihtne tarkus õpetab: otsi lagedamaid paiku. See polegi nõnda hõlpus. Ometi ei ole sellest teab mis igavik möödunud, kui seesama paik oli heinamaa, mis igal suvel vikatiluiskamisest ja heinaliste hõikeist kajas.

Trrr-trrr-trrrr! Ja jälle: trrr-trrr-trrr.

Veerand tundi hiljem muutus soolo duetiks, sest ka paremalt kostis trrr-trrr-trrr.

Nagu mingid raudsete hammastega loomad näriksid end külmunud maasse.

Kui ümberringi mühaks võimas palgimets, peaks seda mootorsaagide monotoonseks kontserdiks, aga mis on «Družbal» siinses võserikus otsimist?

Ikkagi olid «Družbad». Nii paremal kui vasakul.

Kas nõnda peenes metsas on tulus mootorsaagi kulutada?

«Kopikat küll ei võida, aga jõudsam terake on... Ja eks käsitsi nühkimise vaevad jäävad ära. Siin päris kena tukake kaski, kolhoosniku normi korjab kokku.»

Teise mootorsae ees langeb teine kena tukake. Muidugi kaski. See pole lageraie. Pole hooldus- ega sanitaarraie. On lihtsalt vähegi toekamate tukkade ärakoristamine. Nii käib see aastast aastasse: kus veidi jämedamad puud silma torkavad, seal saag tärisema.

Mootorsaemees troostis: kahekümne aasta pärast lokkab siin rukis. Tal on õigus. Kui mitte rukkiväli, siis kultuurrohumaa kindlasti. Nagu Mägedi uudismaal, mis heinamaapadriku taga mu ees avaneb. Siin säristab suviti juba traktor heina niita. Keerutab nõnda, et traktoristil pea uimane, sest iga saja sammu järel uhkeldavad kändudest, mullast, mätastest ja juurikaist kokkukuhjatud mäed. Igaüks tubli maja kõrgune ja karjalauda pikkune. Sääreluid ohtu pannes, kohati üle harkide sisse vajudes ronin ühele säärasele kunstlikule mäele, ropsin pea peale pööratud kännu lumest puhtaks ja laskun justkui meistrimehe kätega voolitud tugitooli.

Oleme nõnda palju maapinda kündnud, kaevanud ja

uuristanud, veevoolude suunda ja kiirust muutnud, maapinnast võtnud ja maapinnale lisanud, et võime liialduseta öelda: pole ühtki puud, põõsast, lille, looma või lindu, kelle elutingimusi me poleks kunstlikult mõjutanud. Inimese kasusid silmas pidades. Enamasti ka kasu lõigates, kuigi mõnikord oleme ka pahareti korgi alt valla päästnud.

See on suur looduse ümberkujundamine, millest igaüks meist osa võtab. Teadlikult, või sellele mõtlemata. Kui inimest ei oleks, milline küll oleks praegu maakera, tema elusa ja eluta looduse nägu? Fantaasiast tuleb puudu, teadus vastust ei anna.

Inimene rikub looduse tasakaalu. Sellel võivad olla väga ootamatud ja ohtlikud tagajärjed. Ameerika teadlane Rachel Carson jutustab sellest oma «Hääletus kevades». Drastiliselt ja mureliku südamega. Üht-teist on igaüks ka meil oma silmaga märganud . . .

Väike valge loom hiilib kännujuurika tagant välja ja uurib ettevaatlikult ümbrust. Ah-haa — suvel pruunikas kärp, talvel lumivalge hermeliin! Ainult sabaots lõpeb musta punktiga. Vilgas, osav ja painduv, on ta halastamatu igaühe vastu, kellest ainult jõud üle käib. Olen liikumatu nagu känd ja loomake jõuab peaaegu saapaninani, siis vist püüab õhust võõra lõhna ja ongi kadunud. Niisama väledalt nagu nirk, ta poolvend, kes talveks samuti kasukat vahetab.

Kärpi jälgides ma ei märganud, millal teisel pool kraavi väljus metsast suur ja tugev loom. Nüüd seisab ta seal, liigutab suuri kõrvu nagu labakindaid ja pöörab kühmus nina kord siia, kord sinna. Veendunud, et ohtu karta pole, sammub rahulikult lagendikule. Põder on lähedal, päris lähedal, nii et näen pulstunud torte külgedel. Pull ei jõua kaugele, kui talle järgneb suur kondine ema ja tema kannul kaks mullikat. Saledad, pikakoivalised ja vallatud nagu noored ikka.

Põtradele ei loe praegune lumevammus veel midagi — kergel sammul jalutavad nad mu eest mööda. Jõud ja ilu, uhkus ja suursugusus liituvad põtrades kujukamalt kui üheski teises meie metsade loomas.

Kummaline loom, kes seletamatul kombel uuesti ellu ärkas. Enne sõda oli neid ju Eesti metsades vaid paarikümne ümber. Sõda oli karm ja armutu ka põtrade

vastu ja nende arv vähenes veelgi. Nüüd oleme metsi laastanud, uudismaid rajanud, metsamassiivid kraavidega lõhestanud ja raiestikulaamadega tükeldanud, ühesõnaga justkui nimme kõik teinud, et põtrade, nende suurte metsade elanike elutingimusi halvendada. Ja ometi elab neid Eestimaa metsades juba üle kuue tuhande! Nii massilisest invasioonist ei saa juttu olla, põdrad elavad ja paljunevad siinsamas, meie metsades. Säärases tempos, et nende arvu tuleb metsanoorendike kaitsmise huvides püssikuuliga vähendada. Samasugune põtrade kiire taaselustumine toimub kogu meie laiuskraadi põhjaareaalis.

Miks? Keegi ei tea täpset vastust.

Loodusel on omad saladused. Nagu tal on omad seadused.

LOODUSE KOLM SUURT SALADUST

Nälg, elutahe ja soojätkamine — need on kolm suurt jõudu, mis hoiavad kogu elusa looduse kirju pere tegevuses ja võitluses, määravad nende helluse ja viha, usalduse ja hirmu.

N ä l j a n e l o o m on julge ja metsik. Rebane ei karda inimesi, nende pikka paukuvat keppi ega koeri, vaid päise päeva ajal näppab otse perenaise silma alt kõige ilusama kana. Pikemat aega söömata hundid liituvad karjadesse (mis on nii erandlik nähtus meie metsloomade hulgas) ja võivad siis kallale tungida inimesele. Nälgivad oravad rändavad suurtes parvedes pikki maid, ületades ujudes (kui vastumeelne toiming tiheda ja ilusa kasuka kandjale!) laiu jõgesid, muudest takistustest rääkimata.

E l u t a h e — moduleerides: s u r m a h i r m — muudab julge metsikuks, ara vapraks, kavala lolliks ja lolli kavalaks.

1966. a. talve sügavas lumes olid meie metsade kaunitarile — kitsele — surmaohuks hulkuvad koerad. Karmi koorikuga lumest vajusid teravasõralised jalad läbi ja juba mõnesaja meetri järel tekkis iga jäljeaugu ümber vere punakas pärg.

Võle metsast sööstis Võsu maantee poole kits, tema

järel kaks koera. Kits hingeldas, ta hüpped jäid aina lühemaks. Jälitajad lähenesid aga halastamatusega, nagu läheneda võib üksnes surm.

Teel seisis kaks naist. Küllap viimast jõudu pingutades jooksis põgenik nende juurde ja pistis väriseva ninakese naise mantlihõlma alla. See oli inimene, kelle samm, kelle lõhn, kelle vari argliku kitse alati tuhatnelja põgenema sunnib. Mingi metsloomainstinkt aga sosistas kitsekesele, et ainult see kohutav vaenlane võib talle praegu kaitset pakkuda, võib ta elu päästa.

Isegi aremast arem jänes (meenutagem: arg nagu jänes) võib surmahirmu tõukel muutuda vapraks võitlejaks. Kord nägin metsa lähedal põllu kohal kanakulli, kes kivina alla sööstis, kuid jälle üles tõusis, et lühikese lennu järel pikeerimist korrata. Kiirustasin voorekünkale, mis mu vaadet piiras. Ja mida ma nägin! Jänes nagu hall kera lidus metsa poole, kull tema kohal. Nii kui tiivuline röövel põgenejat ründas, tegi jänku osava pettehaagi. Kull tõusis veidi ja langes uuesti ohvrile. Seekord oleksid ta küüned saagi tabanud, ent jänesargpüks viskus selili ja peksis kõigi nelja käpaga ründajat nii, et lumi keerles. Jänes võib oma pikkade tagakäppadega anda valusaid hoope, küllap aga rohkem veel kohutas kulli ootamatu vasturünnak ja ta tõusis kõrgemale. Jänes kalpsas jalamaid püsti ja lidus tulistvalu metsa poole. Ning päästis oma elu.

Iga metsloom, nii väike kui suur, võitleb oma elu eest viimse hingetõmbeni. Sõna otseses mõttes, ilma igasuguse poeetilise pateetikata. (Ainult vaaladest kirjutatakse, et nad olevat suures parves end endatapmise korras ookeani kaldale heitnud.)

Mitte nõrgem pole s o o j ä t k a m i s e instinkt. Võibolla on see isegi kõikidest kõige tugevam, sest jooksuajal unustavad loomad sageli nii nälja kui surmahirmu. Isased muutuvad metsikuks ja ettevaatamatuks, kuid ühtlasi edevaks ja ilusaks.

Aastas pole peaaegu kuud, mil looduses pulmi ei peetaks. Kuigi igal loomal toimuvad pulmad vaid üks kord aastas (väheste eranditega) ja selle ainsaks eesmärgiks on — sigitada. Isa- ja emalooma ühinemist kui viljatut lõbuakti loomad ei tunne.

Veebruaris teevad otsad lahti rebased. Nüüd jookse-

vad kaks sirget jäljerida koos, mõnikord liitub ka kolmas, kuid põikab varsti kõrvale — kontvõõras peletati eemale. Veidi hiljem, märtsis, algab trall jänestel, loomadel, kes oma pulmapidu peavad kuni kolm korda aastas. Muidu päeval alati peidus, tolknevad nad nüüd sageli veel pärast päikesetõusu ringi. Mõnikord kolmeneljakesi kambas (olen näinud seitsme jänese pulmamõllu) ja isajänkud löövad maha sääraseid kaklusi, et karvatutid lendavad. Tolmutatakse kasukaid mis tolmutatakse, eluohvreid ega murtud jäsemeid need käpakähmlused kunagi ei nõua.

Märtsis liituvad pidulistega orav, saarmas, ilves, veidi hiljem kährikkoer ja tuhkur.

Aprillis ajab oma musta-valgekirju saba jaapani lehvikuna laiali, sirutab kaela esimese koiduõhetuse poole ja alustab vaikset, tuuridevaest, kuid innustunud armastuslaulu meie metsade kuninglik lind — metsis. Ta on nõnda hoos, et «ihumise» ajal peaaegu ei näe ning absoluutselt ei kuule. Põruta või suurtükist, aga tema sosistab edasi. Häda teisele kukele, kes lähedale satub, — teda rünnatakse raevunud nokahoopide ja võimsate tiivalöökidega. See kostab kaugele ja võhikule tundub, nagu ropsiks seal mitu meest labakindais käsi kokku.

Aprill-mai rõkkavad lindude pulmalaulust. Üle heinamaade, üle metsasalude, üle põldude veereb tedrekukkede vali kudrutamine. Kui edevad nad sealjuures ise on! Uhkustavad oma lüürasabaga, soputavad tiibu, keksivad ja kaklevad. Pulmapeoks kasvatasid nad isegi paksud verevpunased kulmud. Uskumatu ettevaatamatus — valju hõiskamisega justkui kutsuksid nad vaenlast: tulge, tulge, me oleme ju siin!

Kõige kummalisem ja fantastilisem on kurgede pulmapidu. Luikede tantsu oleme vähemalt teatrilaval jälginud, kurgede tantsule on aga üksnes vähesed kaasa elanud. Mul õnnestus see alles viiekümnendal eluaastal. Valvasin ülelendavaid hanesid ja tasahilju, nagu jahimees ikka, liikusin väljadevahelise põõsavöötme varjus Sausti sooveersele kõrrepõllule.

Äkki ma sõna tõsises mõttes tardusin.

Oli veidi udune ja hämaravõitu hommik. Mu ees liikusid pikajalgsed ja pikakaelalised tontlikud kujud.

Kümme korda tontlikumad olid nende liigutused. Ükskaks süllapikkust sammu, siis kalpsti õhku, kusjuures pea visati taha, üsna vastu selga. Seda korrati nii ühel kui kahel jalal. Poolpööre, täispööre ja hüpe kõrgele tõstetud tiibadega. Siis volks, volks, volks kolm korda järjest üles, pikk kael nagu mast püsti. Kogusid oli paarkümmend ja nad liikusid ja hõljusid ja kekslesid ja pöörlesid läbisegi kõige kummalisemais ja mitmekesisemais paades. Udu venitas ja moonutas esemeid, vastu pisut-pisut helendavat taevast paistsid tantsijad koletuslikult suurtena.

Muidugi taipasin üsna varsti, et olin sattunud sookurgede tantsupeole. Hiilisin lähemale, mis varjava põhuvirna tõttu polnud raske. Liiati olid linnud säärases ekstaasis, et unustasid ettevaatuse.

Tants kestis umbes pool tundi. Siis kured rahunesid, nokitsesid tualetti korrastades mõni aeg sulestikus ning raskelt tiibadega vehkides ja pikkadel jooksusammudel hoogu võttes tõusid õhku, et kaeblikult nukrate hüüete saatel soo poole lennata.

Juulis-augustis püüab terane kõrv metsas nagu väikese poisi vilistamise — emakits annab sokkudele märku: kavalerid, ma olen siin. Septembris hakkab tuututama põdrapull. Nagu puhutaks madalahäälset karjapasunat. Kui kaks nelja-viiesajakilost kolossi armukadedusest pimestatuina teineteise vastu tormavad, raksub mets ja tümiseb maa. Ettevaatust unustades, elu ohtu pannes, tihti elu ja surma peale võideldes saavutatakse õigus pulmaööks. Mõnikord see seob kuni poegade sündimiseni ja üleskasvatamiseni, pahatihti jalutab härra oma teed, jättes kasvatamisraskused ja abitute järglaste kaitsmise ning toitmise ema hooleks. Pole vist teada juhust, et emaloom või -lind oma maimukesed hülgaks. Ta nälgib ise, et pojad oleksid söönud; ta paneb elu kaalule, et vaenlasi eemale meelitada; ta ründab meeleheitliku julgusega endast tugevamat, kui see kurjade kavatsustega läheneb.

Juba praegu, südatalvel, seavad hoolitsevad emad oma lastetuba korda. Veebruaris haub kuuse-käbilind pehmelt vooderdatud pesakeses pojad välja ja toidab neid oma pugus peenestatud kuuseseemnepudruga. Veebruaris-märtsis sünnitab ka karumamma oma väi-

kesed naljakad mõmmikesed ja toidab ning soojendab neid talvekoopas niikaua, kuni päike elamise liiga kuumaks kütab.

Kõige toredamad on jänkumammid.

Jänes lahkub oma kolme-nelja poja juurest kohe pärast sünnitamist ja esimest toitmist. Mitte hoolimatusest, vaid kavalusest: vastsündinud ei lõhna veel kuigivõrd jänese moodi ja rohu sees vaevu märgatavad pojad on üksinda hoopis vähem ohus kui ema külje all.

Kui pisikestel haavikuemandatel kõht tühjaks läheb, hakkavad nad kaeblikult piiksuma. Üksköik milline jänkumammi seda kutset kuuleb, ta ruttab hädalisi aitama. Ta ei küsi, sünnitas tema need või mitte. Imetab ja kalpsab jälle eemale.

Kes küll neile seda tarkust õpetas?

JÄLJED, MILLEL POLNUD LÕPPU

Kraav, sirge nagu püssiraud, lõikab edasipääsu läbi. See on rajajoon. Siit algab Vihula metskonna Võle vahtkond. Seega riigimets.

Lumi on jälgedest kirju, sest tuisuhood pole neid siin siledaks triikinud. Talvises metsas ei saa ainustki astumist peita. Loomad teavad seda ja segavad jälgi. Haagimeister jänes volksab mitmemeetrilise hüppega kõrvale, et võimaliku jälitaja eest nagu õhku ära kaduda. Ta tuleb mitmel korral omaenda jälgi mööda tagasi, teeb veel mitu kõrvalhüpet, enne kui end kadakapõõsa alla, kasejuurikale või lihtsalt lumme magama seab. Pärani silmad sinnapoole, kuhu jäljerida maha jäi.

Jäljed on kõnekad. Nendest võib välja lugeda, millal loom möödus; kas ta luusis kindla eesmärgita, hiilis lähedase saagi tabamise lootuses või põgenes vaenlase eest; lõpetas uinaku või läks jahiväsimust välja puhkama.

Mu suusaninade ees lookleb nugise pehmete paarisjälgede ahvatlev rivi. Nugis on kiskja, on halastamatu murdja, seega vaenlane. Inimene tõmbab ju väga täpselt eraldusjoone kasuliku ja kahjuliku, hea ja halva vahele. (Vähemalt niikaua, kui jutt pole iseendast.)

Kuid nugis on kõige vastikum kõikidest loomadest. Teised liiguvad enam-vähem otse, üksnes väiksemaid haake ja poognaid visates, nugis aga keerleb ühe põõsa alt teise alla, nuhib iga kändu, puutüve, okstealust. Ta ovaalsed jäljepaarid ristuvad tihti iseenda omadega, nii et annab harutada, kust tuli ja kuhu läks, millised on vanemad, millised värskemad. Kiusuks lipsab veel puu otsa ja kargab oksalt oksale nagu orav. Siis on kõrv pingul ja kukal ülesvahtimisest kange, sead juba püssigi valmis, et esimest oravapesa kõmmutada, kuid järjekordse ringiga leiad koha, kus too narritaja jälle maapinnale volksas.

Teadsin seda kõike, ometi põikasin üle kraavi nugise jäljereale. Mets on ju alati üllatusterohke ja võimalusterikas, võib-olla seisan verivärske hommikuse jälje ees, võib-olla nugis puhkab vaid sadakonna meetri kaugusel Alemaa kuusetukas...

Muidugi oli see vaid optimistlik endapete: ka see nugis ei erinenud mitte milleski oma suguvendadest. Ehk kui, siis haakide ja sõlmede meisterlikuma sassikudumise poolest.

Tihnikus on suuskadest vähe abi. Kord jääb suusanina okste taha kinni või jookseb otsapidi lumemättasse, kord libiseb üks ühele ja teine teisele poole, nii et käristab kas või harudest lahti.

Otsustasin kasutada kavalust: sõidan ühe kvartali ringi ja näen kohe, kas nugis läks edasi või jäi peatuma.

Pöörang, teine, kolmas. Paar jänest on edasi-tagasi töllerdanud, siin luusis rebane mööda kraavipõhja, kuid nugise tuhvlijälgi pole. Ohoo, karusnahkne krae ongi sellesse ruutu puhkama heitnud! Veel sada meetrit, veel viiskümmend, veel...

Vana tuttav jäljepaar! Kolm-nelikümmend sammu kohast, kus seisin ja oma kavalat haaramismanöövrit alustasin. Sõitsin oma ülitarkuses kaks kilomeetrit või rohkemgi jumalamuidu maha...

Edasi, otse jälgi mööda edasi, nii et tihnikus vagu järel!

Lumel helendasid peenikesed verepritsmed. Ettevaatamatu hiireke langes siin näljase kiskja ohvriks. Kilomeeter eemal oli nugis midagi lume alt välja kraapinud

ja ära söönud. Veel kilomeeter ja peenike sulepraht jutustas, et väike lind oli siin viimast korda piiksatanud.

Haak, rõngas, silmus; haak, rõngas, silmus. Kuuskedega läbitikitud männimets. Nüüd leidis nugis orava jäljed. Käbikuningas on põgenenud surmahirmus, ent nugis on tugevam ja kiirem, teda piitsutasid tühi kõht ja silme ees keerlev maiuspala.

Jäljed kadusid. Ei oravat, ei nugist.

Tegin ringi. Laiema. Veel kord laiema.

Nugis oli uuesti puult maha hüpanud ja jätkas rahulikult oma siiru-viirutamist. Kuid mitte enam nii keeruliselt, ta liikus otsem, nagu ruttaks kindla eesmärgi poole. Suund on Märtväljale. Seal kasvab vanu õõnsaid haabu, milledesse rähnid on oma pesaaugud toksinud. Kui ühte säärasesse lipsab, hakka õhtu eel veel puuraiujaks. Aga ei, jäljed pöördusid hoopis Tõnuväljale, sealt edasi Alemaa kanti.

Sellesama Alemaa tagant ma ju alustasin!

Jälgi on raske näha, peab ninapidi üsna maadligi kummarduma. Sirutan selga ja tõstan pilgu. Ohoo, õhtu on märkamatult ligi hiilinud. Talvel põõsa all ei pööna, peab öömajale mõtlema. Milliseid võimalusi lähem ümbruskond selleks pakub?

Märtväljast on järel lauda paekivist seinad, kuid nende vahel vilistab tuul vihasemalt kui lagedal. Alemaal võib kõrge lumeruudustiku ja paari suure pärna järgi aimata, kus asusid kunagi metsatalu hooned. Ees-Tõnuvälja mahajäetud elumaja hävitas tulekahi. Taga-Tõnuväljal aga elati veel mõni aasta tagasi, seal peaks midagi peavarjutaolist järel olema.

Võtan Taga-Tõnuvälja vildaka trepi ees suusad alt. Lükkan ust. See avaneb teravalt kriiksatades ja vaid ühele hingele toetudes langeb kolksatades vastu seina. Hall hiirtetropp vudib üle põranda ja lipsab seinaprakku. Vana laud ja katkised toolid; risus pliidirõngad ja nagu kõhuvalus kookuvajunud raudvoodi; saapakottade riit akna all ja seinal nurgast nurka pragunenud klaasiga peegel. Uuena on neid hellitatud ja hoitud, nendega võib-olla naabrite ees uhkust aetud, nüüd on nad kõik läbisegi hunnikus. Nagu ikka tarbetu ja kasutu koli.

Iga lõpp on kurb. Maja surm on masendav. Iga põ-

randalaud, iga seinapalk, iga aknaruut on siin inimeste sõrmejälgi, inimeste rõõme ning kurbust täis . . .

Kui suur, kui suur küll oli maanälg, et inimesed nii kaugele metsadesse tungisid, alet põletasid, puid juurisid, kividest pikki aedu kokku kandsid, seanina ja karuäkkega maapinna kobedaks sorkisid ning ajutiseks peavarjuks hüti ehitasid. Rikkust ei toonud sellised metsakohad kunagi, ainult tööd, lakkamatut töömurdmist kukelaulust eha kustumiseni.

Tõnuvälja viimasteks perenaisteks olid kaks õde. Kõvad töötapjad, kõvad koonerdajad ning kõvad äritsejad. Lugesid end jõukate kilda ja pungil tengelpungaga kosilast oodates jäid vanapiigaks. See lagunev maja paari hapusid õunu kasvatava vana õunapuuga (kõik «külmakindlad» sordipuud on talvekülmad ammu välja praakinud) meenutab juhuslikule möödakäijale, et elasid kord siin . . . Elasid ja kustusid nagu lõpuni põlenud küünlad.

Hiired jooksevad rabinal papi all üle lae. Ühele poole ja jälle tagasi, nagu oleks neil teatejooksuvõistlus käimas. Üks nende virgem suguvend närib väsimatult nurgas, hääle järgi otsustades uuristab seinapalgist auku läbi. Võib-olla lootuses uusi maailmu avastada. Maja on mitu aastat tühjalt seisnud, iga toiduraas ammuilma ära krõbistatud. Millest see väledajalgne pere end küll toidab?

Murra krapsab istuli ja haugub, nii et tühi maja paugub. Rahustan koera. Inimesed siin ei käi, eriti öösel mitte, aga loomi pole põhjust karta. Nii et jää vait, Murra, kisu end taas kerra ja näe oma koera-unenägusid . . .

Uni ei tule ega tule, justkui ootaksin surnud metsamaja kummituste ilmumist . . .

SUURES METSAS

Talvine hommik on aeglane ja tusane. Eriti, kui on pilves ja sombune. (Aga paljukest me detsembris ja jaanuaris päikest näeme.) Ei hõõguvat idataevast ega värvide pillerkaart nagu kevadel, kui osmis kukemängu algust ootad. Pimedus lihtsalt hõreneb pikkamisi, ta

justkui lahustub ja hajub, nii et ei märkagi, millal hommik kasvab päevaks.

Sõime oma pruukosti, kumbki ühe võileiva. Murrale tundus see napina, ta nuuskis ringi, pistis pea seljakottigi, aga veendunud, et midagi pole peidetud ega tagavaraks pandud, jäi rahule. Pole viga, sõbrake, päeva peale põikame mõne tuttava jahimehe poole sisse ja laseme end nuumata. Aga praegu võtame kursi silmalt suurte rannametsade poole ja ükski jälg, ükski loom, ükski puu ega põõsas ei ahvatle meid kõrvale.

Möödume Kandle mõisa vanast pargist, kus iidsed pärnad seisavad nii tihedas rivis, et päikesekiir ei pääse maapinnale. Häärberist pole järel muud kui hiiglasuur leivaahju korsten, mis losutab nagu seeliku hästi laialipuhvinud baaba kibuvitsapõõsaste ja metsikuist humalaist ümberpõimitud toomingate keskel. Mõisa õuemuru oli kevaditi üksainus suur heleroosa margareetade vaip, millesse on tükike kapsamaad uuristatud. Endise õunaaia kohal kasvavad pikas reas metsistunud ja umbrohust läbikasvanud põõsatuustid, millest lapsed sügiseti musti karusmarju õngitsevad. Kõrgete kallaste vahel käänleb-väänleb väsimatu oja. Kandle mõis on rajatud väga kaunile kohale, avar park sulab ümbritseva looduse mitmekesisusega terviklikuks ansambliks, kuid... Kahjuks ei moodusta Kandle vanade mõisaparkide hulgas erandit, ka tema on metsistunud ja räämas.

Kandle ja Varangu vahel lookleb järjekordne mere poole laskuv trepiaste. Kohati on see väga järsk, paljastades püstloodselt langeva viirulise paeseina. Mäe alla, kolhoosi brigadiri maja juurde, pääseb kitsukest teed mööda, mis ussina kahe nagu noaga lõigatud müüri vahel lookleb.

Suusad võtavad nii hea hoo sisse, et kihutan priiküüdiga metsani välja. Ja astun nagu tuppa. Siin on vaikne, soe ja rahulik. Mets on vaese mehe kasukas, ütleb rahvasuu. Ta on sõber. Ta ei mõista kohut ega põlga kedagi ära. Ta on nagu ema, kes igaüht hellitab ja igaühele rahustavalt ning julgustavalt laulab. Ja ta ei tüdine sellest iial ära.

Kõike on mets näinud ja kõike on ta kuulnud. Orjuse ja isandate omavoli eest põgenenud orjatüdruku itke

ning uudishimulike pilkude alt looduse rohelisse voodisse pagenud armastajate sosinaid. Eksinute hädahüüdeid ja marjuliste rõõmsaid hõikeid. Metsavarga ja salaküti hiilivaid samme ning ausa töömehe kirve paukumist. Mets avas oma süle rahvatasujaile, ta oli koduks partisanidele ja pelgupaigaks neile, kes vaenlase jälitamise eest põgenesid. Kuid mets ei sülitanud endast välja ka bandiite ja röövleid. Vaikides kannatasid siitkandi tihnikud isegi neid, kes kord sõja algupäevil tee veeres varitsedes kuulidega läbi puurisid autobussid, milles istusid pioneerilaagrist koju sõitvad lapsed.

Kui poleks metsa ja tema elanikke, mis jääks siis järele muinasjutumaailma võlust ning poeesiast? Ent ka kaasaja urbanisatsiooni ja tehnika ajastul pole ta kui kirjanike, maalikunstnike ja heliloojate inspiratsiooniallikas ära kuivanud. Koorige mõttes Eestimaa metsast paljaks, muutke ta lagedaks stepiks — kas juba ainuüksi säärane kujutlus ei tekita õudusevärinaid. Riigi bilansis, rahva rikkuse arves istub mets auväärsel kohal, kuid ühegi bilansi tihumeetrid ja rublad ei suuda peegeldada metsa tõelist väärtust, tema asendamatust meie elus.

Tuules kõikuvate latvade kohal kihutab lumi poolpõiki edasi, nagu kardaksid helbed männiokaste karedasse voodisse langeda. Okkakilbist läbilipsanud räitsakad aga hõljuvad pruunikate tüvede vahel pikkamisi, nagu mõtlikult alla.

See on Kitsenõmme. Küllap siin elas nimede panemise aegu palju kitsi, ka praegu on nad siin oma teravatel sõrgadel ringi jalutanud. Nagu edevad preilikesed kõrgetel tikk-kontsadel. Siin-seal on nad lumest pohlaja mustikavarsi välja kraapinud, varjulise kuuse all mustendavad magamislaigud. Kits, vaeseke, ei kannata lumesängi, ta peab magama paljal maal, muidu ähvardab teda kopsupõletik. Halb kohanematus, mis lumerohkeil talvedel paljudel meie metsade kaunitaridel elu maksab. Kits on vist küll metsloomadest ainus, kellele lumi pole voodiks ja suletekiks.

Kitsenõmme männid on sirged ja pikad, kuid raiemõõtu nad välja ei anna. Nende õnn, muidu oleksid nad jaganud toekamate vendade saatust, millest on jäänud vaid kännud raiestikel. Võib olla mureta —

ühtki tühja, noore kultuurita raielanki me ei leia. Ent kui harva kohtab ka tõelist põlislaant, kõrgete ja võimsate tüvede uhket kolonnaadi. Mõni metsaküür meelitab lähemale, ent juurde jõudes pettud: juba kaugele valendavad tüvedel vaigutamise kalasabamuster ja siinseal kõlguvad ärakoristamata plekktopsikud. Võib-olla juba tänavu, hiljemalt järgmisel aastal täriseb siin mootorsaag ja roomab kohale läikima hõõrdunud raudtahvliga metsaveotraktor.

Karjapoisiealisena elasin Porkuni metskonnas Narakal, kus isa oli metsavahiks. (Külaelanikud kartsid nähtavasti ebaesteetilisi assotsiatsioone ja Naraka ristiti Männisaluks.) Küll olid seal uhked männikud! Kõrged jämedad puud, mille tüve ümber lapsekäed kokku ei ulatunud, kõigutasid majesteetlikult oma võimsaid oksi. Nõmmedel punetasid künkaveered pohladest ja metsaalune oli puhas nagu rehitsetud, ainult käbid ja terav põdrasammal krudisesid jalge all. Otse toa taga mühas süngevõitu ja hämar kuusik, milles hea oli paljajalu joosta, sest kullakasroheline samblavaip vetrus pehmelt nagu samet. Kui jänesekapsas õitses, oli metsa all valge ja pidulik.

See kuusik võeti varsti maha. Erakorralise raielangina, sest väike Eesti ei suutnud kriisiaastail oma riigikassa tulusid-kulusid ots otsaga kokku viia. Küll oli siis õudne! Justkui oleks majal üks sein maha kistud. Ent mõni aasta hiljem kasvas selles raiestikus nii palju ja nii suuri ja nii punaseid ja nii magusaid maasikaid, nagu ma neid iial hiljem pole leidnud.

Võib-olla väikemehele ainult näisid männid nii kõrged ja võimsad, sest ta ise oli tilluke. Lapsepõlvemuljed on ju alati kõige eredamad, kõige värvikamad, kõige kujukamad. Ja nad ei kustu iial. Egas muidu kirjanikud nii sageli oma noorusmaile tagasi pöörduks, egas nad muidu just neilt mailt oma tundesoojemaid ja sügavamaid teoseid kirjutaks.

Mõni aeg tagasi käisin Narakal. See tähendab — Männisalus. Kõrgeid palumännikuid ja punetavaid nõmmepealseid otsimas. Hulkusin kaua ringi. Metsavahimaja riismed leidsin, oma männikuid aga mitte... . Kitsenõmmelt laskume madalasse rabamännikusse. Siin on sookailud, hanevitsad ja tupp-villpead endasse

nõnda palju lund kogunud, et ka suuskadel vajub põlvini sisse. Õnneks ei kesta see jõuproov kaua, sest äkki tõuseb maapind taas. Kohati peaaegu püstloodselt. Nii algab lai Radismäe platoo, kunagine rannaluide, mis ulatub Rutjani välja.

Nõmmepealne on laiade ja sirgete sihtidega korrapäraselt kvartaliteks tükeldatud. Sihid hoitakse suvel puhtad, neid äestatakse ja rehitsetakse, et ükski samblatort juuri ei ajaks. Nad on kõvad ja tasased nagu asfaltteed, korralda kas või autode võidusõite. Ruutudes kasvavad noored männid. Neid on siin igas vanuseastmes ja väga erinevas pikkusegradatsioonis. Radismäe võiks olla demonstratsioonnäituseks teemal: kuidas me noort metsa kasvatame.

See on liigutav. See on huvitav. Ja muidugi kasulik. Kuid mu lapsepõlvemännikute majesteetlikkusest annavad ettekujutuse vaid üksikud seemnemännid, vanad uhked hongad, kes mingi ime läbi on tuuli trotsima jäänud.

Aastakümneid tagasi elas Radismäe üle suure õnnetuse — tulekahju. Veel praegu on näha söestunud tüükaid ja ääremail, kus tuli oli liiga nõrk, et tappa, mustunud tüvedega puid. Tulemöll säärases kuivas nõmmemetsas on kohutav. Nägin seda, kui olin poisike. Leegid jooksid kärinal mööda tüvesid üles, nagu oleksid need lõbusad säraküünlad. Tõusis tuul — kuigi oli vaikne ilm — ja tulemöllust kostis säärast mühinat, millist ma polnud kuulnud ka kõige suurema tormi ajal.

Täiskasvanuna olin taiga metsatule haardes. See oli vapustav. Oli võimas. Ja kohutav.

Sellepärast äestatakse nüüd kuivade metsaaluste sihte ja metskondadesse ehitatakse kõrgeid torne, kus tuleohtlikel päevadel on alaline valve. Suvel metsas tuld teha ei tohi. Kui kusagilt kerkib suitsusammas, antakse jalamaid alarm: mets põleb!

Suuri metsatulekahjusid pole meil enam olnud.

Keset Radismäe nõmme on teetulp viidaga: Rutja metsavaht 3,5 km. Kui aastaid tagasi esimest korda selle tulba juurde sattusin, prahvatasin laginal naerma. Hea nali, mõtlesin, sellel metsavahil on huumorimeelt. Või on ta põtradele, rebastele ja teistele metsloomadele kirjatarkuse selgeks õpetanud?

Mõni aeg hiljem seda tulpa uuesti kohates ma ei naernud. Oli juba noor öö ja ma ei teadnud, kuhupoole minna. Tulin Kivalt, keerutasin palju tunde mööda nugise jälgi, ja kui videvik jahi lõpetas ning hakkasin tagasi minema, selgus, et ilmakaared on lootusetult sassis. Oli tuulevaikne ja pilves õhtu, ei vilkunud tähti ega naeratanud kuu. Kui orienteerumisvaistu järgi minna püüdsin, taipasin varsti, et niiviisi võin öö läbi metsas ringi keerelda. Tollal tundsin seda kanti halvasti, olin vaid kord üle nõmme läinud, ja iseenda võimetust siunates ei osanud ennast rahustada teadmisega, et siinmail on enne mindki ekseldud. Mõnel metsakohal on kummaline omadus eksitada inimest. Isegi säärase vana metsahundi, kelle orienteerumisvaist teda harva hätta jätab. (Mis polegi kuigi suureks häbiks. Hoopis hullem on, kui orientiir kaotatakse linnas, inimeste keskel.)

Kui lõpuks tollesama tulba juurde trehvasin, ma ei naernud, vaid tänasin vaikselt metsavahti ja tema ettenägelikkust. Teeviit oli ju nagu kompass, mis kõik ilmakaared jälle kindlatesse kohtadesse asetas. Kui säärased sõbralikke viitasid oleks rohkem! Mitte ainult metsas . . .

Laskun Radismäelt alla, vabastan jalad suusasidemeist ja istun sillakese käsipuule. Mitme meetri sügavuses vulksub oja. Ta pole teab mis veerikas, kuid kohati nõnda kiirevooluline, et üleni kinni ei külmu. Nii kõrgete ja ürgselt metsikute kallastega oja, kui on see siin, kohtab väga harva. Sadakonna sammu kaugusel on mäkrade, rebaste ja kährikkoerte koloonia. Mäger muidugi põõnab kõige sügavamat talveund. Ta on tõsine ja rahulik töömees, kes puhkuse on auga ära teeninud. Tema põlised elamispaigad moodustavad laia ja keeruka, sageli kahekordsete käikudega labürindi. Sealt teda naljalt päevavalgele ei hirmuta. Ta keerleb väikese, aga vihase taksi ees eksimatult ringi ja ajab koera aru nii sassi, et see aeg-ajalt mõnest august välja lipsab, pead raputab ning uudistavalt ringi vaatab: kuhu ta küll mu vedas? Sügisel kannab mäger pesa jaoks kaugelt kulu ja sammalt kokku; ta on siis nagu heinaline, kes suuri keerastikke kulust lagedaks katkub.

Rebane on kehv kaevaja. Laisk. Ja kaval muidugi ka.

Kui muud väljapääsu pole ja peab ise endale urud kaevama, ei viitsi ta üle 4—5 meetri uuristada. Hoopis lihtsam on teiste tööd ja vaeva kasutada, ning rebane kolib mägrale allüürnikuks. Mägra töökusest oskab kasu lõigata ka meie metsade laiskelajas — kährikkoer. Poeb koloonia mõnda soppi ja magab siin oma rahutut und, kevadel aga too introduktsiooni lühinägelikkuse ime demonstreerib, milleks on suuteline: sünnitab kuni viisteist poega. Rekord, millele ükski teine meie metsloomadest ligilähedale ei jõua.

Müdin ja ragin äratasid mind mõtteist. Põdrad? Küllap vist...

Siis nägin loomi ja käsi sirutus instinktiivselt püssi järele. Need olid sead. Kaks emist ees, kuus kesikut kannul. Ilusasti reas, ühe nina peaaegu puudutamas teise saba. Nagu elus rong rühkis läbi lume. See rong veeres tasakesi, kuid ähvardavalt röhkides otse minu poole. Kas nad kasutavad silda nagu inimesed? Võimalik, oja järskudest kallastest laskumine ja tõusmine on sügavas lumes raske isegi nii tugevale loomale kui metssiga.

Siga näeb halvasti, pärituult lähenedes tormab ta liikumatult seisvale inimesele kas või otsa. Praegu puhus tuul mulle otse näkku. Tõusin järsu ropsatusega. Rongi vedur *alias* vana emis oli tosina sammu kaugusel, tema kitsastes silmades välgatas hirm ja tigedalt röhatades muutis ta järsult kurssi. Ootamatu ja järsk kurv paiskas vagunid segi, kuid juba mõnekümne sammu järel haakusid kõik jälle korrapärasesse ritta ning lund kahele poole surudes kihutati täistempos ojakallast pidi edasi.

Murra tuli varsti sigade vagu mööda, keel pikalt vesti peal, ja pead kallutades vaatas mulle küsivalt otsa: kuidas on, kas kihutan järele?

Kutsusin koera enda juurde.

ME PÖÖRDUME TAGASI

Öösel vaikis tuul, seekord tal suureks tuisuks ja mölluks jõudu ei jätkunud. Reisimeest see ainult rõõmustab.

Teekond viib üle Hüdernõmme. Selle kummalise kõlaga nime päritolule ei oska keegi seletust anda. Meie esiisad ei olnud kitsid nimepanijad, nii suured kui väikesed metsad on ära ristitud. Tabavalt, maitsekalt ja kõlavalt. Loetlegem mõningaid siitkandi nimesid: Merioru, Umboja, Paaderisti, Kitsenõmme, Salguse, Vikivere, Hiie, Turba, Mägedi, Naistemetsa, Liivoja, Muna. Enamasti on neil oma tähendus. Naistemetsas asusid Eisma kalurikülа heinamaad. Eks heinatöö oli naiste töö, ja oligi paras nimi leitud. Siinmail on ainult ühel korral ristijate keel vääratanud. Võle ja Kandle vahel varitses teekäijaid ja nende kasinaid veeringuid kõrts, mida millegipärast hüüti Kanasita kõrtsiks. Kuigi kõrtsist endast ei leia enam asetki üles, on nimi ümbruskonna metsale tänaseni külge jäänud.

Metsas on harva sirgjoon kahe punkti vahel kõige lühem tee. See aabitsatõde ei kehti ainult ussiräsmude ja hundipadrikute kohta. Seisan raieküpsesse, seega meheikka jõudvas, alt toredasti laasunud tüvedega metsas, kus silm kaugele ringi jalutama ulatub, ja ometi pühin otsmikult higi. Olen turnimisest nii väsinud ja tülpinud, et otsin paika, kus istuda ja hinge tõmmata. Tuulest murtud puud lamavad nagu sõdurite laibad lahinguväljal, juured pikkade paljaste varvastena püsti. Nende okstekrooni ümber ehitab lumi õõnsaid kuhilaid ja salapäraseid koopaid.

Puud surevad igaüks omamoodi. Nõmmemänd ajab juured sügavusse, puurib tugeva peajuure meetrite pikkuselt otse alla ning ennem murdub, kui et laseb end maast lahti rebida. Kuusk armastab niiskemat maad, kus põhjavesi lähemal, ja ta juured hargnevad pinnast mööda; kui tuuled ligi pääsevad, käriseb ta maast lahti, pöörates taeva poole tohutu lahmaka mättaid ja mulda.

Kagutuul paiskab lademe peadega loodesse, edelatuul virutab tüved risti üle nende, ja ongi takistusriba valmis. Nagu valmistuks mets tankilahinguks.

Pikkamisi puud pehkivad ja vajuvad maadligi, sammal roomab nende tüvedele, moodustades pikki jämedaid vorste, mis jala all pehmelt krudisedes kokku vajuvad.

Oleks ülekohtune liialdus jätta mulje, nagu tuule-

murde üldse metsast välja ei veetaks. Veetakse. Ent palju? Kaugemates paikades enamik puudest jääb sinna, kuhu nad maha prantsatavad. Neile liituvad metsakuivad, mis jala peal kõdunevad, kuni lõpuks varisevad. Ja ladvad, pooleksmurtud tüved, koristamata riidapõhjad, millest kevadel pärast lumesulamist raielangid valendama löövad.

Ja linnades seisavad inimesed küttesabades.

Kolhoosnikud täristavad käsivarrejämedusi kaasikuid maha...

Mida vanemaks inimene saab, seda sagedamini põikavad ta meenutused lapsepõlvemaile. Mul on küllalt aastaid, et endale juba teistkordselt säärast tagasihüpet lubada.

Sellessamas Naraka vahtkonnas, millest eespool juttu, oli mu isal iga tuulemurd ja metsakuiv arvel. Mitu korda aastas klupiti need ja müüdi küttehädalistele. Soovijaid oli alati rohkem, kui materjali jätkus. Talvel olid mehed käsisaagide, kirveste ja hobustega aegsasti platsis. Kõige päramisest pärapõrgust toodi puud kõigepealt välja, sest enne mujale raielubasid ei kirjutatud.

Tänapäeval on aga jutt lühike: näidake koht kätte, kuhu traktori või autoga ligi pääseb, eks siis vaatame...

Murra on kõik okstealused koobastikud ja juurikavahelised urud läbi nuuskinud. Kui palju soodsaid peidupaiku, milles võiks norada kas või karu ja varitseda ilves, aga ainult ühe tühipalja valgejänese peletas jooksu. Pettunult raputab Murra kasuka lumest puhtaks, vaatab mulle pead kallutades otsa ja haugatab: ärka üles, läki edasi! Ta on ju ainult rumal loom, ta ei mediteeri ega targuta ja tema elu ainsaks juhtmõtteks on — tegutse. Või näib see ainult nõnda?

Inimene on pisut targemaks läinud, ta teadmiste, või nagu öeldakse, informatsiooni hulk kahekordistub iga 10—15 aasta jooksul. Tulemuseks on, et üleolev eneseupsakus on asendunud ettevaatliku üllatuse ja imestusega. Veel siis, kui mina õppisin, oli looduslugu omalaadne täppisteadus ja loomad, linnud, kalad, putukad lihtsad alamad olevused, kelle tegevust juhivad lihtlabased instinktid ja refleksid. Nüüd selgub, et suurte avastuste imed, mille üle inimesed uhkustavad, on loo-

duses sageli igapäevaseks ja tavaliseks elufunktsiooniks. Nahkhiired kasutavad oma öistel sõelumislendudel ülimalt tundlikke ja täpseid radarseadmeid; ultraheli on paljude loomade ja putukate signaalisüsteemi aluseks; kõikvõimsale inimesele tajumatu emase ööliblika lõhn ahvatleb liikvele kümne kilomeetri kaugusel asuva peigmehe; delfiinid kasutavad omavahelises suhtlemises mingit omapärast kõnekeelt.

See kõik on muidugi vaid «tehnika», mis aegade jooksul on kujunenud ja arenenud, üksipäini looduse kroon — inimene — oskab radarit, kajaloodi, laserit kunstlikult luua. Sest mõistust pole loomariigis avastatud. (Kuigi paljude loomade, näiteks koera ja hobuse, eriti aga ookeanisügavuse käskjala ning sidepidaja — delfiini — tegutsemist ainuüksi pimeda instinktiga ammendavalt ära ei seleta.)

Öeldakse, intelligents on võime kohaneda, oma tegevust muutuvate olukordade järgi ümber korraldada. Inimene oskab seda teha, loomad mitte. Kas saab seda väga kategooriliselt kinnitada?

Ott Kangilaskil elutsevad pääsukesed köögis. Juba palju aastaid. Pesad on neil tavalised, auguga külje peal. Kuid justkui oma kohanemisvõime demonstreerimiseks ehitati ühel kevadel uus pesa — klaaspurki katvale riidele. Tulemuseks oli pääsukese kohta ebatavaline lahtine pesa, kuid pojad kasvasid sellest hoolimata toredad.

Oma elukorralduselt paljus veel mõistatuslik, ehituskunstis ületamatu mesilane oskab oma kärgi asetada mistahes erineva kujuga (ka kujuta) ruumi, olgu see siis õõnes puutüvi, vaigust lõhnav taru, tahmane korsten, kivimüüri kitsas ja sopiline õhuvahe. Ka kerakujuline ruum ei tekita raskusi: üks mesilaspere elas Haljala kiriku kuldselt helkivas kuplis, milles sõjapäevade mälestusena on mõned kuuliaugud.

Nii et päriselt kohanemisvõime loomariigis just nagu ei puuduks...

Loodusel on veel nõnda palju saladusi, et nende uurimiseks tekivad uued teaduseharud — molekulaarbioloogia, bioonika, biofüüsika, biokeemia, kõnelemata juba geneetikast, mis alles hiljaaegu «suureks teaduseks» kasvas. Otsides alguse algust ja põhjuste põhjust,

avastas inimene kromosoomid ja geenid, DNH ja RNH, adeiini ja nukleiinhappe. Ta võib nii lilleõie, putuka kui ka põdrapulli algosakesteks lahustada, kuid uut õit, sipelgat ja põdrapulli kokku panna ei oska. Elu saladus püsib. See on hoopis keerukam kui tuhandete rakkude mehaaniline summa. Ei raatsi meenutamata jätta Nobeli preemia laureaadi prof. Albert Szent-Györgyi mõtteavaldust:

«See, mida ütlesid Darwin ja tema järglased, on õige, aga ma olen veendunud, et loodusel on sisemine stiimul muutuda paremaks ning komplitseeritumaks. Organismil on keemiline tarkus või midagi, mis näeb välja nagu etteteadmine. Elus eneses on tung ennast parandada.»

Kui hirmus optimistlikult see kõlab!

... Võtan suusad kaenlasse ja hakkan risti-rästi lamavate puude tõkkevööndist üle ronima. Imekombel ei murra ma sääre- ega kaelaluud ja sihile jõudes kinnitan uuesti sidemed.

Minna on veel vaid paar kilomeetrit, kuid sellel jupikeselgi kordub kogu matka üldpilt: maapinna ja koos sellega metsa iseloomu ebaloogiliselt kiire muutlikkus. Matkamehele ja loodusenautijale, seenelisele ja marjamaiale on säärane variatsioonide rohkus huvitav, metsa kasvatajaile ja mahavõtjaile tülikas ning vastumeelne.

Meie metsad ei saa liikide rohkusega uhkustada. Seda imetlusväärsem on kunstitaju, millega loodus oskab kujundada vaheldusrikkaid, alati uuena mõjuvaid meistriteoseid. Kui metsad protsentidesse lahata, võib tulemus mõndagi üllatada: mändi 58, kuuske 24 ja kaske 16%. Ainult pisku 2 protsenti jääb «kolmest kuningast» üle! Tühine on haava ja sanglepa osatähtsus, pärn, vaher, saar ja jalakas on võtnud ilupuude esteeditseva poosi; toomingas, pihlakas ja kadakas etendavad puhtdekoratiivset detaili; paju ja hariliku lepa roll võrdub umbrohu omaga põllul. Katsed taastada Eestimaa kunagine uhkus — tammikud — on seni lõppenud edutult (mille eest võime tänu öelda ka põtrade «kärneritegevusele»).

Männid ei tungle enam sirgetüvelistena üles valguse ja avaruse poole, vaid litsuvad end rässakaina ja laia-

oksalistena maale lähemale. Kõik nad kalduvad ettepoole nagu inimesed, kes vastutuult edasi rühivad. Veel mõned tõuked ja...

Üks maailm lõpeb ja teine algab — seisame mere kaldal.

Kaldaäärsed on jää- ja lumikatte all, nii et maa ja vee kokkupuutepiiri võib üksnes aimata, kaugemal laiub aga vaba veeväli, sama tusane ja hall nagu katus ta kohal. Kolm suurt eluandjat — maa, vesi ja õhk — sulavad üksteisesse.

Istun kõveral männitüvel, unistan veidi kaugustest, mille taga on alati kaugused, ja püüan otsustada, kuhu kanti suusaninad pöörata. Paremal seisab metsa kohal igavesti tolmuse Kunda tsemendivabriku kollakalt helendav suitsukoonal, enne seda on Rutja jõe oru muinasjutulised kaldad ja Toolse mereröövlite lossi varemed. Vasakul ootavad rahulik, nagu talveunne suikunud Vainupea, angerjaküttide Vergi ning väike suvine paradiis Võsu. Ja ümberringi metsad, metsad, metsad. Igal pool justkui needsamad, ent ometi alati omanäolised ja uued.

See on meie maa. Meie kodumaa.

Suured mõisted kipuvad mõnikord liigse sõnadega žongleerimise tagajärjel oma tuuma, kaalu ja värvi kaotama. Kordame sageli sõnu «kodumaa-armastus» ja «patriotism», kui aga püüame neile konkreetset sisu anda, oskame vaid sõjapäevilt näiteid tuua. Ometi algab kodumaa-armastus just igaühe koduukse alt. Et aga midagi armastada, peab teda hästi tundma...

Tõusen. Lõppude lõpuks on ükskõik, kas Toolse või Vergi kaudu, ainult mitte tuldud, juba läbikäidud teed mööda.

Jaanuar 1967

SISUKORD

Kuldne linn 5
Üksiklane Urr-Murr 18
Mõura 40
Karu, keda nimetati Otuks 53
Kukemäng 68
Mehed meie kõrval 82
Üks suvine lugu 100
Mets, loomad, inimene 121

Освальд Тооминг. ЛЕСНАЯ КНИГА. Рассказы. На эстонском языке. Оформление: Р. Койк. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja H. Nigols. Kunstiline toimetaja A. Raja. Tehniline toimetaja V. Alev. Korrektorid A. Kiho ja E. Toots.

Laduda antud 14. III 1969. Trükkida antud 29. V 1969. Paber 54×84/16. Trükipoognaid 9,25. Tingtrükipoognaid 7,77. Arvestuspoognaid 7,83. Trükiarv 28 000. MB-05816. Tellimise nr. 874. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk 40/42. Trükipaber nr. 1 — Staicele Paberivabrik, Läti NSV. Hind 46 kop.

7—3—5
97—69